

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Alternativní formy produkce potravin
a angažovanost místních občanů**

Nicole Neumannová

© 2016 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Nicole Neumannová

Evropská agrární diplomacie

Název práce

Alternativní formy produkce potravin a angažovanost místních občanů

Název anglicky

Alternative food networks and engagement of local citizen

Cíle práce

Obecným cílem práce popsat a vysvětlit fungování tzv. civic food networks – vybraných alternativních forem produkce a spotřeby potravin v kontextu České republiky. Specifickým cílem je zpřesnit vymezení tohoto fenoménu s ohledem na české kulturní a ekonomické souvislosti a na základě toho zmapovat přínos tohoto fenoménu pro udržitelnou produkci a spotřebu potravin.

Metodika

Práce aplikuje metodu případové studie. S využitím kvalitativního přístupu shromažďuje data z různých zdrojů kombinací vybraných technik sběru dat. Objektem studia jsou vybrané formy alternativních forem přímého prodeje potravin. Data jsou analyzována s využitím standardních procedur kvalitativního výzkumu.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran (hlavní textová část)

Klíčová slova

občanská společnost, sociální hnutí, AFN, farmářské trhy, lokalizace

Doporučené zdroje informací

- HOLLOWAY, L. – KNAFSEY, M. Reading the space of farmers' market: A preliminary investigation from the UK. *Sociologia Ruralis*, 2000, vol. 40, no. 3, s. 286-299.
- KIRWAN, J. Alternative Strategies in the UK Agro-Food System: Interrogating the Alterity of Farmers' Markets. *Sociologia Ruralis*, 2004, vol. 44, no. 4, s. 395-415.
- RENTING, H. – MARSDEN, T. – BANKS, J. Understanding alternative food networks: Exploring the role of short food supply chains in rural development, *Environment and Planning A*, 2003, vol. 35, no. 3, s. 393-411.
- RENTING, H. – SCHERMER, M. – ROSSI, A. Building food democracy: Exploring civic food networks and newly emerging forms of food citizenship. *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*, 2012, vol. 19, no. 3, s. 289-307.
- VAN DER PLOEG, J. D. – RENTING, H. – BRUNORI, G. Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. In: *Sociologia ruralis*. Oxford: European Society for Rural Sociology, 2000, 391 – 408. ISSN 0038-0199.
- ZAGATA, L. 'We want farmers' markets!' Case study of emerging civic food networks in the Czech Republic. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 2012, vol. 19, č. 3, s. 347-364.

Předběžný termín obhajoby

2015/16 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Lukáš Zagata, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 23. 2. 2016

doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 23. 2. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 17. 03. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Alternativní formy produkce potravin a angažovanost místních občanů" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31.3.2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Ing. Lukáši Zagatovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, podnětné rady a vstřícný přístup. Dále pak děkuji osobám, bez kterých by tato práce nikdy nevznikla, jmenovitě Jarmile, Mirce, Ondřejovi, Petrovi a Christiane, kteří mi věnovali svůj volný čas a ochotně souhlasili s provedením rozhovorů pro výzkum v této diplomové práci. Děkuji také mamince a Vojtovi za konzultace a korektury textu, oběma rodičům pak za podporu a trpělivost při mém studiu.

Alternativní formy produkce potravin a angažovanost místních občanů

Souhrn

Diplomová práce se zabývá popisem současných alternativních forem produkce potravin. Přibližuje jejich jednotlivé formy a fungování na území ČR. Výzkum se pak zaměřuje na konkrétní pražskou komunitní zahradu Kuchyňka, její fungování a aktivity pro rozvoj okolí komunity. Na základě rozhovorů pak zkoumám motivace a vzájemné vztahy v komunitě. Hlavním cílem je pak poměřit koncept s teorií sociální resilience a udržitelnosti produkce a spotřeby potravin.

Klíčová slova: udržitelnost, participace, AFN, SFSC, alternative food networks

Alternative food networks and engagement of local citizen

Summary

This diploma thesis describes the current alternative forms of food production. It deals with their particular forms and effects in the Czech Republic. The research focuses on the community garden Kuchyňka in Prague, its operations and activities and their impact on the community development. Based on personal interviews I have examined the motivations and relationships in the community. The main objective is to compare the concept with the theory of social resilience and sustainability of food production and food consumption.

Keywords: sustainability, participation, AFN, SFSC, alternative food networks

OBSAH

Obsah	3
1 Úvod.....	5
2 Metodika a cíl práce.....	7
2.1 Metodika	7
2.2 Cíl práce.....	8
3 Teoretická východiska	9
3.1 Udržitelnost produkce potravin.....	9
3.1.1 Princip udržitelného rozvoje	9
3.1.2 Koncept sociální resilience	11
3.1.3 Udržitelné zemědělství.....	13
3.2 Alternativní formy produkce potravin	18
3.2.1 Krátké potravinové dodavatelské řetězce.....	18
3.2.2 Alternativní potravinové řetězce	24
3.2.3 Občanské potravinové sítě	27
3.2.4 Formy alternativní produkce potravin	29
4 Praktická část.....	41
4.1 Popis zkoumaného objektu	41
4.1.1 Komunitní zahrada Kuchyňka	41
4.1.2 Vznik a krátká historie zahrady	42
4.1.3 Podmínky členství.....	44
4.1.4 Přehled aktivit.....	44
4.1.5 Motivace členů	48
4.1.6 Vztahy v rámci komunity	51
4.2 Naplňování konceptu sociální resilience	51

4.2.1	Naučit se žít se změnou a nejistotou.....	52
4.2.2	Pečovat o rozmanitost v jejích různých formách	60
4.2.3	Kombinovat různé druhy znalostí a učení.....	62
4.2.4	Vytvoření příležitostí pro sebeorganizaci a vzájemných vazeb	62
4.3	Udržitelná produkce a spotřeba.....	64
5	Výstupy a hodnocení.....	67
6	Závěr	69
7	Zdroje	71
7.1	Použitá literatura	71
7.2	Elektronické zdroje.....	74
8	Přílohy	82
8.1	Příloha č. 1: Správně označená biopotravina	82
8.2	Příloha č. 2: Nesprávně označená biopotravina	83
8.3	Příloha č. 3: Některé národní značky biopotravin zemí EU	84
8.4	Příloha č. 4: Rozhovory	85
9	Seznam obrázků.....	105

1 ÚVOD

Produkce potravin se v průběhu minulého století vyvinula v obří průmysl s masovou výrobou. Hlavní motivací států bylo a je zabezpečení potravinové bezpečnosti obyvatel v době válek i míru. Západní svět dodnes produkuje více potravin, než může spotřebovat, nebo jinak zužít. K tomu můžeme ještě přičíst dovoz z jiných zemí. V obchodech spotřebitelé běžně naleznou potraviny, které nejsou tuzemského původu. Mnoho potravin absolvuje ještě před dozráním, nebo kompletním zpracováním, dlouhou cestu kolem světa, než se dostane ke spotřebiteli. Přitom v zemích, ze kterých pocházejí, je potravin často nedostatek. Jako příklad může sloužit pěstování sójových bobů v zemích Jižní Ameriky (Brazílie, Argentina, Paraguay). Ty se pak dováží zejména do zemí EU a vyrábí se z nich krmné směsi pro velkochovy drůbeže, prasat a skotu. Kromě ekologických dopadů jsou zřejmé i socioekonomické dopady na místní obyvatelstvo, které nemá dostatek prostředků na vlastní obživu. (Hnutí duha, 2010)

Zhruba od poloviny minulého století se do potravin začaly přidávat tzv. přídatné látky (aditiva), které mají za úkol vylepšit vlastnosti potravin a jejich trvanlivost. (www.bezpecnostpotravin.cz, 2012) To přímo souvisí se změnou životního stylu spotřebitelů ve městech. Postupem času se aditiva začala využívat i za účelem unifikace a standardizace potravin. Producenti zjistili, že spotřebitelé upřednostňují určitý vzhled, tvar, barvu, strukturu potravin. To vede k rozvoji různých druhů barviv, zahušňovačů, emulgátorů, konzervantů a stabilizátorů. Tedy látek obecně známých jako „ěčka“. V současné době je trendem, aby tato „ěčka“ byla alespoň přírodního původu, nebo aby se v potravinách nevyskytovala vůbec.

Spotřebitelé se začali o složení potravin podrobně zajímat relativně v nedávné době. Spouštěčem tohoto zájmu byly zprvu tzv. „potravinové skandály“ jako epidemie bovinní spongiformní encefalopatie (BSE, lidově nemoc šílených krav), slintavky a kulhavky, potraviny kontaminované bakterií *Escherichia coli*, neoznačené koňské maso v masných výrobcích, maso napuštěné vodou, posypová sůl v potravinách, dioxiny ve vejcích, melamin v mléce, uran v minerálce, smrtelně jedovatý metanol v alkoholických nápojích. Každý takový problém samozřejmě vedl i ke zpřísnění kontrol kvality a zdravotní nezávadnosti ze strany vládních institucí. Nicméně nedůvěra spotřebitelů roste, stále více lidí sleduje etikety a zajímá se o původ a složení potravin.

Zásadním fenoménem poslední doby je, že spotřebitelé postupně mění své nákupní zvyklosti a preference ohledně nákupu potravin. Důkazem je v posledních letech výrazný nárůst poptávky po produktech ekologického zemědělství (biopotravin) a s tím související nárůst počtu farmářských trhů. Tyto potraviny jsou vnímány jako zdravější, hodnotnější, neobsahující průmyslové chemické látky a nejsou geneticky modifikovány. Zohledňují životní podmínky chovných zvířat a dopady na životní prostředí. Na farmářských trzích má spotřebitel mimo jiné i jedinečnou šanci získat o produktech a jejich původu více informací přímo od producenta. Důležitým aspektem je také podpora lokálních producentů a jejich výrobků. Ve světě, a i v České republice, se v posledních několika letech formy alternativních potravinových řetězců začaly členit na další druhy aktivit, které čím dál tím více vyžadují přímé zapojení občanů-spotřebitelů. Tímto způsobem se šíří povědomí o zahradničení, produkci potravin, zdravém stravování, vaření, ekologii a přispívají k socioekonomickému rozvoji sousedství ve městech.

V předkládané práci se zabývám problematikou alternativní produkce potravin, konkrétně alternativními potravinovými řetězci v kontextu České republiky. První část práce představuje teoretický úvod do problematiky na základě prostudování současné odborné literatury. V druhé části práce analyzuji sesbíraná data z vybraných organizací zabývajících se problematikou alternativních potravinových řetězců na území ČR a zhodnocuje přínos tohoto fenoménu k udržitelné produkci a spotřebě potravin.

2 METODIKA A CÍL PRÁCE

2.1 METODIKA

Metodika určuje způsob postupu při řešení určité problematiky. Definice jednotlivých metod stanovuje jednotlivé kroky, postupy a jejich pořadí. Poskytuje tedy návod, jak dosáhnout vytyčených výzkumných cílů.

První část práce představuje výstupy z literární rešerše orientační, seskupených podle témat nutných pro pochopení teoretických východisek, kterými se budu dále zabývat v praktické části diplomové práce. Vzhledem k tomu, že k vybrané problematice zatím ještě neexistuje mnoho odborné literatury, čerpám i z výstupů různých občanských sdružení a společností, z populárně-naučných prací nebo aktuálních zpravodajských článků na internetových serverech.

Praktická část je sestavena na základě kvalitativního výzkumu, který nejlépe umožňuje porozumět sociálnímu prostředí a každodennosti člověka. Využila jsem techniky případových studií (pozorování, rozhovor, obsahová analýza) k intenzivnímu studiu problému. Fenomén se tak snažím sledovat do hloubky a v jeho skutečném kontextu. Praktická část by tak měla tvořit ucelenou a srozumitelnou případovou studii jednoho konkrétního případu organizace, která se zabývá alternativním způsobem produkce potravin na území ČR.

Hlavní technikou sběru dat bylo dotazování členů komunitní zahrady Kuchyňka v Praze. Rozhovory byly vedeny jak s užším vedením zahrady, tak i s ostatními členy komunity. Koncept otázek byl dán předem a s dotazovanými jsem potom vedla volný rozhovor. Cílem bylo, aby reagovali co nejpřirozeněji a necítili se omezeni uzavřenými otázkami. Naše setkání probíhala v zimním období (měsíce únor a březen 2016), kdy zahradníci především plánovali další sezonu. Počet dotazovaných je pět osob z dvaceti tří členů zahrady.

Výběr komunitní zahrady nebyl náhodný. V jejím čele stojí již zkušený vůdce, který se věnoval již několika podobným projektům. Navíc zahrada funguje již od roku 2013 a tak se řadí mezi již zavedené. Pozorování zahrady probíhalo několika způsoby.

Čerpala jsem z veřejně dostupných informací, ale většina informací pochází přímo od členů komunity.

2.2 CÍL PRÁCE

Obecným cílem práce je popsat a vysvětlit fungování alternativních potravinových řetězců a vybraných alternativních forem produkce a spotřeby v kontextu České republiky. Specifickými cíli je:

- zpřesnit vymezení tohoto fenoménu s ohledem na české kulturní a ekonomické souvislosti (1)
- na základě toho zmapovat přínos tohoto fenoménu pro udržitelnou produkci a spotřebu potravin (2)
- a ohodnotit jak angažovanost občanů v místních komunitách přispívá k jejich rozvoji (3)

Hlavní výzkumná otázka práce je určena takto: Do jaké míry naplňuje vybraná komunitní zahrada koncept sociální resilience a udržitelnosti produkce a spotřeby?

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

3.1 UDRŽITELNOST PRODUKCE POTRAVIN

Udržitelnost produkce potravin velmi úzce souvisí s udržitelným rozvojem oblasti. Zejména pokud se zabýváme otázkou alternativních forem produkce potravin, kdy převážná většina těchto forem je závislá na lokálním prostředí a jeho zdrojích. Trvale udržitelným rozvojem se odborníci zabývají řadu let. Zejména díky rozvoji průmyslové společnosti a globalizaci se stále více stáváme závislí jeden na druhém. Důsledky rozhodování nenese jen člověk, jenž je učinil, ale mnohem širší okruh lidí. Snaha o udržitelný rozvoj není jen lokálním ani národním problémem. Vedle států vytvářejí koncepce udržitelného rozvoje i mezinárodní organizace. Jejich hlavním cílem je, aby nebyly ohroženy potřeby příštích generací.

3.1.1 Princip udržitelného rozvoje

Nejrozšířenější definicí udržitelného rozvoje zní: „Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích, a aniž by se to dělo na úkor jiných národů.“ (Ministerstvo životního prostředí ČR, 2008) Cílem udržitelného rozvoje je tedy dvojí solidarita. První, orientovaná do budoucna pro příští generace, a druhá, týkající se všech obyvatel planety. Udržitelný rozvoj zároveň nemá přinést zásadní snížení kvality života lidí. Jde tedy o hledání kompromisu mezi udržením blahobytu s jeho případným zvyšováním, a zároveň nepoškozováním zájmů budoucích generací. Je tedy zřejmé, že s udržitelným rozvojem souvisí ekologické chování, udržování biologické rozmanitosti a ochrana ekosystémů.

Jepson a Edwards pojmenovali řadu principů udržitelného rozvoje, které se týkají rozvoje měst a života v nich. Pro potřeby této práce budou vybrány ty, které souvisí s alternativními formami produkce potravin ve městech nebo blízkých oblastech. Z výčtu principů je zřejmé, že nezbytným nástrojem pro udržitelný rozvoj je aktivita a angažovanost místních občanů.

- Promísení činností v urbanizovaném prostředí. Vzájemné přiblížení a různorodost činností v urbanizovaném území zvyšuje příležitost setkávat se a spolupracovat mezi příslušníky společenství, ulehčuje jejich spolupráci a snižuje dopravní náklady.
- Ochrana přírodních funkcí a biologických procesů. Protože jsou lidská společenství a jejich ekonomika závislé na přírodních zdrojích, je zachování jejich integrity a funkčnosti pro udržitelnost společenství a jeho ekonomiky nutnou podmínkou.
- Účast občanů a jejich podíl na rozhodování a zodpovědnosti za vývoj území. Pokud poroste organizační kapacita občanů, vzrůstá také schopnost komunity rozpoznat trendy měnících se podmínek a odpovídajícím způsobem na změny včas reagovat.
- Veřejná prostranství. Napomáhají vytvářet kontakty mezi obyvateli, a tím posilovat soudržnost komunity.
- Identita místa. Posiluje pocit přináležitosti. Identifikace s místem kde žijeme, posiluje ochotu spoluúčastnit se a spolupracovat, a tím se zvětšuje schopnost komunity organizovat se a reagovat na měnící se podmínky. (MAIER, 2012, s. 253)

3.1.1.1 Pilíře udržitelného rozvoje

Udržitelný rozvoj se dle odborné literatury dělí do tří pilířů.

- ekologický
- sociální
- ekonomický (MAIER, 2012, s. 253)

Ekonomický pilíř tvoří základ pro naplňování lidských potřeb, pro své fungování ale potřebuje přírodní zdroje a zdravé prostředí. Oba pilíře jsou pak zasazeny do prostředí společnosti a jejich institucí. Vše je tak propojeno a mělo by mít stejnou hodnotu a váhu.

3.1.2 Koncept sociální resilience

V posledních letech je koncept udržitelného rozvoje částečně nahrazován konceptem resilience.¹ Teorie udržitelného rozvoje se ukázala v praxi jako příliš statická. Koncept resilience se vztahuje k dlouhodobé udržitelnosti a říká, že udržitelné jsou pouze takové systémy, které se dokážou přizpůsobit změnám v případě náhlých šoků a překvapivých událostí. Pokud daný systém nemá schopnost resilience, nemůže být udržitelný. Tento koncept začali původně používat ekologové k pochopení vymizení jednotlivých druhů. Můžeme ho sledovat i na příkladech souvisejících s udržitelností systémů produkce potravin. Canadian Coalition on Climate Change and Development (VAN MOSSEL, 2014) uvádí jako příklad obyvatele horských oblastí v Bolívii. Ti po celé generace pěstovali brambory, ale od roku 2000 se jim přestalo výrazně dařit a výnosy neustále klesaly. Později se ukázalo, že zdrojem jejich problémů byli vládní a neziskové organizace, které v oblasti začali působit a poskytovali místním farmářům poradenství v rámci zlepšování regionálního rozvoje. Došlo tak k opomenutí staletí prověřených a osvědčených postupů jako vertikální zemědělství a komunitní farmy, které byli dosud v oblasti běžné.

Pokud aplikujeme koncept resilience do sociální roviny, zjistíme, že v praxi se projevuje hlavně jako způsob řízení rizik budování strategie jednotlivých subjektů. Cílem je co nejvíce rozložit rizika v rámci farmy a v podstatě vytvořit prostor pro neúspěch (MILESTAD, 2003, s. 36). Jde o skloubení sociálního rozměru a reakcí na dynamické změny. Tyto změny mohou být pomalé a plynulé (změna klimatu, migrace z vesnic do měst, technologický pokrok, preference spotřebitelů) nebo turbulentní ve formě šoků (přírodní katastrofy, nemoci zvířat, politické intervence a opatření). Tyto změny mohou být lokálního, ale i globálního charakteru a zpravidla jsou těžko předvídatelné jejich dopady. Folke a kol. (2003) a Berkes (2007) pojmenovali čtyři faktory, které umožňují zvyšování resilience v sociálně-ekonomických systémech. Tyto faktory jsou: (1) naučit se žít se změnou a nejistotou, (2) pečovat o rozmanitost v jejích různých formách, (3) kombinovat různé druhy znalostí a učení a (4) vytvoření příležitostí pro sebeorganizaci a vzájemných vazeb (DARNHOFER, 2010).

¹ Resilience = odolnost, houževnatost, nezdolnost, pružnost

Dle Darnhofererové je nejlepším příkladem sociální resilience malá rodinná farma, která se zpravidla dědí již několik generací a nemá jiné zaměstnance než členy vlastní rodiny. V drtivě většině (tedy na území Rakouska) se jedná o farmy provozující ekologické zemědělství. U těchto hospodářství můžeme vysledovat, že jejich fungování neohrozili politické ani ekonomické překážky a dokázali se přizpůsobit technologickým i sociálním změnám a to po několik generací. Přitom jsou tyto produkční jednotky typické zejména svou averzí k riziku a neochotě k velkým investicím. Řízení neprobíhá na základě dlouhodobé a pevně vytyčené strategie nebo dle logiky ekonomických teorií, ale spíše je ovlivněna intuicí, zkušenostmi z minulých let a silnou vazbu na konkrétní místo působení a jeho sociální prostředí.

Druhý faktor lze pojmut z mnoha úhlů – zachování biodiverzity druhů, diverzifikace příjmů a aktivit, různorodost informačních zdrojů, obchodních partnerů i jiných vzájemných vztahů (např. sousedské). Žádný z těchto aspektů nevzniká sám, záleží tak na konkrétních osobách, na jejich pílí, energii a dovednostech. Zpravidla se do tohoto procesu zapojují všichni členové rodiny a pracovníci farmy – výhodou je, že každý z nich se může zapojit dle svých individuálních možností, zájmů a preferencí. Na tuto skutečnost navazuje třetí faktor. Každý z členů rodinné farmy může mít jiné vzdělání a jiné zájmy. Dohromady mohou touto synergií pokrýt velké množství dovedností a aktivit a těžit tak ze svých dovedností a využít co nejlépe příležitostí v dané lokalitě (způsob pěstování, experimentování s druhy a plemeny, možnosti zpracování a využití produktů). Další výhodou jsou generační rozdíly. Je tak možné využívat tradičních dovedností i moderních technologií a na základě kombinace různých zdrojů dojít k vlastnímu jedinečnému stylu řízení farmy.

Čtvrtým faktorem je budování vztahů a partnerství v rámci komunity. Darnhoferová tento proces pojmenovala jako vytváření tzv. brikoláží.² V praxi nejčastěji dochází k využívání vlastních zdrojů pro částečnou – třeba energetickou – nezávislost. Je třeba, ale jít i dále a pokusit se o tuto brikoláž právě na sociální úrovni. Od farmáře to vyžaduje především vložení důvěry v jednotlivce mimo svou nejbližší rodinu. Možnosti

² Brikoláž = výraz pro činnost, při které jsou do nového smysluplného a funkčního celku pospojovány původně nesourodé prvky (KUBÍKOVÁ, 2010); společně vytváří nový kontext (SLOVNIK CIZÍCH SLOV)

pro aktivní zapojení zemědělce do rozvoje venkova je třeba účast ve sboru dobrovolných hasičů, myslivecký svaz, místní kostelní skupině nebo zemědělské komoře. Skrze vybudované kontakty v těchto skupinách, je může farmář získat snadněji pro svou věc – pomoc při výsadbě aleje, obnova vinných sklepů, apod. Na druhou stranu může místním poskytnout výhody jako je přímý prodej produktů, palivové dřevo ze svých pozemků a zásob, možnost zkompostování obecního odpadu. Navíc při vytvoření kvalitních vztahů, ulehčuje komunikaci a domluvu v případě možných problémových situacích – zemědělec musí poskytnout část půdy obci atd. Angažování občané či sdružení pak mohou na oplátku ještě sloužit jako netradiční informační kanál, který by farmář jinak těžko získal. Tyto vzájemné vztahy často nejsou samozřejmostí, jelikož ekonomický tlak ubírá zemědělcům čas na tyto aktivity a rozkládá tak sociální kohezi (DARNHOFER, 2010, s. 219).

Z hlediska řízení farmy je v tomto bodě právě nejsložitější řízení a koordinace zdrojů, včasné rozpoznání úspěšnosti a efektů projektů a vytváření experimentálních znalostí skrze reakce na neustále změny. Holland (1998, s. 55) tento styl řízení přirovnává ke hře šachu, všechna rozhodnutí musí být učiněna okamžitě s tím, že zpětná vazba nepříjde ihned, ale spolu s efekty se ukazuje až v delším časovém horizontu.

3.1.3 Udržitelné zemědělství

Cílem udržitelného zemědělství je zabezpečit dostatečný objem potravin pro stále se zvyšující populaci při stejném, či klesajícím počtu přírodních zdrojů a zároveň nevyčerpání stávajících zdrojů a jejich zabezpečení dalším generacím. Kvůli rozšiřování intenzivního zemědělství došlo k šíření invazivních druhů, zástavbě půdy a izolaci biotopů. Dále se konvenční zemědělství nedokáže obejít bez fosilních paliv. Ke zhoršení situace přispělo i zanechání půdy ladem v horských oblastech. Změna klimatu, nedostatek úrodné půdy a vody jsou výzvou pro inovaci zavedených postupů. Mezi tyto alternativní formy udržitelného zemědělství řadíme: ekologické, biologicko-dynamické, přírodní nebo bezorební zemědělství, permakulturu, střídání plodin, polykulturní osévání a další.

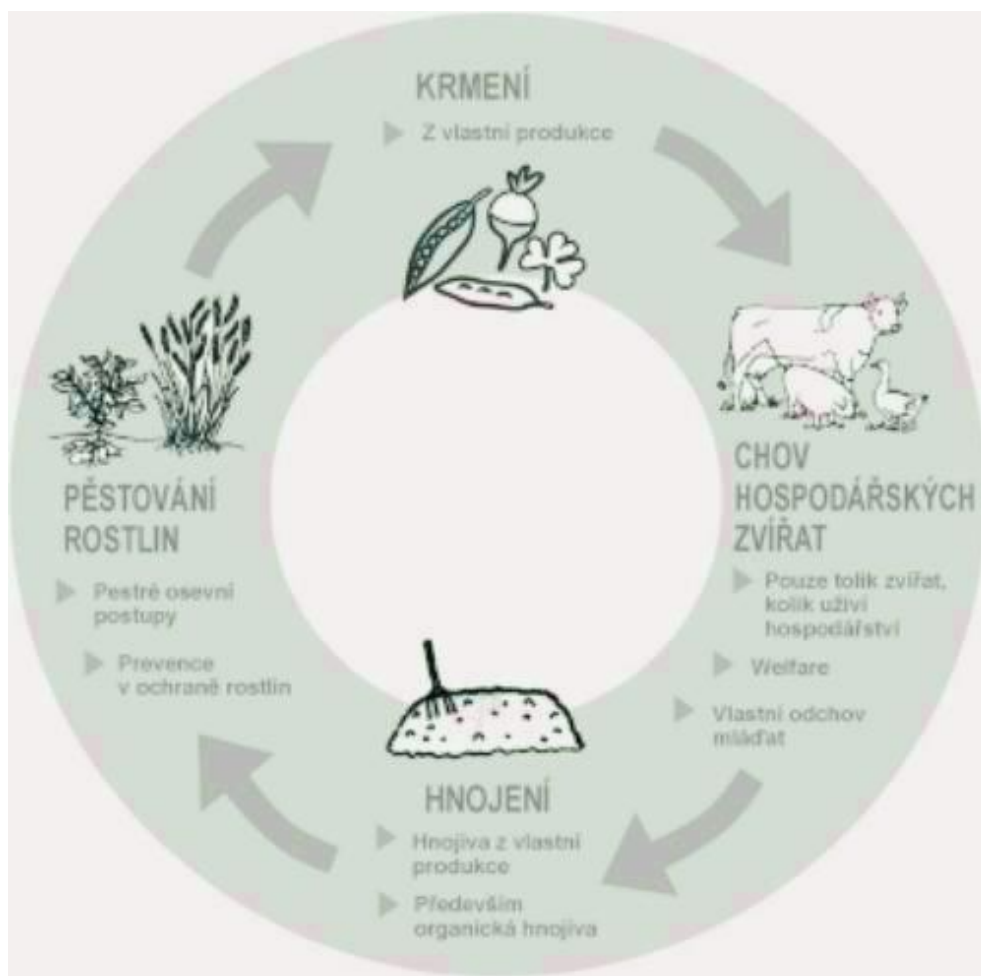
3.1.3.1 Ekologické zemědělství

Jako ekologické zemědělství nazýváme formu „obhospodařování půdy bez používání chemických vstupů s nepříznivými dopady na životní prostředí, zdraví lidí a zdraví hospodářských zvířat.“ (www.eagri.cz, 2009) Za klíčovou hodnotu, nejen pro spotřebitele, je považována především kvalita produkce, nikoliv kvantita. To přispívá k ochraně zdraví spotřebitele. Ekologičtí farmáři zásadně nepoužívají umělá hnojiva, pesticidy, herbicidy či jiné chemické postřiky, GMO³ ani hormony. Snaží se o návrat k šetrnějšímu způsobu zemědělství, které napomáhá zachovávat biodiverzitu a přírodní procesy v krajině. Díky ekologickému zacházení s půdou nedochází jen k rozšíření rozmanitosti druhů, ale i k návratu těch ohrožených, což se navíc děje přirozenou cestou. Jindy je k podobným záměrům třeba speciálně zpracovaných a nákladných projektů. Vzhledem k absenci chemických postřiků se významně rozšiřuje fauna nejen z řad škůdců, ale i přirozených nepřátel a tak dochází k jejich přirozené regulaci. Zároveň nepoužívání postřiků chrání včely, motýli a jiné živočichy, kteří opylují rostliny. Půdní organismy (bakterie, řasy, houby, ale i stonožky a žížaly) napomáhají rozkladu organických látek v půdě, např. výkalů chovaných zvířat, a tím zvyšují její úrodnost. Dalším kladem je zvýšení zaměstnanosti v agrárním sektoru a potažmo na také venkově.

V případě ekologického chovu zvířat se dbá na úroveň životních podmínek. Časté jsou volné výběhy, redukování počtu kusů na jednotku plochy výběhů a ubikací kvůli jejich komfortu, zákaz klecových chovů, vlastní produkce krmiv. Šetrný přístup k březím zvířatům a mláďatům jako je delší doba pobytu u matky a kojení. Zároveň u zvířat dochází k přirozenému kontaktu, mohou žít nerušeně ve skupinách a mají možnost vzájemné interakce, dostatek fyzické aktivity a přirozený denní režim. V ekologických chovech existuje zpravidla přímá vazba mezi rostlinou a živočišnou produkcí. Takto farmář může garantovat původ a složení všech složek použitých při chovu. Má tak kontrolu nad krmivem, hnojivem, původem zvířat a jejich zdravotním stavem.

³ GMO = genetický modifikovaný organismus; Organismus, jehož genetický materiál je záměrně změněn takovým způsobem, jenž není v přirozeném prostředí možný.

Obrázek 1 - Zásady ekologického zemědělství

Zdroj: URBAN, ŠARAPATKA. *Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi*, 2003, s. 23.

Ekologické zemědělství je od roku 1994 oficiálně podporováno v rámci Společné zemědělské politiky Evropské unie (Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 ze dne 28. června 2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a k němu prováděcí předpis a Nařízení Komise (ES) č. 889/2008 ze dne 5. září 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci). (Bioinstitut, 2014) Je také součástí agrární politiky České republiky (Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství). (Agronavigator, 2014) Garantem pro dodržování národní i evropské legislativy pro ekologické zemědělství je Ministerstvo zemědělství České republiky. Dále zprostředkovává „státní podporu pro ekologické zemědělce v rámci národních dotací a Programu rozvoje venkova a má v gesci realizaci strategických

dokumentů rozvoje ekologického zemědělství. Formou finančních podpor se aktivně se podílí na podpoře marketingu, osvěty a vzdělávání.“ (www.eagri.cz, 2009)

Biopotraviny

Produkty ekologického zemědělství se nazývají biopotraviny. Při jejich zpracování se nepoužívají žádná syntetická aditiva. Dle některých výzkumů mají tyto potraviny vyšší obsah vitamínů C, E a minerálních látek (www.eagri.cz, 2009). Z toho logicky vyplývá, že obsahují méně dusičnanů a pesticidů než v konvenčně pěstovaných plodinách. Taková produkce a její zpracování jsou přísně dány zákonem a jejich kvalita je kontrolována jako u konvenčních plodin, neboť je upravuje stejný zákon (119/2000 Sb. Zákon o potravinách a tabákových výrobcích) a další související vyhlášky ohledně hygienických a zdravotních norem (URBAN, ŠARAPATKA, 2003, s. 20).

Značení biopotravin se řídí evropskými a českými právními normami. Od 1. 7. 2010 vstoupilo v platnost povinné označení biopotravin dle nařízení Komise (EU) č. 271/2010) – bio list (www.eagri.cz, 2009). Ten označuje výrobky vyrobené ve členských zemích EU. Dále mohou výrobky nést loga jiných soukromých, regionálních a národních označení. Pro potraviny importovaných ze třetích zemí je toto značení dobrovolné. Legenda národních značení biopotravin je dostupná v příloze č. 3 na konci práce.

Obrázek 2 - Logo EU pro označení biopotravin - biolist

Zdroj: <http://biospotrebitel.cz/wp-content/uploads/2012/06/eurolist.jpg>

České právní normy značení biopotravin upravují zákonem 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství. Ten říká, že každá potravina označena slovy BIO, EKO nebo ORGANIC musí mít na obalu kód kontrolní organizace, která potravinu zkontrolovala

a zda odpovídá zákonem daným podmínkám o biopotravinách. Takové nezávislé a nevládní organizace jsou v České republice tři:

- ABCert AG, kód na obalu: CZ-BIO-002
- BIODONT CZ, kód na obalu: CZ-BIO-003
- KEZ (Kontrola ekologického zemědělství), o.p.s., kód na obalu: CZ-BIO-001 (www.biospotrebitel.cz, 2014)

Dále musí být produkty označeny „biozebra“, tedy značkou pro produkty ekologického zemědělství. Příklady správného i špatného označení produktů jsou uvedeny v příloze č. 1 a 2 na konci práce.

Obrázek 3 - Označení biopotravin - biozebra

Zdroj: http://biospotrebitel.cz/wp-content/uploads/2012/01/Biozebra_barevna1.jpg

K takovému značení je oprávněn ten, kdo:

- splnil zákonem dané podmínky pro ekologické zemědělství
- prošel kontrolou jedné ze tří ustanovených kontrolních organizací
- obdržel po lhůtě 2-3 let certifikát o původu biopotraviny, vydaný jednou z kontrolních organizací, se seznamem produktů, které mohou používat označení BIO

Dále jsou všechny (bio)potraviny kontrolovány kvůli nezávadnosti následujícími institucemi:

- Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ) – kontrola půdy, osiva, hnojiva a krmiva
- Státní veterinární Správa ČR – kontrola chovu hospodářských zvířat, zpracování a prodej potravin živočišného původu

- Státní zemědělská a potravinářská inspekce – kontrola zpracování a prodeje rostlinné produkce (URBAN, DLOUHÝ, 2011)

Od 1. 1. 2009 se u určitého počtu výrobců a zpracovatelů provádějí kontroly podmíněnosti (z angl. *Cross Compliance*), které vychází z nařízení Rady a Evropské komise. Týkají se kontroly dodržování podmínek pro získávání přímých podpor a dotací. Podmínkou pro tyto dotace je dodržování daných podmínek při ochraně životního prostředí, veřejného zdraví, zdraví zvířat, rostlin, dobrých životních podmínek zvířat a minimálních požadavků v rámci agro-environmentálních opatření (www.eagri.cz, 2009). Pokud příjemce nesplní dané podmínky, jsou mu dotace sníženy anebo úplně odepřeny.

3.2 ALTERNATIVNÍ FORMY PRODUKCE POTRAVIN

V posledních letech vznikají iniciativy podporující nové formy produkce. Je třeba se tedy ptát a hledat teoretická východiska pro jejich popis. Zavedené vědecké pojmy v době jejich vzniku nestačily k popisu zcela nové reality. Nyní se stále více autorů zajímá o tento fenomén a snaží se hledat cesty jak jej co nejefektivněji popsat. Alternativní formy produkce slouží jako protipól globalizace a masové produkci na světových trzích s potravinami. Tyto formy produkce přispívají k udržitelnému rozvoji a dá se na ně nahlížet jako na nový typ sociálního hnutí, která mají za cíl změnit zaběhnutý systém na zemědělsko – potravinářských trzích.

3.2.1 Krátké potravinové dodavatelské řetězce

Krátké potravinové dodavatelské řetězce (z anglického *Short Food Supply Chain*, dále jako SFSC) představují konkrétnější koncept, zabývající se alternativními formami produkce potravin. Je specifický hlavně proto, že přikládá větší důraz na vzájemné vztahy mezi jednotlivými aktéry řetězce. Pro lepší pochopení problematiky, je třeba je vnímat v kontextu současného fungování dodavatelských řetězců konvenčního zemědělství ve vyspělých ekonomikách.

3.2.1.1 Problémy současných konvenčních potravinářsko-zemědělských dodavatelských řetězců

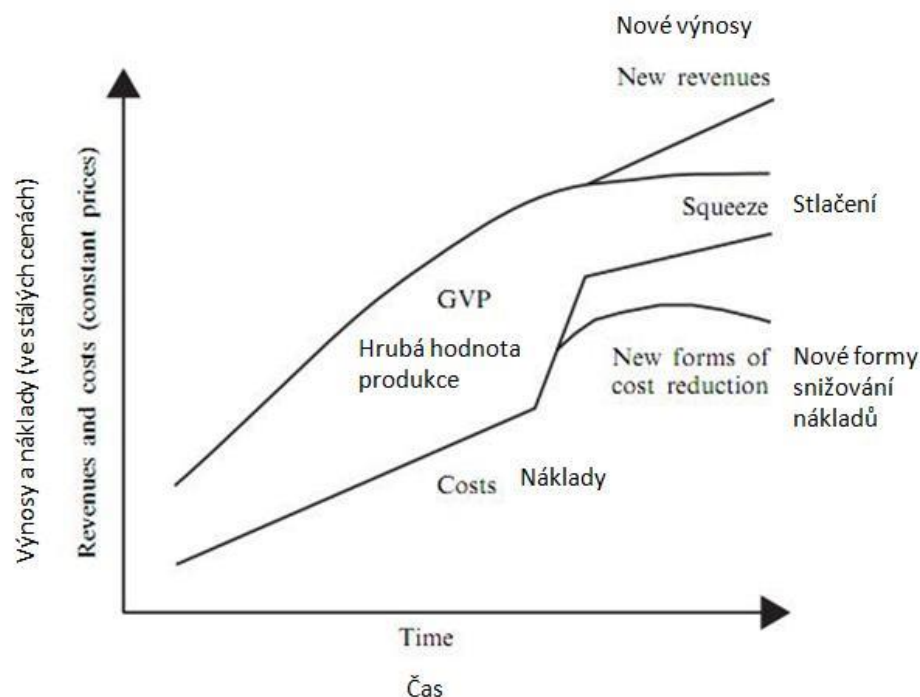
Problémy současných konvenčních potravinářsko-zemědělských dodavatelských řetězců vyplývají především z důsledků, které přináší globalizace a liberalizace ekonomiky. Cochrane a Ward popisují tlaky, které jsou na producenty vyvíjeny: technologická a regulační „šlapací kola“⁴ (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 395). Ta představují další náklady anebo povinnosti, které jsou pro producenty buď přímo povinné, nebo je na ně vyvíjen jistý druh nátlaku pro jejich zavedení. Jako v případě investice do nových technologií za cílem snižování nákladů nebo přímo povinné investice pro zlepšení welfare zvířat, ochranu životního prostředí nebo pro jiné hygienické a sanitární podmínky. Mezi samo-regulace, které jsou spíše dobrovolné, můžeme zahrnout schopnost splnit požadavky spotřebitelů – různý vzhled produktů, získání označení kvality produkce nebo metod podnikání. Díky těmto regulacím a tlakům vyvíjených již několik desítek let na producenty, nemůže být konvenční zemědělství již dále v této podobě udržitelné.

V Obrázek 4 - Poválečný vývoj zemědělství a celkový průběh rozvoje venkova můžeme sledovat poválečný vývoj zemědělství v čase. Hrubá hodnota produkce (GVP) až do počátku 90. let rostla o hodnoty inflace. Od tohoto období začala GVP stagnovat až klesat. Důvodů je dle van der Ploega (2000, s. 395) více: systém mléčných kvót (a obecně zvýšení kapitalizace produkčních práv na jednotlivých trzích nebo prostřednictvím zvýšených cen pozemků), klesající cena pšenice, a omezené množství prostoru v oblasti životního prostředí v některých oblastech. Stoupající peněžní náklady spolu s rostoucím využitím externích vstupů, nákladů souvisejících s teorií šlapacích kol a nedostatečný nárůst hrubé hodnoty produkce vytváří *stlačení*⁵ – to značí, že nominální zisk producentů rok od roku klesá. Toto stlačení se dle van der Ploega (2000, 395) v praxi začalo vyskytovat ke konci 80. let. Graf také ukazuje, že pokud se producent vydá cestou nových forem redukce nákladů, může tak ono stlačení nejen uvolnit, ale dokonce ještě více rozevřít. Dojde totiž k nárůstu nových výnosů.

⁴ V literatuře označeno jako *Treadmill*

⁵ V literatuře označeno jako *Squeeze on agriculture*

Obrázek 4 - Poválečný vývoj zemědělství a celkový průběh rozvoje venkova

Zdroj: VAN DER PLOEG et al, 2000 (doplněno o vlastní legendu)

Odpovědi na problematiku stlačení mohou být dnes již poměrně běžná opatření jako diverzifikace aktivit nebo zvyšování přidané hodnoty farmářských produktů (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 397). Nové formy snižování nákladů dle Rentinga a kol. spočívají v omezení regulací, popsanych výše. Právě SFSC se řadí mezi „aktivní pokusy producentů znovu zachytit hodnoty v dodavatelském řetězci způsoby, které můžou snad zmírnit obvyklé problémy stlačení cen.“ (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 395)

Doplňkem pro pochopení tohoto problému může být i teorie J. Guthmanové, která osvětluje základní cesty modernizace zemědělství. Jeden z předpokladů této teorie je, že inovace v zemědělství nemají za cíl utvářet úspory z rozsahu a tedy snižovat vstupy (což v mnoha případech není ani proveditelné), nýbrž vyhnout se nadprodukcí.

Konvenční zemědělství zná tři procesy inovací: intenzifikaci, apropiace a valorizaci. První teorie intenzifikace připodobňuje zemědělství k průmyslu, kde všechny procesy jsou předvídatelné, kontinuální a za cíl si klade především snižování rizik, tedy snižování role přírodních procesů. Výrobní cyklus má být hlavně rychlejší, hojně se proto využívají hormony, chemické postřiky proti škůdcům, prostředky pro

posklizňové dozrávání apod. Výsledkem a vedlejším efektem podobných praktik je pak BSE a nemoc šílených krav (ta vznikla z krmiva, které mělo zvyšovat obsah proteinu v hovězím mase). Dle Guthmanové intenzifikace ve výsledku nadprodukcí zvyšuje (2004, S. 65).

Teorie apropriace se snaží odebrat vytváření hodnoty produkce z venkova a přenést je do zpracovatelského průmyslu. Opět se snaží o předvídání procesů na straně vstupů na straně zpracování a marketingu. Tento systém zneužívá lokální farmáře a znehodnocuje tak hodnotu jejich práce. Jako ilustrační případ mohu použít třeba systém v mléčné výrobě. Velký koncern vykupuje mléko od místních farmářů za minimální ceny a tím de facto znehodnocuje jejich práci. Zároveň ale vytváří takový tlak, že farmáři nemají jinou možnost kam mléko udat. Koncern je na vstupech (mléku) také závislý, protože nemá nasmlouvané jiné výhodné dodavatele. Stejně jako u intenzifikace, dochází i při tomto procesu inovací ke zvýšené závislosti na nákupu vstupů (surovina, technika, hnojiva).

Třetí aspekt teorie o inovacích, valorizace hledá nové cesty ke zvyšování touhy po produktu jako takovému oproti intenzifikaci vytváření hodnoty nebo zneužívání hodnot cizích aktérů. Valorizaci chápeme jako vyzdvižení jedinečnosti produktu. Buď za pomoci značky (brand name marketing), vzácnosti nebo exotičnosti produktu. Zemědělci se tedy mohou vydat cestou úzké specializace na určité produkty. Touto cestou můžou dosáhnout dle Guthmanové super-výnosů nebo profitu z větší návratností (2004, s. 66). Podmínkou pro takový úspěch je, ale vybudování určité formy monopolní pozice na trhu, protože pokud se skupina na sobě nezávislých zemědělců zaměří na jednu skupinu produktů, veškerý efekt přichází vniveč. V současné době je nejlukrativnější, když je produkt vyroben nebo vypěstován určitým způsobem – tedy regionálně, lokálně, ekologicky, fair- trade...atd.

3.2.1.2 Charakteristika krátkých potravinových dodavatelských řetězců

SFSC, někdy označovány také jako nové potravinové dodavatelské řetězce, se dělí do tří kategorií:

- ekologické zemědělství,
- vysoká kvalita produkce,
- přímý prodej.

Z předchozí kapitoly vyplývá, že SFSC lze chápat jako posun v přístupu k zemědělství. Někteří odborníci věří, že dokáže zatlačit i rozšířený konvenční způsob výroby. Navíc přispěje ke sblížení výrobce a spotřebitele a dá mu možnost dovědět se více o původu potravin, které koupí.

SFSC spotřebitelům dodávají výhradně potraviny lokálního popř. regionálního původu. Hlavní myšlenkou je totiž co největší možné zkrácení potravinového dodavatelského řetězce, a proto je vhodné, aby vzdálenosti mezi producentem a spotřebitelem byly co nejmenší. Navíc tento fakt skýtá přidanou hodnotu v tom, že řetězce nezpůsobují tak velkou ekologickou stopu a tím méně ohrožují životní prostředí než jiné řetězce. Dalším cílem je sestavit řetězec, který má co nejmenší počet článků. Nejkratší verzi představuje přímý prodej. Zde jsou zprostředkovatelé zcela vynecháni. V jiných případech existuje snaha jejich počet redukovat na jeden až dva články (Evropská komise, 2012).

Krácení potravinového dodavatelského řetězce umožňuje efektivněji předávat informace spotřebitelům o původu, způsobu výroby nebo pěstování a složení potravin. Farmář zde může přiblížit i detaily o jeho životě, práci a podnikání, aby tím zvýšil přidanou hodnotu produktu. Takto sdílený příběh potravin a jejich výrobce posiluje vztah mezi dodavatelem a spotřebitelem, pomáhá utvořit věrnost produktu či znače.

SFSC se dále dělí do tří kategorií. Sleduje se organizační struktura a mechanismy vztahů z nich vyplývajících.

Face-to-face SFSCs

Z anglického názvu *face-to-face* (tváří v tvář) je zřejmé, že dochází k přímému kontaktu mezi producentem a spotřebitelem. Zde se předávají informace a vytváří se vztahy přímo, často skrze osobní setkání. Jako příklad se uvádí: přímý prodej, silniční prodej, samosběry, bedýnkové systémy, farmářské trhy nebo farmářské prodejny (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 400). Teoreticky se sem dá zahrnout i internetový prodej (Evropská komise, 2013). Do jaké míry ale dojde k předání informací a budování vzájemných vztahů online je diskutabilní. Byť budou všechny informace dostupné, záleží už pouze na spotřebiteli, jestli si je nastuduje. Možnost přímého dotazování je zde také omezena.

Blízké krátké potravinové dodavatelské řetězce – (Proximate SFSCs)

Další kategorií jsou blízké krátké potravinové řetězce. Jak již autorka psala výše, je logické, že SFSC musí vznikat na malém prostoru. Producenti, popř. zpracovatelé a spotřebitelé by měli mít k sobě i geograficky blízko. Produkují lokální anebo regionální potraviny a prodávají je v jejich blízkém okolí. Při prodeji se klade důraz na to, ze které oblasti produkty pocházejí nebo na (tradiční) způsoby zpracování typických pro oblast. Patří sem spotřební družstva, komunitou podporované zemědělství, tematické trasy (např. vinná nebo pivní stezka), trhy, ale i místní specializované obchody a restaurace, které mohou místní produkty nabízet třeba turistům. Dále tato kategorie obsahuje veřejné stravování ve smyslu škol, univerzit, nemocnic a pečovatelských domů, věznic nebo snahu supermarketů prodávat místní potraviny a potravinářské výrobky (Evropská komise, 2013).

Rozšířené krátké potravinové řetězce (Extended SFSCs)

Rozšířené krátké potravinové řetězce dodávají lokální produkty na vzdálenější trhy. Často se dostanou do jiných regionů v rámci národního trhu, je ovšem i možné takové produkty exportovat do zahraničí. Tímto se sice prodlužuje řetězec co do vzdálenosti, nicméně předání hodnot producenta a informací o jeho výrobku je stále možné skrze etikety, letáčky, známky ochrany označení původu (PDO – *Protection of Designated Origin*) pro regionální potraviny nebo známky chráněných zeměpisných označení (PGI – *Protected Geographical Indications*) (Evropská komise, 2013). V ČR jsou chráněny PDO třeba Pohořelický kapr nebo Žatecký chmel (Evropská komise, 2014), chráněné zeměpisné označení patří třeba Olomouckým tvarůžkům a Valašskému frgálu (Evropská komise, 2014). Důkazem, že i regionální potraviny se mohou dostat do světového povědomí, jsou třeba vína z Champagne nebo sýr Parmigiano Reggiano nebo fair trade produkty (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 400).

Dále Renting a kol. dělí SFSC podle kvality produkce nebo podle přístupu k ní. První skupina zahrnuje produkty a producenty spjaté s místem, tedy regionální a lokální potraviny. Jejich hodnota je dána jejich původem nebo procesem zpracování. Kdy se tradiční postupy v daném regionu liší od standardu. To se pak promítá do zvláštních vlastností produktu (chuť a vzhled).

Druhá skupina je charakteristická biologickými procesy pěstování a zpracování potravin, jako je například ekologické zemědělství, bez geneticky modifikovaných organismů, s důrazem na volné výběhy pro zvířata...atp. Zde má spotřebitel zájem především o ochranu životního prostředí a vyžaduje, aby potraviny, které nakupuje, k němu byly šetrnější než produkty konvenčního zemědělství.

3.2.2 Alternativní potravinové řetězce

Alternivní potravinové řetězce (z angličtiny *Alternative Food Networks*, dále jako AFN) jsou jednou z forem alternativní produkce potravin. Hlavní charakteristikou je aktivní role spotřebitele při „iniciaci a provozování nových forem vztahů mezi spotřebitelem a producentem. Ty jdou jasně nad rámec přímého prodeje a marketingových aktivit provozovaných a iniciovaných výrobcí.“ (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 291) Spotřebitelé jsou tou hlavní hnací silou celého řetězce, jako příklady mohou sloužit spotřební družstva, zaměřená na nákup ekologických potravin, v České republice známé také jako biokluby. Trochu jinou skupinu tvoří organizace, které přímo operují s „půdou, finančním kapitálem a jinými klíčovými zdroji na podporu rozvoje místní produkce biopotravin v jejich blízkém okolí.“ (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 291) Zde můžeme uvést jako příklad tzv. „urban gardening“ – tedy městské zahradničení. V těchto projektech a organizacích se zcela zásadně mění role spotřebitele. Z původně pasivního přístupu ke konzumaci a spotřebě potravin, má nyní možnost proaktivně zasahovat do jejich produkce a distribuce. Stejně tak i producent nejen prodává, to co vyrobil. Zároveň dostává větší prostor pro vytváření sociálního, kulturního a ekologického kontextu produkce potravin.

Tabulka 1: Přehled známých forem AFN v ČR

Název	Vznik	Počet/rozšíření v ČR	Podstata/popis
Ekologické zemědělství	1990	2 689 farem, 398 tis. ha (2009) /národní	Způsob zemědělství bez chemických vstupů. Vybudováno shora dolů. Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je velmi nízká.

Prodej ze dvora	1990	123 farem (2008) /národní	Přímý prodej produktů z ekologických farem. Spotřebitel dochází na farmu. Angažovanost pro vznik a rozvoj občanů je nízká.
Bedýnkové systémy /dodávky do domu	2008	110 bedýnkových družstev, 379 odběrných míst (2014) /regionální	Prodej produktů z ekologických farem. Umožňuje dlouhodobě podporovat regionální producenty, dodávky se objednávají dopředu (jistota odbytu úrody). Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je vyšší.
Farmářské trhy	2009	158 (2012)/národní	Přímý prodej produktů z ekologických farem. V praxi nejrozšířenější a nejrychleji rostoucí forma AFN. Výhodou je blízkost spotřebiteli a pravidelný interval výskytu. Vznik zdola (neziskové organizace a ve spolupráci s městskými úřady). Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je vysoká.
Komunitou podporované zemědělství	~2009	16 (2014)/regionální	Dlouhodobé partnerství producentů a spotřebitelů. Aktivní přístup konzumenta (může např. spoluvlastnit farmu a rozhodovat tak o výrobě). Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je vysoká.
Farmářské prodejny	~2010	57/regionální	Prodej produktů regionálních výrobců a farmářů v kamenných

			prodejnách s pravidelnou otevírací dobou. Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je nízká.
Komunitní zahrady /Urban gardening	~2011	20 (2014)/lokální (ve městech/městských částech)	Komunitou organizované pěstování potravin ve městech, kdy se spotřebitel stává farmářem. Vzniká zdola. Přispívá k rozvoji oblasti a umožňuje socializaci členů. Angažovanost občanů pro vznik a rozvoj je velmi vysoká.

Zdroj: ZAGATA, 2012, s. 353; vlastní úpravy a aktualizace dat (září 2014)

Definice dynamických jevů je vždy problematická a tak k popisu a vysvětlení AFN je vedeno více rozdílných přístupů, které autorka uvede níže. Murdoch definuje AFN jako „široký všeobjímající pojem, sloužící k pokrytí nově vznikající sítě výrobců, spotřebitelů a dalších aktérů, které ztělesňují alternativy k více standardizovanému průmyslovému režimu zásobování potravinami.“ (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 394) Tregear na ně nahlíží o něco konkrétněji jako na „formu zásobování potravinami s vlastnostmi, které jsou považovány za odlišné a třeba i působící opačně než mainstreamová produkce, která dominuje v rozvinutých zemích.“ (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 291) Zatímco Whatmore a kol. doplňuje, že „sociální realita, která se vztahuje k AFN, je konstruována skrze neidentické kolektivní substantiva, která upevňují rozmanitost potravinářských sítí od produktů organického zemědělství, fair trade až po regionální a řemeslné výrobky [...] To, co spolu sdílejí, je jejich podstata na potravinových trzích, kde znovu rozdělují hodnotu prostřednictvím řetězce a to proti logice hromadné produkce zboží; že znovu najdou "důvěru" mezi výrobcí potravin a spotřebiteli; a formulují nové formy politického sdružování a správy trhu.“ (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 291)

Jako původní předpokládané prostředí pro vznik a rozvoj AFN měly být především okrajové oblasti venkova. Spotřebitelé z těchto oblastí měli být schopni svépomocí zaplnit mezery na trhu a přemoci tak ohrožení, které jim liberální tržní

prostředí ukládá. Stejně tak měl být eliminován vliv technologického rozvoje, neboť AFN se zpravidla provozují v malém měřítku a především tradičním způsobem zpracování. Bylo by tedy logické předpokládat, že tato teorie bude správná, neboť na vesnicích by měl být takový způsob produkce tradičně rozšířen a nešlo by ani tak o osvojování nových vzorců spotřebitelského chování. Nicméně poslední vývoj dokazuje neúplnost či nesprávnost této teorie. K rozvoji AFN dochází v rámci Evropy ve všech regionech, nikoliv pouze tedy v těch znevýhodněných (RENTING, MARSDEN, BANKS, 2003, s. 395).

V průběhu posledních dvaceti let přestalo být pojetí AFN postupně vhodné i pro hloubkovou analýzu aktuálních trendů v oboru. To má dva důvody. První problémem je, že to co může být označeno jako alternativní nebo mainstreamové a konvenční, se rychle mění a vyvíjí. Je to dynamický proces a mnoho jevů můžeme označit za kombinaci, nedokončený vývoj nebo prostě hybridní řetězec produkce (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 292). Dalším problémem, který řeší spíše obsahovou stránku věci, je, že koncept AFN nezahrnuje dostatečně problematiku sociálního začleňování aktérů. Bylo tedy nutné vytvořit nový a specifitější koncept, který zmapuje nový vývoj a všechny jeho aspekty.

3.2.3 Občanské potravinové sítě

Pojem občanských potravinových sítí (z anglického *Civic Food Networks*, dále CFN) byl vytvořen jako nová doplňující teorie zabývající se alternativními formami produkce potravin. Dle Rentinga jsou hlavními rysy CFN:

- zabývají se novými vztahy, které se rozvíjejí mezi spotřebiteli a výrobci, kteří se společně angažují v nových formách potravinového občanství;
- zabývají se také širšími sítěmi, oproti těm ve vztahu výroba-distribuce-spotřeba, a mohou také zahrnovat nové formy spolupráce mezi různými místními aktéry, kteří (z různých důvodů) mají zájem se zabývat novými přístupy k potravinové otázce;
- jsou projevem procesů změn v mechanismu zemědělsko-potravinové správy, zobrazují rostoucí význam úlohy občanské společnosti (a do jisté

míry místních a regionálních orgánů) ve srovnání s tržními silami a (národními) státy;

- korespondují a do značné míry se shodují s měnicími se vztahy mezi zemědělsko-potravinářskými sítěmi a mezi vztahem měst a venkova. Města jsou často výchozím bodem pro inovaci potravinářských systémů spojených s CFN zahrnující (pří-) městské formy zemědělství a zahradnictví, nějak způsobem "převrací" vztah tradičních venkovských a městských oblastí a posouvá počátek a těžiště inovací potravinové sítě od vztahu výroba / venkov ke vztahu spotřeba / město;
- CFN často ztělesňují různé diskursy nové poznatky a nové symbolické rámce, které jsou vyvíjeny a sdíleny prostřednictvím interakce mezi zúčastněnými stranami, a které jsou základem nové preferencí a zvyklostí. Takové projevy a rámce vycházející z CFN zavedly důležité nové "tradice" a odkazy v dynamice zemědělsko-potravinářských systémů (opět často ve městech), jako je například permakultura, "vypěstuj si sám", atd.
- CFN v mnoha případech rozvíjejí a staví na propojení s ostatními novými sociálními hnutími a koncepčními inovacemi týkajícími se různých společenských a ekonomických oblastí, jako jsou hnutí ne-růstu (de-growth movement), hnutí transition-town, ekonomická solidarita oblastí nebo městských částí, ekofeminismus, atd. (RENTING, SCHERMER, ROSSI, 2012, s. 292-293).

Základním stavebním kamenem CFN byly jiné teorie především z průběhu 90. let. Jednou z nich je potravinová demokracie (*food democracy*) jejímž principem je, že každý člen potravinářského řetězce má mít stejný vliv a stejná práva zasahovat do stávajícího systému. Dodnes mají hlavní vliv na změny korporace. Participace spotřebitelů ohledně potravin je mizivá. Potravinová soběstačnost (*food sovereignty*) podporuje koncept potravinové demokracie. Zde je hlavním cílem právo spotřebitele ovlivňovat tvorbu vládních strategií a koncepcí ohledně potravin a zemědělství. V zájmu každého spotřebitele by mělo být nenechat veškerou moc v rukou trhu a státu a zajistit si tak i část pro sebe. Přístupy států se převážně omezily na regulaci trhu a jiné státní intervence, zatímco velcí producenti přistupovali k výrobě potravin především jako

k hospodářské činnosti a na potraviny bylo nahlíženo jen jako na obchodovatelnou komoditu. Obecně byla nepřímá kontrola systému skrze demokraticky volené zástupce považována za dostatečnou úroveň angažovanosti občanů. Na to navazuje pojem potravinového občanství (*food citizenship*), který již zdůrazňuje roli komunit a jejich zapojení do potravinářsko - zemědělských řetězců při produkci lokálních potravin. Potravinový občan má zájem být aktivním účastníkem systému, není již jen pasivním spotřebitelem. Tak jako předešlé koncepce i CFN podporují ekologické zemědělství, upřednostňují lokální a sezonní produkty, snaží se o redukci ekologické stopy při výrobě, dovozu a zpracování, zasazují se o spravedlivé odměny pro výrobce a další účastníky řetězce. Především podporují umožnění přístupu ke kvalitním potravinám lidem všech příjmových úrovní.

3.2.4 Formy alternativní produkce potravin

V praxi v ČR funguje mnoho různých forem alternativní produkce potravin. Jejich typy jsem již popsala výše. Následující tabulka slouží hlavně jako rychlý přehled těchto forem včetně jejich přesnějšího teoretického vymezení. Nejprve vybrané formy alternativní produkce potravin (APP) klasifikují dle druhu potravinového dodavatelského řetězce – na face to face SFSC a blízké (proximate) SFSC.⁶ Dále budou rozděleny dle toho, zda více odpovídají pojetí alternativních potravinových řetězců (AFN)⁷ nebo občanských potravinových sítí (CFN).⁸ AFN vnímají velmi intenzivně především rozdíly mezi průmyslovou a alternativní produkcí potravin. Její kvalita tak stojí v popředí, cílem je mimo jiné i udržitelný rozvoj oblasti. Naproti tomu CFN vnímá produkci potravin víceméně jako vedlejší produkt své činnosti. Hlavním těžištěm jsou vzájemné sociální vztahy účastníků a lidí mimo danou komunitu. Dají se spíše vnímat jako sociální hnutí se silnou myšlenkou a touhou ovlivnit dění lokálně a druhotně pak globálně.

⁶ Viz. kapitola 3.2.1.2 Charakteristika krátkých potravinových řetězců

⁷ Viz. kapitola 3.2.2 Alternativní potravinové řetězce

⁸ Viz. kapitola 3.2.3 Občanské potravinové sítě

Tabulka 2: Přehled forem APP včetně jejich teoretického zařazení

Forma APP	Klasifikace	Fungování	Dopady
Farmářské trhy	Face to face SFSC, AFN	Přímý prodej výpěstků a produktů z farem. Farmáři dojíždí do měst. Zákazníci se zasadili o jejich opětovné rozšíření v posledních letech z vlastní iniciativy.	Budování vztahů mezi farmářem a zákazníkem. Přímé šíření příběhu farmy i konkrétních produktů. Možnost navazovat kontakty na agroturistiku a jiné zážitkové programy farem.
Farmářské prodejny, prodejny ze dvora	Face to face SFSC, AFN	Přímý prodej výpěstků a produktů z farem. Nachází se v bezprostředním okolí původu zboží. Zákazníci jsou nuceni dojíždět – mohou takto navštěvovat několik různých farem dle druhu výrobků (maso, mléčné výrobky, zelenina a ovoce).	Vytváření silnějších vztahů a vazeb se zákazníkem, který žije pravděpodobně v blízkosti farmy. Ten se pravděpodobně stává věrným a pravidelným odběratelem. Farmáři tento typ prodeje především šetří náklady (cestovní, časové, ... atp)
Spotřební družstva, biokluby	Proximate SFSC, AFN	Sdružení spotřebitelů a farmářů na základě předem stanovené smlouvy. Je domluven	Pro spotřebitele smlouva garantuje nižší ceny, farmář má jistotu odbytu produktů.

		odběr konkrétních plodin, ne však jejich množství.	
Bedýnkové systémy	Face to face SFSC, AFN	Spotřebitel si u farmáře předplatí bedýnky na delší časový úsek (6 měsíců – 1 rok) ty si buď vyzvedává na smluveném odběrovém místě, nebo jsou rozváženy přímo do domu.	Spotřebitel má usnadněný přístup k sezónním potravinám a farmář má zase garanci odbytu i menšího objemu výpěstků s případně horšími senzoryckými vlastnostmi.
Komunitou podporované zemědělství	Proximate SFSC, AFN	Spotřebitelé uzavírají smlouvu s farmářem o odběru výpěstků. Mohou ale do jisté míry ovlivňovat druhy a množství vypěstovaných plodin.	Riziko z neúrody se dělí mezi členy komunity a zemědělce. Je zde kladen velký důraz na komunitní vztahy – členové se podílejí na práci na farmě.
Urban gardening – komunitní zahrady	CFN	Komunitní zahrady fungují jako sdružení sousedů a přátel, ti společně zahradničí v nevyužívaném městském prostoru. Často se věnují dalším aktivitám a organizují tematicky příbuzné kurzy.	Hlavním přínosem komunitních zahrad je budování vzájemných vztahů v sousedství a revitalizace městských částí. Produkce potravin je zde jakoby vedlejším efektem.
Kvásková síť	Face to face SFSC, CFN	Komunita lidí, která se spojuje skrze internet. Obchodují spolu	Produkce potravin je zcela nezávislá na průmyslovém pojetí

		s chlebovým kváskem, který se nejsnadněji množí dělením.	pečení chleba. Obchod probíhá na základě výměny vlastních domácích produktů. Je tedy dostupný všem příjmovým kategoriím.
Food hub	Proximate SFSC, AFN	Food hub zastřešuje uskladnění, čištění, třídění, balení, marketing i finální prodej větším odběratelům. Umožňuje tak zemědělcům spolupráci s většími celky, ta by pro ně jinak byla příliš náročná.	Umožňuje rozšířit dostupnost a podíl lokálních potravin na stravování spotřebitelů, aniž by příliš zatěžoval samotné producenty.

3.2.4.1 Farmářské trhy

Farmářské trhy (dále FT) by mohly být vnímány jako tradiční forma obchodování se zemědělskou produkcí. A je faktem, že v mnoha zemích je běžným zvykem na nich nakupovat a jsou známkou určité kvality. Česká republika se zvyklosti navštěvovat pravidelně trhy znovu učí. V posledních letech bylo spíše obvyklé potraviny nakupovat v supermarketech. Nyní se začíná ukazovat přesycenost spotřebitelů globálním zbožím anonymního původu. FT jsou nejrozšířenější formou AFN v ČR. V posledních letech vznikaly z iniciativy samotných farmářů a občanských sdružení, která FT zpravidla organizují. Představují jednu z forem přímého prodeje zejména potravin od prvovýrobce. Prodej samotný se odehrává nejčastěji na veřejných prostranstvích ve stáncích či jiných mobilních zařízeních. Většina trhů se v našich zeměpisných šířkách neodehrává celoročně, ale spíše v teplejších obdobích roku (jaro-podzim), kdy je objem čerstvých a sezonních potravin nejvyšší. Asociace farmářských tržišť ČR (dále AFT) je organizace, která sdružuje provozovatele FT, a přesně definuje charakter prodávaných potravin:

- Prodávané zboží na FT pochází od farmáře nebo výrobce potravin (dále jen „producent“), který garantuje původ prodávaného zboží z vlastních zdrojů a je schopen tento původ při prodeji prokázat.
- V případě, že producent neprodává zboží osobně, může být zastupován prodejcem s písemným pověřením producenta, který musí mít příslušné dokumenty o původu prodávaného zboží, které mu poskytl producent.
- Podíl potravin z (celkového) prodávaného zboží musí být na farmářském trhu AFT alespoň 90 %.
- Provozovatel farmářského trhu preferuje zejména prodejce, kteří prodávají zboží z daného regionu.
- Podíl potravin regionálního původu (kraj ČR) musí být alespoň 50 % (s výjimkou hl. města Prahy).
- Podíl tuzemských potravin musí tvořit alespoň 90 % a přípustné zahraniční potraviny jsou pouze potraviny vysoké kvality a takové, jejichž ekvivalent nelze najít na českém trhu (např. olivový olej z malé řecké farmy apod.).
- Pokud je na trhu současně prodáváno zboží zahraničního původu, musí být tato prodejní místa viditelně označena a tento prodej musí být logicky odůvodnitelný (občerstvovací stánky, káva, čaj...).
- V případě prodeje například kávy, čaje, čokolády ve stáncích sloužících k občerstvení nakupujících, by tyto měly být vysoké kvality a ve standardu BIO či Fair Trade (ASOCIACE FARMÁŘSKÝCH TRHŮ, 2014).

Mezi nejčastější zboží, které spotřebitel může na FT zakoupit patří ovoce, zelenina, maso, uzeniny, vejce, ryby, mléko, mléčné a pekařské výrobky, květiny (řezané, hrnkové, sazenice), alkoholické nápoje, mošty, šťávy, oleje, zavařeniny, med, ořechy, koření, občerstvení nebo rukodělné výrobky. Cena takového zboží by měla být přiměřená a férová pro obě strany. Prodej probíhá bez zprostředkování dalších obchodníků a zboží pochází z lokální prvovýroby. Trhy jsou místem společenských setkání a navazování kontaktů. Spotřebitel má možnost podílet se na spoluutváření a ovlivňování nabídky trhu. Velkou výhodou FT je možnost vytváření pracovních míst a uplatnění i pro menší pěstitele a výrobce, jejichž sortiment se do obchodních řetězců nehodí (požadavek na minimální dodávky, nízké výkupní ceny).

Četnost FT v ČR začala opět růst až po roce 2010, kdy začal opadávat zájem spotřebitelů o nákupy v obchodních centrech. O jejich nové rozšíření se postarala zejména různá občanská sdružení, v Praze např. Archetyp jako zakladatel FT na náměstí Jiřího z Poděbrad, Rašínově nábřeží nebo na Kubánském náměstí (ARCHETYP O.S., 2014). V důsledku boomu FT v posledních letech se AFT ujala určení podmínek pro organizaci FT závazných pro její členy, aby zajistila minimální úroveň kvality zboží a služeb.

- FT je především potravinovým trhem. Jiné, než potravinové zboží (dále jen „nepotraviny“) na FT nesmí tvořit více než 10% celkového počtu prodejních míst na FT. Jako nepotraviny se připouští takové zboží, které s potravinami přímo souvisejí, jako např. proutěné košíky, dřevěné vařečky apod. Člen AFT je však jednoznačně povinen preferovat potraviny, i nepotraviny tuzemského původu.
- FT pořádaný členem AFT je viditelně označen logem asociace a nakupující jsou o členství pořadatele v asociaci informováni (trh, internetové stránky trhu, informační a propagační materiály trhu...)
- FT má dotčenými orgány státní správy schválený tržní řád (dále jen „TR“). FT je pořádán na dobře dopravně dosažitelném místě nejen automobilem, ale i pěšky, MHD či na kole.
- Je nepřípustné, aby člen AFT organizoval FT v prostorách nákupních center (vztahuje se i na parkoviště či jiné prostory v bezprostřední blízkosti nákupních center).
- FT musí být tvořen alespoň 10 prodejními místy s potravinářským zbožím a je pořádán alespoň 1 x měsíčně.
- Prodejci jsou organizátorem FT řádně prověřeni a mají všechny potřebné doklady nutné k prodeji potravin.
- Prodejci respektují všechny platné právní předpisy související s prodejem potravin na FT.
- Každý stánek nebo prodejní místo je čitelně označeno jménem a příjmením prodejce nebo názvem podniku, adresou sídla, IČ, stručnou informací o prodávaném zboží a jeho lokalizaci (ASOCIACE FARMÁŘSKÝCH TRHŮ, 2014).

3.2.4.2 Farmářské prodejny a prodej ze dvora

Prodej ze dvora existuje v ČR v malém měřítku již od devadesátých let. Jedná se o jednoduchý princip, kdy farmář prodává své výrobky v malém množství přímo spotřebiteli a to v bezprostřední blízkosti místa výroby. Producent tak může své produkty prodat výhodněji, protože zkrátí distribuční řetěz a nemusí se přizpůsobit nízkým výkupním cenám ostatních zpracovatelů či distributorů. Zároveň je zákazník lépe informován o tom, co kupuje, jakým způsobem probíhá výroba a přímo podporuje regionální výrobu. V roce 2010 založil zemědělec F. Němeček internetovou databázi *Najdi si svého farmáře*, která sdružovala regionální producenty, kteří nabízeli své produkty formou prodeje ze dvora. Projekt byl údajně úspěšný a pozvedl zájem spotřebitelů. (Idnes.cz, 2010) V současné době (leden, 2015) jsou ale stránky v rekonstrukci. Jeho funkci, ale zastupují snadno dohledatelné konkurenční projekty – Hnutí duha s projektem *Adresa farmářů*, Eko-bio.cz s projektem *Najdi si farmáře*, nebo specializovanější *Cesta vejce k vám* od Pravého domácího časopisu.

Farmářské prodejny v ČR vznikají v posledních několika letech především ve větších městech.⁹ O jejich rozšíření se zasadily zejména franšizové sítě *Náš grunt* a *Sklizeno*, které v současné době spravují více než čtyři desítky prodejen v celé ČR. V současnosti se tyto prodejny nacházejí zpravidla v centrech větších měst, nicméně zakladatel franšizy Sklizeno David Kukla předpokládá trend, kdy tyto prodejny budou umístěny v obchodních centrech. Vzniknou tak farmářské supermarkety, které budou pro spotřebitele dostupnější (Idnes.cz, 2013). Při této formě prodeje obchod odebírá zboží a produkty od několika různých lokálních producentů. Pro spotřebitele by mělo být možné přesně zjistit původ potravin. Osobní kontakt s farmářem a jeho příběhem je ale již částečně omezen. Zpravidla je ale možné vše dohledat online na stránkách obchodu či se doptat přímo na prodejně. Spolu s kamennými prodejny je registrován nárůst farmářských e-shopů. Tato forma prodeje je výhodná pro menší a střední farmáře. Své produkty sváží převážně na jedno či několik sběrných míst, odkud si je zákazníci sami vyzvedávají. Producent ví dopředu v časovém horizontu několika dní, jaké zboží

⁹ Náš grunt si klade jako podmínku pro franšizanty, aby se prodejna nacházela ve městě s min. 15 000 obyvateli (NASGRUNT.CZ, 2015)

a v jakém objemu bude odebráno. Farmářské prodejny a jejich e-shopy často souvisejí i s provozováním tzv. bedýnkových systémů (viz. 3.2.4.4 Bedýnkové systémy)

3.2.4.3 Spotřební družstva, biokluby

Spotřební družstva orientovaná na ekologicky vypěstované a vyrobené potraviny se v ČR často nazývají biokluby. Toto označení se rozšířilo především skrze Hnutí DUHA, které poskytuje poradenství s jejich zakládáním. Tyto kluby mohou stát buď na neformálním sdružení zainteresovaných spotřebitelů a lokálních producentů nebo jako formální sdružení s legislativními úpravami pro jejich chod. Formální sdružení podnikají na základě živnostenského oprávnění ve formě občanských sdružení nebo obecné prospěšných společností. Vznikají zpravidla v menších městech, kde neexistuje dostatečná nabídka biopotravin v místních obchodech a zároveň je složitější navázat kontakt s producenty – např. oproti vesnicím. Iniciátorem těchto klubů jsou tedy převážně spotřebitelé. V praxi tak v rámci bioklubů vznikají potravinové banky a nebo bedýnkové systémy. (BROŽOVÁ, KASPŘÍKOVÁ, 2008)

Potravinové banky jsou v podstatě sklady trvanlivých (bio)potravin lokálního původu (produkty z obilí, luštěnin...apod.). Vzhledem k tomu, že biokluby odebírají zboží ve větším množství přímo od producenta, je jejich cena nižší než v běžných obchodech. Spotřebitelé ze zásob banky nakupují spíše průběžně a v delším intervalu. Neobjednává se tedy konkrétní množství odběru jako u bedýnek. I zde je výhodou, že spotřebitelé si produkty zpravidla odnášejí ve vlastních nádobách, není tak třeba zboží nijak balit a zvyšovat tím náklady.

3.2.4.4 Bedýnkové systémy

Bedýnkové systémy (v angl. *box schemes*), v českém prostředí zvané také jako biobedýnky, umožňují vytvoření pevného a loajálního vztahu mezi spotřebitelem a místním pěstitelem. Produkty zahrnuté do prodeje jsou vždy v bio kvalitě, čerstvě sklizené a sezonní. Zpravidla si zákazník předplatí dlouhodobý odběr (6 - 12 měsíců). Zboží mu dostává v pravidelných intervalech (1 - 2 týdny) v předem domluveném množství (3 - 10kg). Obsah bedýnky může být předem nadefinován podle preferencí odběratele anebo může záviset zcela na výběru dodavatele. Individuální je také rozsah nabízeného zboží, některé systémy jsou striktně ovocně-zeleninové, jinde nabízí i masné a mlékařské produkty, květiny, pečivo, zavařeniny, mošty popř. vlastní dovoz

zralého exotického ovoce. Producent je takto schopen prodat i malou či nepravidelnou úrodu nebo ovoce a zeleninu, které by neprošli maloobchodními podmínkami kvůli jejich senzoričným vlastnostem. Tento systém je pro zemědělce relativně náročný na šíři druhů plodin, které musí nabízet, aby byly bedýnky zákaznický atraktivní. Sklizeň má trvat co nejdélejší období, být kontinuální s vysokou rozmanitostí produktů.

Tabulka 3 - Příklad složení atraktivní biobedýnky (zeleninová verze)

<i>základní sortiment</i>	různé odrůdy brambor, cibule, mrkve, další dle sezóny
<i>kořenová zelenina</i>	celer, pastinák, tuřín,
<i>listová zelenina</i>	hlávkové saláty, endivie, čekanka, špenát, roketa, řeřicha, celer listový, kozlíček, čínské nebo pekingské zelí, fenýkl, mangold,
<i>brukvovitá zelenina</i>	zelí, růžičková kapusta, kapusta, brokolice, kadeřávek, kedluben, ředkve a ředkvičky,
<i>byliny</i>	petržel, bazalka, koriandr, kopr, pažitka,
<i>neobvyklý/exotický druh</i>	černý kořen, polníček, japonské ředkve, endivie

Zdroj: <http://www.bio->

[info.cz/uploads/download/Jak_vytvorit_a_uspesne_provozovat_system_biobedynek.PDF](http://www.bio-info.cz/uploads/download/Jak_vytvorit_a_uspesne_provozovat_system_biobedynek.PDF)

V rámci udržení stálých zákazníků je vhodné pravidelně nabízet neobvyklé a exotické plodiny tzv. „na ochutnávku“. Někteří provozovatelé některých bedýnek

v těchto případech přikládají vlastní recepty na jejich zpracování. Časté je spojení projektu s agroturistikou anebo s informacemi o výpěstcích a životě na farmě s cílem upevnit vzájemné vztahy a zároveň slouží jako marketingový nástroj (Bioinfo.cz, 2015).

V posledních letech je zájem o biobedýnky tak obrovský, že nabídka nezvládá plně uspokojit poptávku. Každé jaro tak pro spotřebitele nastává doslova boj o volná místa předplatitelů a to i přesto, že v ČR existuje několik desítek dodavatelů bedýnek. Někteří z nich nenabízejí klasické předplatné, ale je možné si u nich bedýnky objednávat nepravidelně.

3.2.4.5 Komunitou podporované zemědělství

Systém komunitou podporovaného zemědělství je funkčně podobný bedýnkovým systémům, zahrnuje ale mnohem vyšší stupeň angažovanosti jejich členů. Ti uzavírají smlouvy o odběratelsko-dodavatelských vztazích s producentem na několik měsíců, někdy i let. Komunita má ale právo rozhodovat o tom, co se bude na farmě pěstovat a v jakém množství. Zároveň nese velký podíl na chodu hospodářství. Příspěvky hradí provozní náklady, náradí i technické vybavení zahrad. Spotřebitelé a zemědělci spolu sdílejí jak úspěšnou úrodu, tak i rizika plynoucí z neúrody. Každý člen komunity by si měl i odpracovat určitý počet hodin přímo na farmě. Tím se nejen přispívá k jejímu hladkému chodu, zároveň si uvědomuje hodnotu vykonané práce, získává vztah k půdě a k vypěstovaným plodinám. I zde všechno funguje na principech ekologického zemědělství, lokálnosti a udržitelnosti.

Komunitou podporované zemědělství je v ČR relativně novým fenoménem, v současné době funguje kolem 20 spolků, převážná většina kolem v okolí Prahy a středních Čech (EKO MAGAZÍN, 2014). Místní hodně spolupracují se zahraničními partnery, kteří již mají s tímto systémem více zkušeností. V zahraničí je kladen vyšší důraz na princip solidarity komunit. Např. bohatší členové komunit platí vyšší poplatky, aby sociálně slabší členové (např. matky samoživitelky) mohli platit méně (EKO MAGAZÍN, 2014).

3.2.4.6 Městské zahradničení - urban gardening

Mezi alternativní produkci potravin lze zahrnout i urban gardening, tedy zahradničení ve městech. Jedná se organizačně a finančně nejméně náročné aktivity, které může provádět každý a získat tak přístup k čerstvým potravinám v bio kvalitě.

Zároveň vzdělává děti z velkých měst ohledně původu jídla. Pomáhá zazelenit městské plochy a přispívá ke zmírnění půdní eroze, zachycování dešťové vody. Možnosti městského zahradničení jsou samozřejmě o něco menší oproti výše uvedeným formám.

Pěstování v nádobách (Container gardening)

Obyvatelé měst nemají moc příležitostí, kde pěstovat a tak se využívají každý metr – balkony, terasy, okenní parapety. V takových podmínkách je možné pěstovat nejen květiny a bylinky, ale i některé druhy zeleniny a ovoce. Pro ulehčení celoročního pěstování v omezených prostorách je možné vytvořit vertikální zahradu.

Komunitní zahrady

Komunitní zahrady zvenku vypadají v podstatě stejně jako komunitou podporované zemědělství. V popředí stojí zejména produkce potravin pro podporu soběstačnosti v čerstvém ovoci a zelenině. Komunitní zahrady si kladou za cíl posílení vztahů v komunitě a využití veřejného prostoru ve městě. V mnohých případech zahrady vznikají na pozemcích získaných domluvou s městem, městskou částí či soukromníkem – tedy buď za symbolický, nebo úplně bez poplatků. Tyto pozemky tak získávají jen na dobu určitou. V budoucnu se s nimi většinou počítá pro komerční účely. Komunitní zahrada tak právě oživuje městské prostory typu brownfields. Z důvodu každoroční nejistoty, zda se pozemky budou moci i nadále využívat, probíhá zahradničení v mobilních podmínkách. Pro komunitu nebývá z různých důvodů možné mít na pozemku klasické záhonky, pěstují tedy v nádobách, bednách, pytlích či koších.

Zahradničení v komunitě probíhá spíše v duchu přátelských setkání sousedů. Pravidla zahrad jsou individuální, zpravidla se platí malý členský poplatek nebo přímo nájemné za půdu. Neexistuje, ale žádný tlak na množství či kvalitu produkce – ta se nikam dál neprodává a dělá tak jen radost svým pěstitelům. Komunity často organizují i další aktivity a kurzy jako např. pečení chleba, včelařství, kompostování apod. Ani zde není žádný tlak na výsledky uchazečů.

Guerilla gardening

Příkladem, kdy společenská angažovanost může mít formu společenského protestu je guerilla gardening. Jde o výsadbu rostlin ve veřejném prostoru, zpravidla na místech, kde ji nikde neočekává nebo kde zásadně chybí a to bez povolení majitele

pozemku. Tato činnost se dá považovat za ilegální. Nejde ale o organizované skupiny. Jedinci tak dávají najevo svou nespokojenost s nedostatkem zeleně ve městech, upozorňují na nedostatek zájmu obyvatel o tuto problematiku. Do skupiny alternativní produkce potravin se řadí i proto, že místy dochází k výsevu ovocných keřů, nenáročných druhů zeleniny a bylin, které jsou přístupné všem a zdarma.

Střešní zahrady

Nachází své využití zejména ve velkých městech, kde je nedostatek místa. Umožňuje pěstování větších rostlin i stromů a jsou tedy vhodně pro produkci potravin. V současné době se jejich instalacemi zabývá několik českých firem.

3.2.4.7 Kvásková síť

Mezi občanské potravinové sítě lze zahrnout i kváskové sítě. Jedná se o komunitu lidí, která se spojila přes internet a sdílí spolu tipy a triky a na pečení chleba za pomoci kvásku. Ten se relativně složitě zakládá a tak si lidé základ na něj předávají mezi sebou zdarma nebo výměnou za domácí i organické produkty. Na online mapě lze dohledat polohu nejbližšího kvásku a kontakt na jeho majitele. Setkávání lidí na sociálních sítích tak tvoří nový typ komunity zaměřené na produkci potravin.

3.2.4.8 Food hub

Novější formou, která v současné době rychle roste v USA a do budoucna do určité míry vytlačí farmářské trhy, jsou tzv. *food hubs*. Důvodem pro ústup farmářských trhů je jednak saturace trhu a především nedostatek zemědělců a producentů pro uspokojení dodávek na trhy. Food hubs tak fungují jako alternativní logistický řetězec. Spojují v sobě výkup, logistiku a funkci velkoobchodníka. Výhodou pro některé zemědělce může být možnost prodeje většího objemu produktů najednou. Food hub za ně řeší uskladnění, čištění, třídění, balení, marketing i finální prodej větším odběratelům. S těmi by za jiných okolností sám zemědělec těžko mohl spolupracovat (školy, nemocnice). Tento systém by měl pomoci rozšířit dostupnost a podíl lokálních potravin na stravování spotřebitelů, aniž by příliš zatěžoval samotné producenty.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 POPIS ZKOUMANÉHO OBJEKTU

Pro následující výzkum byl vybrán koncept komunitní zahrady, jakožto jeden z typických zástupců občanské potravinové sítě (CFN). V tomto konceptu je důležitá jak aktivní role spotřebitele tak, a to především, vztahy mezi jednotlivými aktéry v komunitě a jejím blízkém okolí. Vypovídají také o jistém trendu, kde lidé mění svůj přístup k městskému životu. Nejde jen o aktivitu jednoho člověka pro jeho vlastní užitek, společným jmenovatelem je právě komunita a princip potravinového občanství (*food citizenship*).

Komunitní zahrady jsou v ČR zatím ještě poměrně ojedinělou záležitostí a nalezneme je hlavně ve větších městech (Praha, Brno). V následujících kapitolách představím jednu z těch pražských zahrad, která funguje relativně krátkou dobu (od roku 2013), ale na poměry místních komunitních zahrad patří k těm zkušenějším. Oproti ostatním pražským zahradám má mnoho specifik – drží si malou základnu členů a má k dispozici pozemek, který už zahradou jednou byl.¹⁰

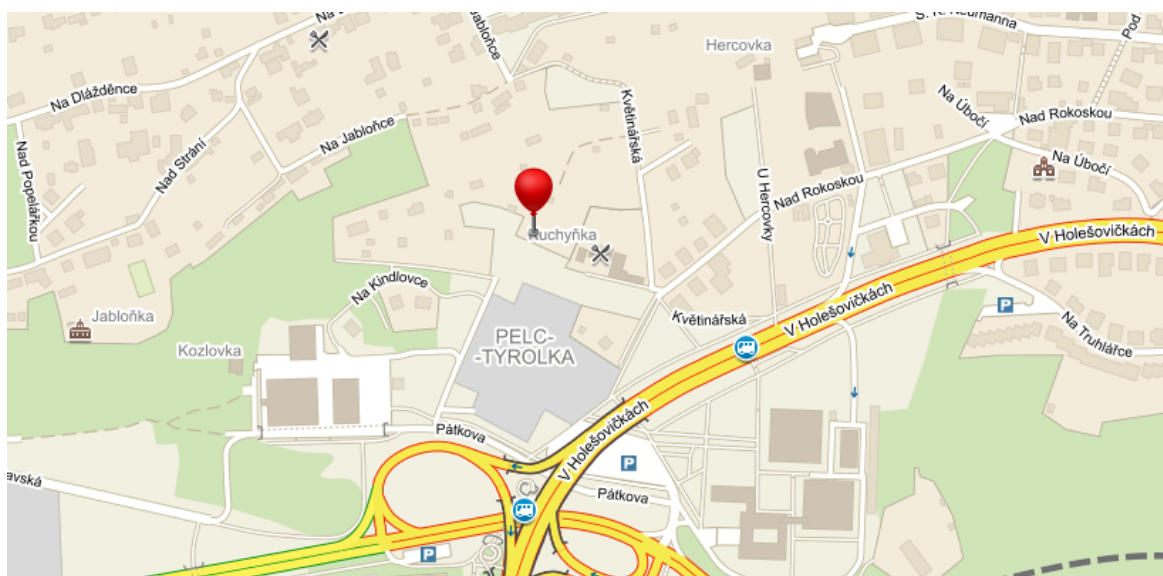
4.1.1 Komunitní zahrada Kuchyňka

Vznikla v roce 2013 v pražské Troji na pozemcích dřívějších opuštěných zahrádkářských kolonií na rozloze 3000 m². V její těsné blízkosti se nachází VŠ koleje 17. listopadu (UK) a Vila Milada známá jako dřívější squat. Kromě samostatné produkce potravin zahrada ještě spoluorganizuje Potravinovou komunitu Prahy 8, která funguje na principech komunitou podporovaného zemědělství.

¹⁰ jiné zahrady mají k dispozici např. jen prázdné dvory, často bez úrodné půdy a tak musí vše pěstovat v pytlích či nádobách

Zahrada se prezentuje na vlastních webových stránkách a na sociální síti Facebook. Pozemky pod zahradou patří soukromému vlastníkovi. Ten tento pozemek sdružení pronajal do roku 2025 s tím, že první tři roky provozu jsou bezplatné. Na pozemcích opuštěných zahrádek se před založením komunitní zahrady zdržovali převážně bezdomovci, kteří pozemek zdevastovali.

Obrázek 5 - Poloha komunitní zahrady Kuchyňka

Zdroj: mapy.cz

V komunitní zahradě se aktivně angažuje dvacítko zahradníků různého věku. Z větší části se jedná o mladé rodiče s malými dětmi. Ve skupině jsou, ale i seniorky a mladí studenti. Všichni jsou obyvatelé Prahy.

4.1.2 Vznik a krátká historie zahrady

Prvotní nápad o založení zahrady vzešel od majitelky pozemku paní Ludmily Zábranské, která řadu let usilovala o proměnu pozemků z rumišť na sociálně prospěšný projekt. Během let proběhlo několik pokusů o vytvoření takového projektu, ale všechny skončili hned v zárodku. Až právě Jan Valeška¹¹ dokázal paní Zábranskou přesvědčit a získat si na svou stranu i úřad MČ Prahy 8 Libně, který na pozemek vydal stavební uzávěru a již předtím jeden projekt zakázal.

¹¹ Jan Valeška se podílel i na vzniku občanského sdružení KomPot, zaměřené na komunitou podporované zemědělství. Jejich komunitní zahrada se nachází za Prahou v Nových Středoklukách.

24. dubna 2013 došlo k prvnímu setkání zakladatelů zahrady a byly domluveny základní podmínky fungování budoucí komunitní zahrady. Na dalších schůzkách byly stanoveny přesnější pravidla a cíle projektu. Na začátku měsíce září vzniklo občanské sdružení, které již mohlo oficiálně nabírat další členy. V listopadu téhož roku se konal první „Restaurant day“ a proběhlo první společné sázení česneku. Komunitní zahrada Kuchyňka (dále KZ Kuchyňka) také úspěšně získala grant Nadace Via ve výši 70 tis. Kč a tutéž zimu zahájila terénní úpravy na pozemku. Ty jsou prováděny do současnosti. Zemědělskou mechanizací zarovnaly plochy do jednotlivých teras. Na jaře 2014 komunita poprvé sadbu plánuje dle druhů. Třikrát proběhla akce „Dobrou chuť, sousede“ a mnohé další, především kulturně vzdělávací aktivity (viz. Kapitola 4.1.4 Aktivity). Proběhlo také několik workshopů na téma kompostovací toalety a dřevařské stavby. V rámci těchto aktivit bylo vyrobeno zázemí pro komunitní užití. Došlo k úpravám zázemí pro děti i dospělé a to především se zdrojů Nadace Via, která schválila zahradě další grant. Rok 2015 se nesl opět ve znamení terénních úprav a dostavby zázemí zahrady.

Na rok 2016 je naplánováno v těchto pracích ještě pokračovat. Hlavním cílem je zavedení rozvodů elektrické sítě a instalace vodovodu. Blízká poloha zahrady Kuchyňka k trojské botanické zahradě, coby údajně nejteplejším místem ve střední Evropě, vyžaduje pravidelnou a bohatou závlivku rostlin. Dosud se zalévalo dešťovou vodou, případně vodou ze studny. Právě riziko příchodu dalšího teplého a suchého léta jako toho v roce 2015 donutilo komunitu situaci řešit. Již od února letošního roku existuje přesný osevní plán na celý rok, což je dle reakcí zahradníků naprostou novinkou. Ta umožňuje lépe rozvrhnout úrodu a vypěstovat ovoce a zeleninu, které se nevyskytují v nabídce potravinové komunity a spřátelených farmářů. Dále je v plánu pořízení tří plemenných ovcí, které budou především sloužit ke spásání zeleně. Letošní rok se nese ve znamení zdokonalování řízení činností na zahradě. Poprvé jsou určeni dva hlavní koordinátoři, kteří budou na zahradě trávit nejvíce času a budou řídit její chod. Domluvené jsou také vzdělávací aktivity pro děti z okolí a exkurze základních škol.

4.1.3 Podmínky členství

Řádným členem komunitní zahrady Kuchyňka se může stát ten, kdo přesáhl hranici osmnácti let a podal si řádně přihlášku. Ta je vždy posouzena statutárním orgánem občanského sdružení. Kandidát musí po přijetí uhradit vstupní členský poplatek ve stanovené výši a dále pak provozní příspěvek, jehož hodnota se odvíjí od stupně angažovanosti v komunitě. Členství zaniká po písemném odhlášení, smrti, rozhodnutím valné hromady při porušení pravidel a zánikem občanského sdružení.

Výše prvního vstupního příspěvku je neměnná – 2 500 Kč, je možno jej z části či úplně uhradit i v materiální podobě (materiál, nářadí, dřevo a jiné). Provozní příspěvky, které se platí vždy každou novou sezónu, jsou rozděleny do čtyř kategorií:

1. minimální 450 Kč (budu pracovat hodně - minimálně 1x za 14 dní);
2. střední 900 Kč (občas se objevím - minimálně 1x za měsíc);
3. maximální 1350 Kč (nebudu pracovat skoro vůbec - méně než 1x za 14 dní);
4. nulový 0,- (bez podílu na úrodě). (STANOVY KZK, 2014)

4.1.4 Přehled aktivit

Kromě činností jasně vyplývajících z podstaty potravinové zahrady (plánování, sázení, údržba zahrady, výstavba zázemí, sklizeň apod.), KZ Kuchyňka plní i svou funkci rozvoje místní komunity. I skrze níže popsané aktivity se Kuchyňka snaží dostat do povědomí místních a prezentovat navenek svůj přínos pro ostatní.

International restaurant day aneb Dobrou chuť, sousede

Již od roku 2011 se pravidelně koná International restaurant day, tento den si kdokoliv může na jeden den otevřít restauraci, kavárnu nebo bar – doma, v ulicích, parcích, plážích a zahradách. Během let se na akci podílelo 22 tis. účastníků ze 72 zemí (restaurantday.org, 2015). KZ Kuchyňka se mění v hostitele pravidelně již od jejího vzniku v roce 2013 s podtitulem Dobrou chuť, sousede. Každý návštěvník je vítán a může ochutnat různé druhy pokrmů, připravené členy komunity – často právě z výpěstků zahrady. Připravené je několika chodové menu a společné grilování. Setkání

často doplňuje možnost společných her, zpěvu, nebo i zapojení do lehčích prací na pozemku – např. ukázková výsadba.

I když zahrada již aktivně nevyhledává nové členy, formou pohoštění sousedů prezentuje svou práci a úsilí veřejnosti. Takto si může zajistit další podporovatele a fanoušky popř. zájemce o zeleninu spřátelených farmářů nebo dobrovolníky pro další prospěšné činnosti v rámci sousedské komunity Prahy 8. Současně přispívá ke kulturnímu rozvoji oblasti.

Obrázek 6 - Dobrou chuť, sousede v KZ Kuchyňka

Zdroj: archiv KZ Kuchyňka

Zažít město jinak – zažít jídlo jinak

Sousedské slavnosti Zažít město jinak (ZMJ) se konají již od roku 2005, je podporován unijním programem Evropský týden mobility. Cílem je obnovit veřejný prostor měst, který mizí na úkor zvyšující se hustoty dopravy v ulicích. Jednotlivé aktivity a program organizují a provádí jednotliví členi místních komunit a v jejich invenci se meze nekladou. Akce Zažít jídlo jinak proběhla v rámci ZMJ 20. 9. 2014 v pražských Holešovicích. Dobrovolníci z Kuchyňky spojili své síly se zástupci KPZ KomPot a biospořebitel.cz a uspořádali veřejnou poradnu. Ta se zabývala jak tématem komunitních zahrad a komunitou podporovaného zemědělství tak i obecně pěstováním

ovoce a zeleniny. Doprovodným programem pro nejmenší pak bylo divadlo a vyřezávání dýní.

Mody demokracie – Návštěva Komunitní zahrady Kuchyňka

Během výstavy Mody demokracii (14. 11. 2014 - 16. 3. 2015), kterou uvedla galerie moderního umění DOX, se konala beseda se zakladateli českých KPZ a KZ, mimo jiné i se zástupci KZ Kuchyňka a to na přímo na pozemku zahrady u večerního ohně. Stejně jako celá výstava i toto setkání se týkalo globálních problémů a to v souvislosti ke světové produkci potravin, jejich kvalitě, distribuci a férovost jejich pěstování. Oproti industriální výrobě stojí právě možnost alternativní produkce, která nabízí i nové přístupy a náhledy na problematiku. Návštěvníci mohli shlédnout film, představující britskou komunitní zahradu, ochutnat výrobky z výpěstků zahrady a projít se po zahradě při svíčkách.

Iniciativa Uklid'me Česko – Uklid'me Kuchyňku 28. 3. 2015

Tuto akci organizuje spolek Ekosmak od roku 2014, mezi hlavní partnery patří například E.ON, ŠKODA AUTO, LESY ČR a Ministerstvo životního prostředí. Cíl tohoto projektu je zřejmý – vyhledat a uklidit místa černých skládek po celé ČR. Zapojit se může každý, stačí si vybrat místo a dát se do práce. Sebraný odpad se posléze třídí a recykluje. V minulém roce proběhlo v jeden den 919 úklidů a uklidila se více než tona odpadků.

Dobrovolníci nejen z řad členů zahrady pomáhali uklízet široké okolí zahrady. Často se zde totiž zdržují bezdomovci a okolí je plné odhozených odpadků. I přes počáteční obavy, byla účast na akci hojná a během jednoho dne se povedlo okolí zahrady vyčistit. Zapojili se i náhodní kolemjdoucí. Úklid byl završen společným občerstvením na pozemku zahrady. Zahrada má v plánu se této akci účastnit pravidelně. V dubnu letošního roku se chce opět aktivně podílet na uklízení především vrchní přístupové cesty, která vede směrem nahoru k sídlišti a je hojně využívaná místními.

Workshop drobné dřevostavby

Ve spolupráci s profesionálním tesařem KZ Kuchyňka ohlásila tento workshop již několikrát. Akce se účastní převážně členové komunity, a proto je zdarma. Zatím tyto akce slouží především k uspokojení vlastních potřeb zahrady, kdy se vyrábí především

vybavení – přístřešky, dětské hřiště, krmítka apod. Další se budou přizpůsobovat rozvoji zahrady a jejím potřebám. Není ani vyloučeno, že podobné workshopy by mohly probíhat v budoucnu i čistě pro komerční účely.

Potravinová komunita

Vzhledem k tomu, že přední zástupci zahrady se již řadu let angažují i v rozšíření komunitou podporovaného zemědělství, existuje i na Praze 8 potravinová komunita. Účastní se jí pouze asi necelá polovina zahradníků. V minulosti došlo k několika změnám v dodavateli. Původně se Kuchyňka spolupracovala s Biofarmou Žatec, ale kvůli interním změnám nebyli členové komunity spokojeni jak s kvalitou, tak s přístupem farmáře. Došlo již koncem loňského roku k navázání nového kontaktu s dodavatelem Svobodný statek na soutoku a s farmářkou ve Zdibech.

Svobodný statek na soutoku se nachází v Českých Kopistech nedaleko Litoměřic a provozuje biologicko-dynamické zemědělství. Spolupracuje s organizací Camphill, která poskytuje práci lidem s mentálním postižením. Statek nabízí široký sortiment ovoce, zeleniny, bylin a výrobky z nich. Kromě prodeje ze dvora, umožňuje nákup na internetových stránkách a účastní se farmářských trhů v Litoměřicích, Nenačovicích u Berouna a v Praze. K tomu ještě provozuje pravidelné závozy do Teplic, Ústí nad Labem a Lovosic. Kromě malých odběratelů zásobuje mimo jiné i restaurace ve vybraných městech. Soukromá farmářka Markupová nabízí svou úrodu zahradě dle domluvy a v případě sezonních přebytků.

Aktivity pro děti

KZ Kuchyňka měla dle svých internetových stránek v plánu spustit od září 2015 zahradní školku pro děti. Cílem bylo předávat dětem základní znalosti o venkovním prostředí, umožnit jim pobyt na čerstvém vzduchu a pěstovat tak jejich vztah k přírodě. Bohužel tento projekt je nyní odložen především z důvodu nedostatečného zájmu rodičů. Jeden z členů realizačního týmu Petr přiznal, že z části stojí na prozatímním neúspěchu i finanční důvody, které jsou za potřebí pro stavbu zázemí pro děti. „On to sice dneska není takovej problém získat grant, i když dneska se to spíš dává na takový ty měkký dovednosti a projekty. Sehnat peníze na stavbu a vybavení je podstatně horší.“ Vybudování základního zázemí je důležité především pro splnění legislativních podmínek. To jsou sice pro zahradní nebo také lesní školky nově méně přísné než pro

klasická dětská zařízení ale přesto představuje pro zahradu neúměrné zatížení. A to vše v situaci, kdy si zahradníci nejsou jistí, zda bude nájemní smlouva po roce 2025 prodloužena. Projekt je tak odložen na neurčito.

V návaznosti na tuto iniciativu, ale vznikl nápad přispět ke vzdělání dětí jiným způsobem. Realizační tým, který se dříve zabýval projektem zahradní školky, nyní v těchto dnech pracuje na náplni vzdělávacích kurzů pro děti. KZ Kuchyňka má již nasmlouvané exkurze tříd základních škol v okolí zahrady.

4.1.5 Motivace členů

Velmi zajímavé jsou důvody, které členy zahrady vedou k účasti na společném komunitním projektu. Proč v dnešní uspěchané době, kdy je extrémně vysoká dosažitelnost potravin a velká nadvýroba, tráví čas na společné zahrádce, kde je úroda velmi nejistá. Oficiální prohlášení, které lze nalézt ve stanovách zahrady zní: „Chceme vytvořit společenství, které přinese potraviny z ověřeného zdroje, prostor pro setkávání a seberozvoj. Chceme se přibližovat potravinové suverenitě pro společenství osob, a to vlastním pěstováním a společným pořizováním místních potravin z důvěryhodných zdrojů.“ (STANOVY KZK, 2014) Dále vyšlo v Lidových novinách: „Kuchyňka má v plánu fungovat trochu jinak: ‚Schválili jsme si osevňovací plán, pěstovat budeme vše společně a to, co sklídíme, si pak rozdělíme mezi sebe,‘ vysvětluje Hana Vacková. Jejich cílem je stát se co nejvíce soběstačnými a bojkotovat supermarkety s dovezenou zeleninou. S tím souvisí, že počet členů se nebude rozrůstat do nekonečna.“ (ŘÍHOVÁ, 2014)

Dle očekávání jsou vnitřní motivace jednotlivých zahradníků zcela individuální, nicméně v nich můžeme vysledovat společné rysy. Častou motivací zahradníků jsou jejich vlastní děti. Rodiče si uvědomují, v jakém kontextu dnešní děti vyrůstají, kdy většinu času tráví doma, na hřištích a v městských parcích. Například pro Gabrielu bylo naprostým šokem, když se jí její dcera ptala „co to je to hnědý, vůbec nevěděla, že je to hlína“ (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 65). Ani jedno ze tří Gabrieliných dětí tak nedokázalo blíže určit původ ovoce a zeleniny. Tento problém se rozhodla původně řešit koupí vlastní zahrady poblíž Prahy. I kvůli logistickým problémům dala nakonec na doporučení přátel a zapojila se do místní komunitní zahrady.

Veronika vyhledala prostory komunitní zahrady také kvůli jejich atmosféře a klidu. Řada dětských hřišť se nedá považovat příliš bezpečné a přirozené prostředí pro děti. Prostor zahrady je ohraničen, chrání tak děti před vběhnutím do vozovky nebo před volně pobíhajícími psy. Také se zde pohybuje pouze uzavřená skupina lidí. Nehrozí tedy poranění o použité stříkačky apod. Nebojí se zde tak nechat děti bez dozoru zatímco se věnuje svému koníčku. Někteří rodiče i doufají, že by zahradničení mohlo začít bavit i jejich potomky a že je tak přivedou k nové zálibě.

Dalším argumentem je, že děti zahradníků mohou zažít „nekontrolovaný dětství“ (Petr), čímž je myšlena zkušenost, která se podobá zážitkům starších generací. Mnoho rodičů spojuje pocit, že dnešní děti jsou příliš vázány na konkrétní hračky a moderní technologie. Pobyt venku rozvíjí kromě motorických schopností i představivost. Ondřej potvrzuje, že jeho dětem ke štěstí „stačí balík slámy, hromada kamení.“ Dokonce si děti pak už ani nehrají na hřišti, které pro ně rodiče na zahradě speciálně vybudovali (pískoviště, skluzavka). Tento způsob hraní „tím nejpřirozenějším způsobem,“ že si „třeba vezmou klacek a do něčeho buší“ se líbí i Mirce.

Děti navíc mohou v zahradě zažít své rodiče v možná netradičních rolích. Zahradník Adam měl radost, že jeho „kluci vidí tátu, že občas umí pracovat rukama“ (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 65) tzn., že patrně poprvé vidí otce dělat práci, která není abstraktní a jsou schopni ji porozumět. To, že je tatínek „v práci“ a „pracuje na počítači“ je pro malé dítě v podstatě neuchopitelné. Nechápe obsah ani smysl jeho práce. Manuální práce tak nabízí jasný model, jehož hlavní výhoda je, že je spojen s postavou otce. Ten funguje pro chlapce jako vzor a může jim předávat nové informace a učit je zručnosti.

Mimo edukačních důvodů mladých rodičů lze vyzorovat i motivaci orientovanou na komunitu jako celek. „Kultivace toho místa, je to skvělý pocit, když srovnám, jak to místo vypadlo ze začátku a ten kus práce, který za místem stojí teď“ (Sára - PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 66). Je tedy příjemné mít tuto přidanou hodnotu ke svému koníčku. Zahradničení a obecně úprava pozemků patří mezi aktivity s velmi dobře viditelnými výsledky. Ty v nás probouzejí pozitivní emoce a pocit uspokojení a tím přináší nejefektivnější pozitivní motivaci.

Jako opakující se motiv skrze komunitu prý funguje i vzdor proti nastolenému systému produkce potravin – „Já to teda dělám vyloženě ze vzdoru proti společnosti.“

(Mirka) Právě občanská uvědomělost více či méně ovlivňuje všechny zahradníky v komunitě. Během vedených rozhovorů se v podstatě každý dotkl této tematiky a ve svém osobním životě se velmi intenzivně zajímá o problematiku produkce potravin a ekologii. I mimo záznam jsme se v osobní rovině o této problematice bavili poměrně intenzivně. Snaha opatřit si kvalitní, lokální a chemicky neošetřené potraviny je velká, proto se více než polovina zahradníků účastní potravinové komunity navíc i ostatní potraviny jako maso, mléko a vejce si pořízují z alternativních zdrojů. Někteří z nich jsou vegetariáni a vegani. Obecně se dá říct, že se jich i osobně dotýká, že jejich okolí a vůbec společnost nehledí na kvalitu potravin tak jako oni. Mirka i Ondřej se na příklad na toto téma v rozhovorech vyjádřili. Mirku trápí, že i když přímo nabídne známým a přátelům kvalitní potraviny, oni se o další samostatný odběr nezajímají. Ondřejovi zase vadí, že producenti nebo maloobchodníci „vycítili ten trend a snaží se těma lidma manipulovat“ za pomoci tendenčních reklam, kde se produkty vši silou snaží prezentovat jako lokální, domácí, farmářské či jinak výběrové.

Prvotní impuls pro přidání se ke komunitě může ale spočívat v mnohem jednodušším důvodu. Dobrým příkladem je třeba Jarmila. Její zcela původní motivací bylo sehnání místa, kde může ekologicky zlikvidovat bioodpad ze své domácnosti. Po provozování domácího vermikomposteru¹² či dojíždění do vzdálenějších pražských lokalit ji zaujala právě možnost komunitní zahrady. Nyní patří mezi hlavní členy organizačního týmu a práce v komunitě je pro ní nyní stěžejní motivací.

Zahradnice Sára, také poukazuje na problematiku dnešních vztahů ve velkých městech. Běžný člověk nezná své sousedy v domě, natož v ulici či čtvrti a těžko se s nimi seznamuje. V KZ Kuchyňka dochází k propojování lidí různého věku, sociálních skupin a zájmů. Vznikají tak vztahy mezi lidmi, kteří by se pravděpodobně jinak nikdy neseznámili.

Aktuálně nejnovější člen komunity, Rakušanka Christiane zase přiznává, že hnutí okolo komunitních zahrad a alternativní produkce potravin je svým způsobem aktuálním trendem. Dříve se již zapojila v jiné zahradě doma v Rakousku. Teď v novém prostředí,

¹² Nádoba na kompostování, kterou je možné umístit v interiéru. Je tak vhodný pro městské domácnosti. Rozklad bioodpadu je způsoben speciálním druhem žížal kalifornských.

a navíc když je na mateřské, je to pro ní perfektní příležitost poznat nové lidi, užít si práci na zahradě a odreagovat se od práce v domácnosti.

4.1.6 Vztahy v rámci komunity

Obecně považuji vztahy v rámci komunity za dobré. Během mých návštěv jsem nezaznamenala známky výrazných sporů či konfliktů mezi zahradníky. I oni sami situaci v komunitě vidí pozitivně.

Dynamika vztahů uvnitř komunity se da rozdělit v rámci mezigeneračních a genderových. Mezigenerační aspekt není tak výrazný. Na chodu zahrady se podílí jen několik seniorek. Všechny dámy jsou na svůj věk velmi aktivní a tak se podílejí na pracích stejným dílem jako ostatní. Na rozdíl od ostatních, pracujících členů komunity, mají o něco více času na podílení se na zahradě a tak jsou zde častěji.

Co se týče rozdělení rolí v rámci pohlaví, to zde zůstává poněkud tradiční. Muži se aktivně podílejí zejména při stavebních pracích na pozemku. Ženy se zase více starají o pěstování rostlin a údržbu záhonů. Zahradníci jsou s tímto uspořádáním spokojeni, vzniklo zcela přirozeně a nikdo není násilně stavěn do nějaké konkrétní role. Květoslava zdůrazňuje, že „pozemek je fakt skvělejší v tom, že nabízí realizaci pro všechny zájmové skupiny“ (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 67). Tudiž si každý najde svou činnost. Muži přece jen tíhnou více k technickým aspektům rozvoje zahrady, navíc ten často vyžaduje fyzickou sílu. Nedá se ale říci, že by muži o pěstování neměli zájem vůbec. Dle Adama na to často není ani čas. „Já jsem tady zasadil všeho všudy pět kytic. Převážím tu kolečka a přenáším trámy. K tomu samotnému pěstování jsem se vlastně moc nedostal, protože to holky mají už dávno zasazené“ (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 67). Jedním dechem ale dodává, že i tak ho nijak zvlášť nemrzí.

4.2 NAPLŇOVÁNÍ KONCEPTU SOCIÁLNÍ RESILIENCE

Teoretická východiska, která se týkají následující kapitoly lze nalézt v kapitole 3.1.2 Koncept sociální resilience. Tento sociální koncept pomáhá určovat mimo jiné i dlouhodobou udržitelnost alternativních způsobů produkce potravin. Folke a Berkes určili čtyři faktory na základě kterých lze resilienci zvyšovat. V této kapitole budu

sledovat naplňování těchto předpokladů v KZ Kuchyňka na základě výpovědí členů komunity. Cílem je rozložit rizika díky různým sociálním aspektům a vytvořit tak prostor, ve kterém případný neúspěch či riziko nevytvoří významný existenční problém. Subjekt by měl být schopen pohlit veškeré ataky zvenčí a využít je pro svůj rozvoj. Na základě těchto schopností, může být dále subjekt posuzován v rámci teorie o udržitelnosti.

4.2.1 Naučit se žít se změnou a nejistotou

Ideální stav pro posuzování přizpůsobování se změnám a ohrožením je u subjektů, které za sebou mají delší dobu fungování např. několik generací. Nicméně to neznamená, že projekt relativně mladé komunitní zahrady toto hodnocení neunes. Nejprve jsem tedy identifikovala ohrožení a rizika, kterým zahrada čelí v současné době. Ty jsem rozdělila do dvou skupin podle toho, zda ohrožení vyplývá z charakteristiky pozemku či je jinak nezaviněno a na rizika, která se dají ovlivnit způsobem vedení komunity. Po uvedení problému jsou i uvedeny způsoby jejich možného řešení, tak jak je má komunita momentálně v plánu.

Sucho

Prvním výrazným ohrožením, které vyplývá z polohy pozemku, je sucho. Zahrada leží pár set metrů od řeky Vltavy a je obklopena ze dvou stran kopcem. Díky krytí ze severní a západní strany se na pozemku drží déle teplo. Navíc okolí Troji je známé díky svým nadprůměrným klimatickým podmínkám, které daly vzniknout i blízké botanické zahradě. Vzhledem k tomu, že v minulých letech léta byla velmi teplá a suchá a podobný trend je očekáván i nadále, představuje tato situace velké ohrožení zahrady. Rostliny v takovém počasí potřebují pravidelnou a bohatou závlivku. Ta musí proběhnout buď v časných ranních hodinách anebo před západem slunce, kdy jsou rostliny ve stínu a vzduch není tak horký. To pro dojíždějící zahrádkáře, kteří se na zahradě nezdržují denně, představuje výrazný časový problém. Jarmila, která má malé dítě a tudíž jí pozdní večerní hodiny nedovolují zůstat na zahradě tak dlouho, se přesto snažila na zahradu dostavovat pravidelně - „byla jsem tam nakonec do jedenácti (večer) a sotva jsem to všechno stihla.“ Navíc v obdobích sucha, podobných těm z minulého roku, úřady zakazují zalévání zahrad, obzvláště v případě čerpání vody ze studní. Ta a dešťová voda

jsou jediným zdrojem na zahradě. Zaručit tak dostatečnou závlivku rostlin představuje téměř nemožný úkol.

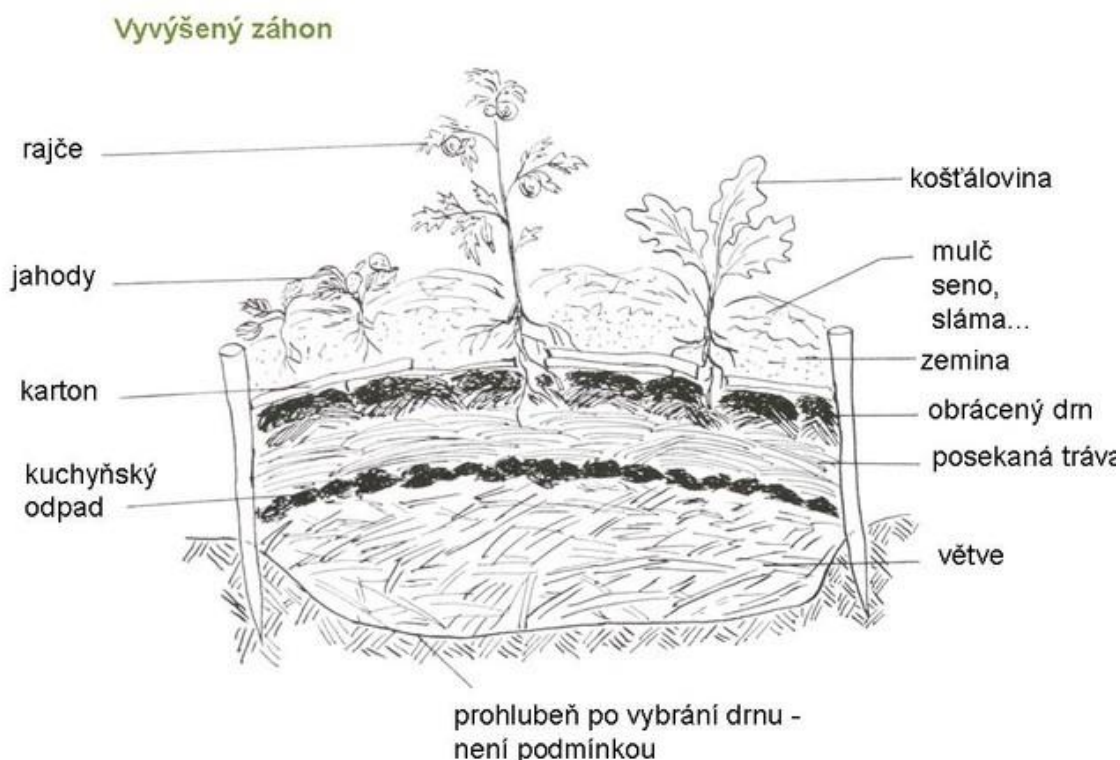
Zahradníci se na tuto situaci ale připravují a v letošním roce má dojít ke zbudování zavlažovacího systému. Ten by měl být veden z vodovodního potrubí. Ohrožení extrémním suchem se samozřejmě úplně zvrátit nedá, nicméně toto řešení alespoň ochrání úrodu a poskytne samotným zahradníkům větší komfort při obstarávání zahrady.

Nekvalitní půda

I přesto, že se na pozemku původně nacházela zahrádkářská kolonie, je s podivem, že půda na pozemku není příliš kvalitní a vhodná k pěstování širší škály rostlin. Při budování KZ Kuchyňka proběhly četné úpravy povrchu zahrady. Bylo třeba odsunout zbytky chatků a nepořádku, které se na pozemku nacházely. Při tomto zásahu byla odvezena i část původní zeminy. Komunita si na začátku své činnosti nechala zpracovat rozbor půdy. Na pozemku převažuje břidlicové podloží, samotné zeminy zůstalo velmi málo a musí být navážena a pravidelně obohacována. Místy se na pozemku vyskytují stopy po těžkých kovech, v těchto oblastech se zahradníci snaží nezřizovat záhony.

Jelikož se pozemek relativně strmě svažuje směrem na jih, jsou záhony řešené pomocí teras nebo vyvýšených záhonů, které mají napomoci snadnějšímu přechodu terasových záhonů a vyřešit problém s úrodností půdy. Vyvýšený záhon je ohraničen buď dřevem, nebo kusy břidlice. Do spodní vrstvy se dává dřevo a větve a dále se vrství bioodpad, seno, tráva a zemina (viz. Obrázek 7). Tato metoda se využívá k zúrodnění nekvalitní půdy, postupem času si zem navíc sedá a je nutné vrstvy doplňovat. Nevýhodou je také, že se do záhonů musí sázet především rostliny, které nekoření ve velké hloubce. Tento způsob pěstování funguje v Kuchyňce již druhým rokem. Půda se takto obohacuje zejména o dusík. Vyvýšené záhony se mimo jiné využívají v permakulturních zahradách.

Obrázek 7 - Nákres vyvýšeného záhonu

Zdroj: <http://www.biolenka.cz/images/articles/vyvyseny%20zahon.jpg>

Nebezpečné okolí

Jak již bylo zmíněno výše, na pozemcích bývalé zahrádkářské kolonie se hojně zdržovali bezdomovci. Ti obsadili zbylé chatky a převážně po sobě zanechávali nepořádek a vybavení pozemku značně chátralo. Situace zašla tak daleko, že se mnoho místních pozemkům a jejich přímému okolí raději vyhýbalo a děti sem měli od rodičů zákaz vstupu. Pocitu bezpečí nepřidal ani strach místních ze squatterů v nedaleké Vile Milada. V lokalitě se množily problémy s narkomany a často prý docházelo k napadením a krádežím. Místní vzpomínají, že se okolí říkalo Džungle kvůli neupravené a přerostlé vegetaci, ve které se ukrývali právě bezdomovci a narkomani. Ještě dnes se prý dají občas na pozemku najít vykradené kabelky, kteří zde zloději zanechali (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 60).

Situaci se dlouhodobě snaží řešit především paní majitelka, která chtěla pozemek využít k ušlechtilým účelům po mnoho let. Zcela původně, ještě před spuštěním projektu Kuchyňka, bylo v plánu pozemek nechat v samosprávě právě bezdomovcům. Měli mít

možnost žít v chatkách a hospodařit na místní půdě, vypěstovat si jídlo a zároveň udržovat okolí. V podstatě zde měli najít útočiště, které mohli využít třeba jako odrazový můstek pro návrat k normálnímu životu. Bohužel zájem bezdomovců nebyl dostačující a o pozemek se starat nezvládli.

Na současnou situaci ohledně bezpečnosti na zahradě a přítomnosti bezdomovců jsem se dotazovala jednotlivých členů komunity. Obecně se shodli na tom, že tyto dvě skupiny nemají mezi sebou žádné konflikty. V současné době žijí v okolí zahrady pouze čtyři, přímo na pozemku Kuchyňky pak ani jeden. Někteří členové komunity dodávají, že jsou často opilí a je občas složité s nimi komunikovat. Jeden z bezdomovců žije totiž v chatce, kde se nachází čerpadlo studny a tak jsou vzájemné interakce nevyhnutelné. Takže „dostat se k tomu (čerpadlu) dá jenom, když je doma“ ...a navíc „tam má tmou a skříňky a bordel a musíš přes to lízt. No, je to složité.“ (Ondřej) Zahradníci znovu opakovaně bezdomovcům nabízí spolupráci a možnost účastnit se prací na zahradě. Někteří přiložili ruku k dílu, ale jejich zájem pak relativně rychle opadl. O dlouhodobé zapojení do komunity nemá zájem ani jeden. Ani tyto drobné problémy, ale nepoškozují vzájemné vztahy. Všichni mnou vyzpovídání členové komunity se shodli na tom, že se na pozemku cítí bezpečně a že není třeba mít obavy. „Když to člověk pozná, tak nemá důvod se bát.“ (Jarmila) Jedním dechem také ale připouští, že chápou, proč by člověk ne příliš znalý místních poměrů, mohl mít jiný názor. „My, i když tomu říkáme krásná zahrada tak pro veřejnost to prostě krásná zahrada není.“(Mirka)

Fluktuace členů

V případě KZ Kuchyňka se jedná zejména o fluktuaci aktivních členů. Někteří zůstávají oficiálně členy komunity, nicméně se z různých důvodů nemohou scházet tak často jako dřív. Z více než dvaceti členů komunity se aktivně na zahradě momentálně angažuje zhruba desítka. I dle vlastních slov zahradníků se to začíná pomalu podepisovat na chodu komunity. Práce a aktivit je hodně a mnoho se toho nestihne z důvodu nedostatku lidí či koordinace činností. Důvody pro odpadávání členů jsou v podstatě dva. Jednak je to dojezdová vzdálenost členů komunity z bydliště či zaměstnání na zahradu. Dále pak také fakt, že do chodu komunity se aktivněji převážně zapojují ženy, a když otěhotní, na nějakou dobu jsou nucené svou aktivitu utlumit. Obecně je pro mnohé složité skloubit pracovní, rodinný a ještě komunitní život. Není se čemu divit, dnešní doba

mnohým neumožňuje spojit jen první dva jmenované aspekty života. „Ale tak různý okolnosti lidem brání a myslím, že vlastně i zaměstnání a normální život člověku nedává moc prostoru. Obzvláště u mladých lidí je vidět, že by chtěli chodit častěji, ale nevychází jim to.“ (Mirka)

Řešení tohoto problému spočívá v náboru nových členů. O to se KZ Kuchyňka také v současné době pokouší. Jednak se poměrně dobře prezentuje na internetu za pomoci Facebooku a vlastních internetových stránek, které obsahují poměrně velké množství informací a fotografií. Takže si každý zájemce může udělat představu již předem. I z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že se zahrada prezentuje velmi dobře oproti některým ostatním konkurenčním projektům. Komunita zároveň aktivně obchází okolí a vylepuje plakáty v okolních školách, mateřských školkách a spřízněných organizacích. Dále pak komunita sází na pořádání nejrůznějších veřejných akcí jako třeba International restaurant day nebo tematické akce jako je Filipojakubská a Svatojánská noc. Tím, že rodinám poskytne společnou zážitkovou akci, cílí především na rodiče s malými dětmi – „Můžou si tady opíct buřty s dětma.“ (Ondřej) Na základě akce International restaurant day se nově ke komunitě připojila Christiane. Ta si informace o zahradě nejdříve našla na internetu a pak se přišla podívat na akci, kterou komunita pořádala. Sama byla překvapená, že je zahrada tak blízko jejímu bydlišti. O její existenci nevěděla a to v Praze žije již pět let.

Konec trendu

V kontextu dalších let by možným ohrožením fungování zahrady mohlo být i to, že trend potravinového občanství, zájmu o původ a způsob produkce jídla jednoduše skončí a ustoupí do pozadí. V takovém případě by bylo složitější komunitní zahradu udržet v chodu. Otázkou zůstává, jak dlouho se trend udrží a co ho nahradí.

Na druhou stranu životní cyklus tohoto trendu je teprve na počátku, obzvláště pak v ČR. Dá se předpokládat, že nejméně do deseti let by mohl dosáhnout vrcholu, kdy by se do iniciativy mohlo alespoň pasivně zapojit největší počet lidí. Samotný úpadek pak by mohl trvat ještě déle, odhadem dvakrát tak dlouho. Dá se tedy říct, že dohromady by tento trend mohl pokrýt v podstatě celou jednu generaci.

V další části jsou uvedena další rizika, která vyplývají pouze ze způsobu vedení a organizace komunity a teoreticky by měli být snadněji řešitelné. V praxi je tomu ale právě naopak.

Vztahy s okolím zahrady

Vztahy s okolím jsou částečně popsány v kapitole, která se zabývá vztahy s okolními bezdomovci. Ti tvoří bezprostřední okolí zahrady, na druhou stranu se jedná o malou skupinu lidí. V sousedství podniká zahradník, který se ještě do nedávna aktivně podílel na chodu zahrady. V současné době je s komunitou stále v kontaktu a v případě potřeby nabízí svou pomoc externě.

Co se týče obyvatel okolních domů, ti nejeví o zahradu příliš velký zájem. Většina z nich má vlastní zahrádku na pozemku a tak necítí potřebu se zapojovat. Sami členové komunity přiznávají: „My se s tím okolím vlastně neznáme. Ne, že bychom se nekamarádili, ale my tady hlavně pracujeme.“ (Ondřej) Nicméně komunitní zahrada se dostává do obecného povědomí lidí z okolí, např. jedna sousedka se zahradníky domluvila na dočasném odložení svých rostlin na zahradě během dovolené.

Z počátku bylo pro zahradníky složité odnaučit lidi chodit volně přes pozemek a zabezpečit tak majetek komunity. Pozemek byl sice vždy v soukromém vlastnictví, nicméně místní byli zvyklí k němu přistupovat jako k veřejnému prostranství. „(Místní lidé) tady chodili se psem a na kytky, meruňky a tak tu jednu sezonu trvalo, než si na to zvykli, že to je soukromě obhospodařovaná pozemek a přestali sem chodit.“ (Mirka) I přesto, že v současné době je zahrada úplně oplocená a přístupové cesty jsou zamykány, neodrazuje to nezvané hosty. „...teď tu třeba zmizelo spoustu prken, materiál na stavbu právě. A někdo to bral po kouskách, my jsme to měli přesně rozpočítané.“ (Ondřej)

Náhodně oslovený soused má se zahradou pozitivní zkušenosti a fandí jí. Dle svých slov jim již několikrát pomohl sehnat třeba hnůj. Osobně neměl problémy ani z bezdomovci, těší ho ale, že zahradníci přece jen udržují pozemek ve větší čistotě – „Jsem rád, že se o tu stráž někdo stará“ (PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 61). Zahradníci zaznamenali pozitivní ohlasy i z blízkého hotelu - „Tady je v okolí ten hotel, tam mám zprávy, že z nás mají poměrně radost, předtím tady byli bezdomovci“ (Květoslava - PAPOUŠKOVÁ, 2015, s. 60).

Pouze ve vzdálenosti několika set metrů od zahrady se také nachází vysokoškolské koleje. Studenty, kteří zde žijí, se zahrada zatím nesnažila nějak aktivně oslovovat. Hlavním důvodem je, že se dá předpokládat, že drtivá většina na víkendy odjíždí domů za rodiči nebo mají jiný program a tak by se práce na zahradě stejně účastnili minimálně. I tak zahradu kontaktovala sama jedna z místních studentek s prosbou, zda by nemohla na zahradu nosit bioodpad, který vyprodukuje. Protože pozemek zahrady bývá zamčený, vyhověli studentce alespoň takto „... (zřídili jsme pro ní) takovej kýbl před brankou a ona nám to tam nasype a my to pak dáme na náš kompost.“ (Jarmila)

Zajímavé jsou také reakce okolí zahradníků na jejich účast v komunitní zahradě. Drtivá většina má podporu v rodině, jsou třeba i vychováni k ekologické uvědomělosti. Některým blízkým se může tento koníček zdát minimálně zvláštní. „Někteří kamarádi se mi třeba jakoby smějou, že tady pracuju na cizím v podstatě. Ale mě to tak nepřijde, mě to naopak baví víc, než kdybych dělala jenom na svém“ (Mirka) Samozřejmě nic podobného zahradníky v jejich aktivitě nezastaví. Naopak je motivuje k aktivnímu propagování myšlenek. Shodují se na tom, že je potřeba veřejnost o jejich aktivitách informovat.

Finanční náročnost

S budoucími ambiciózními plány, které komunita má, se ruku v ruce nese i vyšší potřeba finančních prostředků. Již v současné době jsou některé projekty limitovány nedostatkem peněz (např. zahradní školka). KZ Kuchyňka již v minulosti získala grant od Nadace Via, nicméně by v budoucnu potřebovala dosáhnout na další granty, pokud chce své aktivity rozšiřovat. Situaci zatím řeší z členských poplatků nebo případných darů a výměn se spřátelenými organizacemi.

Zvyšující se finanční náročnost však začíná mírně znepokojovat i některé členy komunity. Původní členský příspěvek byl méně než tisíc korun ročně, v současné době jsou to tisíce skoro tři. To, že se finanční zátěž přenáší čím dál tím více na členy komunity, v zásadě vyžaduje, aby se členská základna dále rozrostla a tím se náklady rozložily. V krajním případě by totiž pak členský poplatek mohl být pro jednotlivce příliš drahý a museli by třeba komunitu proto opustit. Ve stanovách zahrady jsou sice určeny poplatky dle stupně angažovanosti jednotlivců, problémem je, že tento mechanismus

nikdo nekontroluje. To, že „celej ten systém je takhle na důvěře tak si nemyslím, že by to každému mohlo vyhovovat.“ (Jarmila)

Situaci by mohlo také vyřešit, kdyby komunita byla schopná nabízet komerční projekty pro veřejnost – workshopy, zahradní školka, prodej ovoce, zeleniny nebo květin, atd. Pravdou samozřejmě je, „že je potřeba nejdřív peníze utratit aby se daly vydělat.“ (Mirka) Navíc tyto aktivity vyžadují výrazně větší angažovanost členů, zejména co se týče časových možností. A tak záleží v podstatě na komunitě samotné, jakým směrem se v budoucnu hodlá ubírat a z čeho bude případné náročné projekty financovat.

Koordinace aktivit

Možným ohrožením komunitní zahrady jsou problémy s dělbou a koordinací práce. Zmatky nastávaly zejména z důvodu rovnosti všech členů a nedostatečné nebo neefektivní komunikaci. Zahradníci se na zahradě nesejdou vždy všichni na jednou a tak si je musí vyměňovat mezi sebou. Často tak došlo ke komunikačnímu šumu. „Jedna kolegyňka tam třeba zlikvidovala celej záhon jahod, protože si myslela, že se to má udělat. Určitě jí to dalo dost zabrat, to je práce na pár hodin. No a pak jí někdo řekl, že se ten záhon přece neměl vůbec rušit.“ (Jarmila) Taková práce se pak na zahradě stávala neefektivní, často zůstávali zahradníci paralyzováni, zmateni nebo dokonce frustrováni. Nevěděli, jaké úkoly je třeba splnit a jakým způsobem. To je pak obzvláště nešťastné ve světle časové vytíženosti členů komunity a množství práce, která má být odvedena.

Situace pravděpodobně bude vyřešena letos, ustanovením dvou hlavních koordinátorů, kteří budou aktivity zahradníků řídit. Tato funkce je velmi časově náročná, ale umožňuje vytvoření systému a přesných úkolů.

Vedení zahrady

Schopnost předvídání rizik a přizpůsobování se změnám vychází především z vedoucích osobností. V případě farem nebo jiných komerčních projektů je tato funkce jasně daná hierarchií organizace. V případě komunit je situace složitější. Jsou totiž založeny na principu demokracie a důležitosti každého jednoho člena. V KZ Kuchyňka proces rozhodování probíhá tak, že „nikdo nesmí být úplně proti, pokud je to někomu úplně proti myslí tak se žvaní do té doby než se všichni shodnou“ (Mirka). Funguje tedy na konsensuálním principu, kdy každý jedinec má právo ovlivnit daná rozhodnutí.

Ve výzkumných rozhovorech se všichni zahradníci shodli na vůdčí roli Jana Valešky, zakladatele PRO-BIO LIGY, který také stál u zrodu občanského sdružení KomPot (Komunitní potraviny). Pan Valeška se tak řadu let zabývá poradenstvím v oblasti environmentálně šetrného spotřebitelského chování, udržitelného rozvoje zemědělství a vedení obdobných projektů. Má tak největší zkušenosti s fundraisingem, koordinací aktivit a lidí (BIOSPOTŘEBITEL, 2016). Má tak kontakty na celou řadu projektů v rámci celé ČR, které se zabývají ekologickým zemědělstvím a udržitelnou produkcí a spotřebou potravin. Pomáhá tak propojovat jednotlivé organizace a umožňuje jejich spolupráci a rozvoj. Zároveň má přístup k odborným informacím, metodám pěstování, řízení a novým příležitostem pro možné zapojení zahrady. Představuje tak klíčovou osobu, která jistě silně ovlivňuje chod komunity a umožňuje jí efektivně řešit problémy a dříve jim předcházet a připravovat se na případná rizika.

4.2.2 Pečovat o rozmanitost v jejích různých formách

V této kapitole není cílem zkoumat pouze rozmanitost druhů, ale třeba i jak komunita přistupuje k diverzifikaci aktivit či jestli vyhledává různé druhy spolupráce s různými subjekty. Pokud budeme zkoumat udržování respektive neohrožování biodiverzity okolí, zde nalezneme velmi pozitivní přístup. Jednak tím, že se na zahradě k pěstování přistupuje ekologicky, neohrožuje tak okolní ekosystém pesticidy ani jinými umělými hnojivy. Naopak komunita aktivně přispívá k obnově půdy a jejímu ozdravení. Ke hnojení se používá vlastní kompost či darovaný zvířecí trus. Dále komunita oživuje místní ekosystém svým chovem včel, ty neopylují jen květy na zahradě, ale v celém okolí. Přitom včely jsou v posledních letech často napadány nemocemi a škůdci, což snižuje jejich počty. V letošním roce dojde i k osázení okolí včelích úlů medonosnými květinami. Rozmanitost se projevuje i v počtu druhů, které jsou na zahradě pěstovány. Na letošním osevním plánu jsem napočítala více než 30 druhů (bez ovocných stromů a květin). Každý rok dochází ke střídání plodin, nebo spíše rozšiřování zasazených druhů. Půda je tedy zatěžována rovnoměrně, pěstují se zde hlavně méně náročné zeleniny jako saláty, mrkve, česnek a ředkvičky. Kořenová zelenina, která je náročnější na živiny se pěstuje v malém množství. I kvůli tomu, že je ve velkém pěstují farmáři z potravinové komunity. Ovoce a zelenina jsou i pěstovány dle délky jejich plodných dnů, tudíž se

aktivita rostlin dá rozložit do delšího období. Rostliny jsou sety bio-osivem nebo se pořizují sazenice v obdobné kvalitě, ale bez certifikátu, od místního zahradníka. V zahradě se také nachází krmítka pro ptactvo. V plánu je pořízení ovcí, které mají spásat zeleň v horní části zahrady. Jejich pořízení tak z dlouhodobého hlediska šetří náklady na pohonné hmoty do klasických sekaček, které se v terénu zahrady ani pohybovat nemohou. Navíc zvířecí trus lze použít na hnojení půdy. Do letošního roku se zavlažovalo vodou ze studny a dešťovou vodou, což představuje pro přírodu menší zátěž. Kvůli velmi suchým létům je tato situace dále neudržitelná.

Problematika diverzifikace příjmů zahrady je podrobně popsána již výše v předchozí kapitole (4.2.1 Naučit se žít se změnou a nejistotou, podkapitola Finanční náročnost).

Různorodost informačních zdrojů úzce souvisí se širokou základnou partnerských vztahů. KZ Kuchyňka v tomto směru využívá vazeb svých jednotlivých členů, zejména pak skrze vůdce skupiny (PRO-BIO LIGA, KomPot). Dále komunita spolupracuje na některých projektech se střediskem KOKOZA, které usiluje o propagaci městského zahradničení a především kompostování a využívání bioodpadu. Ve svých aktivitách se zaměřují i na zdravotně a sociálně znevýhodněné skupiny osob. Minulý rok došlo i k přímému propojení činností obou organizací, kde KOKOZA pořádala zahradnický workshop právě na pozemku KZ Kuchyňka. Dále je pak komunita v kontaktu se základními a mateřskými školami v okolí Prahy 8 a samozřejmě s farmáři, se kterými provozují potravinovou komunitu. Se zahradou tak spolupracuje v rámci skupiny podobně zaměřených komunit celá řada subjektů. Mnoho projektů je zatím malých nebo jsou teprve ve fázi plánování. Z pohledu velmi angažované KOKOZY, která své akce koordinuje téměř na profesionální úrovni, se tak komunita z Kuchyňky prý zdá „málo aktivní“ (Jarmila). Na druhou stranu KOKOZA vznikla již v roce 2010 (o tři roky dříve než KZ Kuchyňka) a je od začátku formována jako sociálně prospěšný podnik. V jejím středu pak pracuje celá řada profesionálů v oblasti ekologie, zahradnictví, zpracování odpadů a sociálního podnikání. Dle mnou provedených rozhovorů se zdá, že trojská komunita tyto ambice nemá. „Asi na to není nějaký ten člen, kterej by se o to zajímal a měl by na to ještě čas to řešit.“ (Jarmila)

4.2.3 Kombinovat různé druhy znalostí a učení

Jedním z klíčových zdrojů úspěchu každého projektu jsou znalosti zúčastněných a jejich ochota se dále vzdělávat. Zde se klade především důraz na způsoby učení a získávání dovedností. Někteří členové komunity mají nebo v současné době usilují o formální vzdělání v oborech dobře aplikovatelných na zahradnické činnosti. Ať už je to studium ekologie (Jan), včelařství (Petr) či přímo zahradnictví (Ondřej). V některých případech představuje studium praktickou výhodu a umožňuje vylepšovat praktické přístupy. Petr se začal včelařství věnovat až v dospělém věku a práce se včelím rojem na zahradě mu umožňuje získávat praktické zkušenosti během studia. Ondřej ale své znalosti ze školy nevyužívá. Dle svých slov stejně jako ostatní začíná i on na zahradě „v podstatě od nuly.“ Na zahradnické škole se sice učil základním pravidlům realizace zahrad a vinařství. Jak sám ale říká vše, co se učil, vycházelo pouze „z produkčního hlediska.“ Styl produkce a péče o zahradu v Kuchyňce je diametrálně odlišný a zakládá se na alternativních a především šetrných metodách. Osobně ho také tento styl baví výrazně víc a až teď se zahradě věnuje s radostí. Především osobní zájem a nasazení je rozhodující. Zájem o alternativní metody pěstování, ale i stravování a šetrnost k přírodě je vlastní všem zpovídaným zahradníkům. Ve svém volném čase se tedy aktivně účastní odborných workshopů, pročítají odborné materiály, sledují filmy a čtou knihy zabývající se problematikou udržitelné produkce i spotřeby. Jako důležitý zdroj informací pak slouží i další spřátelené zahradnické projekty nebo spřátelení farmáři. Mezi sebou si pak můžou vyměňovat konkrétní tipy a zkušenosti. A samozřejmě nejdůležitější učební metodou je vlastní zkušenost a tak i zahradníci v Kuchyňce každý rok zkouší nové metody, typy osiva a rostlin a dle výsledných reakcí zvažují další postupy.

4.2.4 Vytvoření příležitostí pro sebeorganizaci a vzájemných vazeb

Zahradníci se během roku scházejí několikrát, aby určili plány na další období. Nejintenzivnější jsou schůzky z kraje sezony, kdy je potřeba naplánovat rámec veškerých nutných prací na nadcházející rok. Dále je nutné vytvořit přibližný rozpočet aktivit a rozdělit zdroje, které jsou k dispozici či odhadnout další potřebné. Nejedná se při tom pouze o finance, ale se také o materiál – především dřevo, zemina a hnojivo. Často je také nutné zajistit nářadí a nástroje na práci. I v roce 2016 je např. opět zapotřebí bagr

na urovnání terénu. Se všemi zadanými úkoly se musí zajistit i přímé rozdělení povinností pro jednotlivé členy komunity dle jejich schopností, dovedností či kontaktů. Veškeré rozhodování probíhá na základě společného konsensu a kdokoliv z členů zahrady může vyjádřit svůj názor ohledně plánovaných kroků. Následně se hledá kompromis.

Jednotlivé úkony se od letošního roku budou dělit podle předem domluveného rozpisu služeb. Každý z členů se musí na práci na zahradě nějakým způsobem podílet a to dle svých možností. Toto je zakotveno i v oficiálních stanovách KZ Kuchyňka. Aktivita zahradníků se liší samozřejmě v závislosti na ročních obdobích. V zimních měsících se zahradníci scházejí minimálně a organizační záležitosti řeší spíše elektronickou cestou nebo soukromě. Dle počasí pak zhruba na únor připadají první schůze roku. Zahradníci jsou ze začátku sezony hodně aktivní, jelikož se už těší na práci na čerstvém vzduchu. Některé aktivity jsou naplánované dlouhodobě nebo z minulé sezony. Na prvních schůzích roku se ale vytváří konkrétní rozpis. Jakmile to pak počasí umožňuje, zapoínají práce na zahradě. Nejčastěji se pracuje o víkendech, výjimečně se komunita schází o středách na společné brigády. V průběhu května a června se návštěvnost na zahradě zvyšuje – je třeba pravidelně zavlažovat, sklízet první úrodu a především počasí začíná být přívětivější a vybízí k setrvání. V tomto období také začínají společné aktivity směrem k veřejnosti. Během léta se musí rozpis často upravovat kvůli období dovolených, během pozdního léta a začátkem podzimu se zahradníci kvůli nedostatku času společně takřka nesejdou. Později pak ještě probíhají poslední stavební práce, sklízí se pozdní ovoce a zelenina, konají se poslední venkovní akce pro veřejnost a zahrada se připravuje na zazimování. Podle toho, co se stihlo nebo nestihlo, se plánuje práce na další sezonu.

Již v rámci předchozích kapitol jsem popsala spolupráci KZ Kuchyňka se střediskem KOKOZA, s mateřskými a základními školami, s farmáři zásobující komunitu produkcí v rámci potravinové komunity. Zahrada má celou síť sociálních vztahů s obdobně zaměřenými uskupeními v rámci, kterých si vzájemně poskytují pomoc materiální či abstraktní. Na příklad s KomPotem například spolupracují při společném pořizování osiva, půjčují si zahradnické nářadí a předávají si vzájemně zahradnické zkušenosti (KomPot, 2016).

Role PRO-BIO LIGY (PBL) je mnohem širší, předala zahradě kontakty na zahradní architekty, botaniky a další odborníky v odvětví, kteří výrazně ovlivnili její charakter a umožnili její rozvoj. PBL se věnuje mnoha projektům jako je poradenství v oblasti KPZ a potravinových komunit, pořádání exkurzí a brigád na biofarmách, podporuje vzdělávání dětí ze základních a středních škol ohledně produkce potravin, pomáhá organizovat exkurze školáků k producentům, zastřešuje spolupráci subjektů KPZ a to i na mezinárodní úrovni. Provozuje také odbornou knihovnu.

V září 2014 pozemek navštívil botanik Jiří Sádlo, provedl zahradníky rostlinnými druhy, které se na zahradě vyskytují a jsou málo známé. Ohodnotil stav půdy, její složení a dodal případné tipy na správné hnojení (hnůj, sláma, zemina). Identifikoval zcela původní druhy, ale i ty zavlečené. Dále informoval o případném využití rostlin a jejich množení. Při příležitosti společného setkání byly objeveny i silně ohrožené druhy jako úparek pochybný a tořice rolní, který na pozemku roste již od období baroka, kdy zde pravděpodobně byla vinice. Na pozemku byli též zahradníci upozorněni na několik jedovatých druhů.

4.3 UDRŽITELNÁ PRODUKCE A SPOTŘEBA

Otázka udržitelnosti komunitních zahrad jako celkového fenoménu alternativní produkce potravin představuje komplexní problematiku. Musíme na ni nahlížet jednak z pohledu produkčního tak i spotřebního. V následující kapitole se pokusím shrnout poznatky o udržitelnosti komunitních zahrad obecně.

Teorie udržitelného rozvoje staví na třech pilířích – ekologický, sociální a ekonomický. Z pohledu ekologie komunitní zahrady plní svou funkci. Již z definice by všechny měly usilovat o produkci dle pravidel ekologického zemědělství a ochranu přírodních zdrojů. Dále pak záleží na individuálních případech, jak dalece konkrétní zahrada aplikuje poznatky alternativních způsobů pěstování a péče o biodiverzitu okolí. V ideálním případě by měla přispívat k výraznému zlepšení stavu půdy a čistoty prostředí. Z dlouhodobého hlediska je možná i ochrana ohrožených druhů. Komunitní zahrady by také měli umožnit svým členům ekologicky zpracovávat odpad, který vzniká přímo na pozemku, ale i ten z domácností. Ten by se pak měl dále využívat ke zkvalitnění

produkce. Členové komunity konzumováním vlastní produkce zásadně snižují svou ekologickou stopu a tím tak dále aktivně přispívají k ochraně životního prostředí.

Stěžejní roli hraje právě sociální aspekt komunitních zahrad a jejich přínos k udržitelnému rozvoji měst a jeho obyvatel. Jednak vytváří druh skupinové aktivity, která propojuje různé skupiny lidí a zájmové organizace v urbanizovaném prostředí. Komunita tak přímo umožňuje budování vzájemných vztahů a spolupráci na vytyčených projektech. V rámci komunity pak dochází k silnější identifikaci s konkrétním místem, to vychází ze společné snahy o zvelebení nebo ochranu přírodní plochy v místě bydliště. Komunitní zahrady také zpravidla nabízí aktivity orientované na širší veřejnost. Často tak otevírá dříve nepřístupné prostory a vytváří tak nová místa pro setkávání občanů. Právě oživení místa organizací např. za pomoci vzdělávacích aktivit napomáhá k rozvoji komunity a angažovanosti občanů na úrovni města.

Po ekonomické stránce můžeme sledovat výnosy, které produkce v komunitních zahradách skýtá a na kolik je pak schopná uspokojit potřeby jednotlivých členů a zabezpečit jejich soběstačnost. Dle zkušeností z KZ Kuchyňka zahradníci považovali přísun potravin za uspokojivý až přebytkový a to i v případě, že úroda není velmi úspěšná. Výhodou je, že komunitní produkce má být dostupná i pro sociálně slabší členy zahrad díky komunitním principům, kdy se členský poplatek dá vyvážit např. prací na zahradě. To by za předpokladu globálního rozšíření fenoménu znamenalo revoluci ve spotřebě potravin. Došlo by ke zlepšení dostupnosti kvalitních potravin pro všechny skupiny obyvatelstva. Komunitní zahrada v neposlední řadě může fungovat i na bázi komerčního projektu a tak může silně ovlivnit ekonomiku oblasti – nabízet pracovní místa a poskytovat příležitosti ostatním subjektům.

Širší produkční potenciál komunitních zahrad je ale pravděpodobně omezen. V současné době mnoho měst bojuje s dostupností volných pozemků obecně. Zahrady tak i dnes vznikají na okrajích nebo v lokalitách typu brownfields. Problém také může představovat možná krátká životnost zahrad, jelikož drtivá většina z nich v současné době hospodaří na půdě pronajaté jen na kratší časový úsek. Je pak také poměrně složité si představit jak by situace probíhala ve státech s vysokou hustotou zalidnění. Půda ve městech obecně nedosahuje takových kvalit, aby se na ní dala úspěšně pěstovat spolehlivá produkce potravin pro větší množství lidí. Komunitní zahrady a jejich

produkce by tak pravděpodobně nestačily uspokojovat poptávku ani se zapojením KPZ. V rozvojových zemích by pak pro komunity mohlo být složité zajistit materiální potřeby zahrady bez vnějších investic. Vzhledem k tomu, že evropské KZ financují svůj chod z nadačních fondů, darů a členských poplatků. Udržitelnost je podmíněna nesnížením současné kvality života. Pokud by KZ měli tvořit výrazně vyšší procento produkce potravin ve světě, nemáme jistotu, zda by nedošlo k problémům se snížením současného komfortu, který současné konvenční zemědělství nabízí. V některých regionech by tak nemuselo hospodářství ve smyslu KZ udržet obvyklou výživovou hodnotu stravy obyvatel. Lze tak doporučit přidružení komunit i do systému KPZ pro širší škálu potravin např. živočišné produkce. Určitě pozitivně by byl ovlivněn objem spotřebitelského odpadu. Díky zapojení obyvatel do produkčního procesu by bylo možné lépe plánovat a rozdělovat množství plodin na osobu. Enormní nadprodukce potravin by tak zcela jistě skončila. V případě přebytků může dojít k novému přerozdělení. V nejhorším případě se dá ekologicky zlikvidovat a využít jako hnojivo.

Obecně se dá koncept komunitních zahrad považovat za udržitelný. Nicméně existuje pochybnost o jejich fungování v oblastech s velmi nekvalitním životním prostředím nebo extrémními podmínkami, které z pravidla vylučují úspěšné pěstování potravin.

5 VÝSTUPY A HODNOCENÍ

Provedená analýza potvrzuje, že komunitní zahrada Kuchyňka je sociálně resilientní. Ve všech čtyřech vytyčených faktorech dokazuje, že je schopna překonat veškeré náročné situace s minimální újmou. Všechny analyzované problémy se zahrada snaží řešit a to ještě před vypuknutím krizového stavu.

V kapitole, která se věnuje předvídáním změn a adaptabilitě k rizikům, jsem analyzovala několik různých problémů. Otázku sucha a kvality půdy pokládám za základní krok k trvalé udržitelnosti projektu, neboť byla řešena včas a výrazně zlepšila podmínky k produkci potravin. Vztahy s okolím zahrady, ale postrádají výraznější vizi či důslednost. Částečně i kvůli relativně krátké době fungování, je zahrada v okolí málo známá a zájem o spolupráci s ní relativně malý. Komunita se snaží tuto situaci řešit nábořem nových zahradníků, který má i vylepšit mírnou fluktuaci stálých členů. Dle mého názoru by se nábor členů dal provádět s větším důrazem a organizovanějším cílením na potenciální členy. Komunita se omezuje na výlep plakátů a organizování veřejných akcí, které jsou ovšem minimálně zpropagovány. V dnešní době by zřejmě bylo lepší využívat více moderní technologií a přemýšlet nad způsobem jak oslovit větší počet lidí z okolí. Pokud komunita opravdu stojí o výraznější rozšíření svých řad, musí přijít s efektivnější marketingovou komunikací. Od letošního roku také došlo k posunu ohledně organizace práce na zahradě, kdy došlo k ustanovení dvou hlavních koordinátorů. Ti budou dbát na srozumitelnější rozdělení úkolů a dohlížet na jejich plnění. Další možné riziko spatřuji v nedořešení situace ohledně financování chodu zahrady. Ta potřebuje rozšířit portfolio finančních zdrojů, aby mohla rozšířit své aktivity i o výdělečné projekty jako je zahradní školka.

Na půdě komunitní zahrady je podporována rozmanitost druhů a to dokonce v několika ohledech. Kromě již původních druhů, které na pozemku rostou již staletí, dochází k výsadbě dalších jedlých druhů ovoce, zeleniny a bylin. Komunita se snaží zahradu obohatit i o zvířecí druhy jako jsou včely a ovce. Různorodost informačních zdrojů je zajištěna skrze vztahy komunity s PRO-BIO LIGOU, která mimo jiné poskytuje profesionální poradenství v oblasti alternativních produkce potravin ve městech. Tyto kontakty poskytují komunitě značnou výhodu a posiluje připravenost a odolnost vůči vnějším vlivům.

Velmi pozitivně hodnotím individuální zájem členů komunity o alternativní způsoby pěstování a obecně udržitelný způsob spotřeby potravin a života. Setkala jsem se s lidmi, kteří jsou pro svou věc velmi zapálení, rádi pomáhají šířit informace o ekologickému přístupu k životu a o projektech komunitní zahrady. Ve svém volném čase se vzdělávají a to buď v rámci škol, odborných seminářů nebo samostudiem knih a filmových dokumentů. Navíc mají dobrý přístup i k odborným informacím a přímým zkušenostem kolegů zahradníků a farmářů právě přes PRO-BIO LIGU. Překvapilo mě i nadšení, se kterým se zapojují do často i těžké práce na zahradě.

Schopnost sebeorganizace se dle mých poznatků vyvíjí postupně v čase směrem k efektivnějšímu naplňování cílů. Kvůli nedostatku prostředků či času se některé plány nepodaří během roku naplnit. Často ale přejdou do plánů na další sezonu. I na webových stránkách zahrady je k nahlédnutí seznam úkolů na danou sezonu, spolu se seznamem již splněných aktivit, odpovědných osob a jiných věcných poznámek. Díky jasnějšímu rozdělení úkolů jsou zahradníci motivovanější práci splnit. V minulosti docházelo ke komunikačnímu šumu a posléze frustraci zahradníků ze zbytečné nebo neúčelně odvedené práce. KZ Kuchyňka je v rámci podobně zaměřených organizací relativně známá a udržuje dobré vztahy s ostatními. Dochází i k vzájemné spolupráci v různých odvětvích. Do budoucna se tato spolupráce bude jistě udržovat a případně rozvíjet o nové kontakty.

V rámci konceptu sociální resilience jde Kuchyňka správným směrem a kontinuálně pracuje na zlepšování své odolnosti a adaptace. Zejména se zahradě daří pod odborným vedením J. Valešky a jeho kontaktům na ostatní projekty skrze PRO-BIO LIGU.

Udržitelnost projektu ve skrze vidím pozitivně. Za rizikové faktory považuji mírnou fluktuaci členů a případně potřebu získat více zdrojů financování zahrady pro její další rozvoj. V případě Kuchyňky se nejedná o primárně komerční projekt a tak další rozvoj záleží především na energii a přístupu členů komunity což je poměrně problematické kvůli časovým možnostem, které jsou v dnešní době omezené u všech věkových kategorií. Organizace se vyvíjí a lepší se v efektivnosti práce, postupně dochází k mírné profesionalizaci vedení zahrady, což poskytuje lepší pocit jistoty zahradníkům.

6 ZÁVĚR

Vlastní práce se zabývá alternativními formami produkce potravin v ČR a byla koncipována tak, aby vytvořila přehlednou a ucelenou případovou studii jedné komunitní zahrady v Praze. Studie přibližuje angažovanost občanů v sociálně ekologickém hnutí. Zkoumané parametry pak představovaly faktory sociální resilience, které umožnily objektivnější hodnocení odolnosti a udržitelnosti projektu.

V teoretické části došlo k zpřesnění a vymezení základních pojmů občanských potravinových sítí. Byl představen princip udržitelné produkce a sociální resilience a jak souvisí s alternativními formami produkce a ekologickým zemědělstvím. Ty tvoří základ všech relevantních metod produkce. V dalších kapitolách jsou popsána teoretická vymezení zkoumaných produkčních forem, jako jsou např. alternativní potravinové řetězce nebo občanské potravinové sítě. Pro jejich přiblížení jsou pak dané pojmy zasazeny do kontextu ČR. Jednotlivé alternativní formy produkce jsou popsány a také jsou vysvětleny principy jejich fungování. Rozvoj těchto forem v ČR lze převážně sledovat v posledních pěti letech a trend směřuje k větší angažovanosti občanů při produkci potravin. I proto byla pro další případovou studii vybrána komunitní zahrada.

V praktické části nejdříve popisují vznik a fungování komunitní zahrady Kuchyňka a zkoumám motivace a vnitřní vztahy mezi zahradníky. Nesilnějšími motivacemi jsou vzdor proti současnému systému produkce potravin a poskytnutí vzdělání v oblasti využívání a ochrany přírody dětem. Vztahy na zahradě se nesou v přátelském duchu a práce na zahradě se mnohým stala koníčkem.

Komunitní zahrady obecně přispívají k udržitelné produkci a spotřebě potravin. V masovém měřítku by ale v mnohých oblastech světa fungovaly jen obtížně, protože komunitní zahrady by v budoucnu pravděpodobně nedokázaly zachovat současnou úroveň produkce a šíři sortimentu, které poskytuje konvenční zemědělství. Tím, že komunitní zahrady fungují na principech ekologického zemědělství, aktivně přispívají k rozšíření biodiverzity druhů a k zúrodnění městské půdy. Výsledná produkce umožňuje posilovat potravinovou soběstačnost obyvatel a snižovat tak jejich ekologickou stopu. Sdružování občanů v komunitě pak umožňuje sbližování lidí ve městech, kde je v současné době složitější rozvíjet vztahy se sousedy a okolím. Komunity pak rozvíjejí občanskou angažovanost a posilují vztah k dané lokalitě.

Konkrétně komunitní zahrada Kuchyňka svou aktivitou přispěla k pozitivnímu rozvoji oblasti. Došlo k omezení přítomnosti místních bezdomovců, kteří na přilehlých pozemcích žili. Členové komunity pak pravidelně uklízí okolí od odpadků a tak pomáhají utvářet pocit bezpečnějšího prostoru. Tuto změnu vnímá i jejich širší okolí. Postupně se tak na pozemky vrací děti, které měly ještě před vznikem zahrady od rodičů vstup zakázán. Zatím si na pozemku hrají hlavně děti zahradníků, v letošním roce se pak připojí plánované exkurze dětí z okolních základních škol. Z bývalého rumiště tak pomalu vzniká prostor pro vzdělávání dětí i dospělých.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že zahrada naplňuje koncept sociální resilience. Bylo odhaleno jen malé množství potenciálně problémových faktorů, jako je nedostatečná marketingová komunikace při náboru nových členů a nedostatek finančních zdrojů pro rozvoj dalších aktivit komunity. Kladně hodnotím postupné vylepšování připravenosti komunity na změny. Komunita tak dokazuje, že je schopná reflektovat problémy a předcházet rizikům s předstihem. Členové komunity pak dále kladou důraz jak na rozmanitost druhů na pozemku zahrady, tak i na různorodost informačních zdrojů. Komunitní zahrada má v současné době vybudovanou bohatou škálu kontaktů s odborníky v oboru ekologického zemědělství, řízení komunit, koordinace práce a fundraisingu. I jednotliví členové komunity jsou vysoce motivovaní a projevují zájem o další vzdělávání se v oboru formou samostudia. Dále jsem zjistila, že se postupně zlepšuje způsob řízení aktivit v komunitě a dochází k rozvoji a upevňování vztahů s podobně zaměřenými organizacemi a projekty v ČR.

Osobně podporuji rozšiřování komunitních zahrad i do menších měst v ČR. Jejich nespornou výhodou je ožívování městských oblastí sdružováním aktivních obyvatel a kultivací nevyužívaných pozemků. Zejména oceňuji pak rozvoj komunitních principů a hodnot, které v ČR nejsou příliš zažité. Naopak Češi spíše preferují osobní vlastnictví pozemků a nejsou zvyklí se dělit o produkci. V neposlední řadě se mi líbí princip dostupnosti kvalitních ekologicky pěstovaných potravin a to i ve městech.

7 ZDROJE

7.1 POUŽITÁ LITERATURA

BALDWIN a C. WYPLOSZ. *Ekonomie evropské integrace* [online]. V Praze: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 235 [cit. 2014-07-22]. ISBN 978-80-247-4568-8.

BERKES, F. Understanding uncertainty and reducing vulnerability: lessons from resilience thinking. *Natural Hazards*. 2007, (41): 283–295.

BROŽOVÁ, Ž. – KASPŘÍKOVÁ, L. Co je to bioklub?. In: *Čerstvé potraviny na dosah: Založte si s přáteli bioklub* [online]. 2008 [cit. 2015-02-08]. ISBN 978-80-86834-23-8. Dostupné z:
http://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/cerstve_potraviny_na_dosah.pdf

DARNHOFER, Ika. Strategies of family farms to strengthen their resilience. *Environmental Policy and Governance* [online]. 2010, 20(4): 212-222 [cit. 2015-07-27]. DOI: 10.1002/eet.547. ISSN 1756932x. Dostupné z:
<http://doi.wiley.com/10.1002/eet.547>

FOLKE C, COLDING J, BERKES F. 2003. Building resilience and adaptive capacity in social–ecological systems. In *Navigating Social–Ecological Systems*, Berkes F, Colding J, Folke C (eds). Cambridge University Press: Cambridge; 352–473.

GUTHMAN, J. *Agrarian dreams: the paradox of organic farming in California*. Second edition. California: University of California Press, 2004, s. 65-67. California studies in critical human geography, 11. ISBN 9780520959132.

HOLLAND, J. H. *Emergence. From Chaos to Order*. Oxford New York, 1998, s. 55. ISBN 0-19-286211-1. Dostupné z:
<https://books.google.cz/books?id=VjKtpujRGuAC&lpg=PR9&ots=P6Cu1qJYmc&dq=HOLLAND%2C%20J.%201998.%20Emergence.%20From%20Chaos%20to%20Order.%20Basic%3A%20New%20York.&lr&hl=cs&pg=PR4#v=onepage&q&f=false>

HOLLOWAY, L. - KNAFSEY, M. Reading the space of farmers' market: A preliminary investigation from the UK. *Sociologia Ruralis*, 2000, vol. 40, no. 3, s. 286-299.

KIRWAN, J. Alternative Strategies in the UK Agro-Food System: Interrogating the Alterity of Farmers' Markets. *Sociologia Ruralis*, 2004, vol. 44, no. 4, s. 395-415.

MAIER, K. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 253 s. ISBN 978-80-247-4198-7. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=-aRDFw-I5SAC&lpg=PP1&dq=udr%C5%BEiteln%C3%BD%20rozvoj%20%C3%BAzem%C3%AD&hl=cs&pg=PA4#v=onepage&q&f=false>

MILESTAD, R.. *Building farm resilience: prospects and challenges for organic farming*. Uppsala: Dept. of Rural Development Studies, Swedish Univ. of Agricultural Sciences, 2003. ISBN 91-576-6410-2. Disertační práce. Uppsalská univerzita.

OLECKÁ, I. - IVANOVÁ, K. *Případová studie jako výzkumná metoda ve vědách o člověku* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/pdfwww/oleckacasestudyclanek.pdf>

PAPOUŠKOVÁ, K. *Urban Gardening: motivy a možnosti přetváření veřejného prostoru ve městě*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut sociologických studií. Vedoucí práce JUDr- Michal Illner.

PFFIFNER, L. – BALMER, O. *Ekologické zemědělství a biodiverzita*. 2009. ISBN 978-80-87371-09-1. Dostupné z: http://www.bioinstitut.cz/documents/eko_zem_a_biodiverzita_web.pdf

RENTING, H. - MARSDEN, T. - BANKS, J. Understanding alternative food networks: Exploring the role of short food supply chains in rural development, *Environment and Planning A*, 2003, vol. 35, no. 3, s. 393-411.

RENTING, H. - SCHERMER, M. - ROSSI, A. Building food democracy: Exploring civic food networks and newly emerging forms of food citizenship. *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*, 2012, vol. 19, no. 3, s. 289-307.

URBAN, J. – DLOUHÝ, J. Ekologické zemědělství bez mýtů: Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média. In: *Bioinstitut* [online]. 2011 [cit. 2014-08-05]. ISBN 978-80-87371-13-8. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/8d8825f1d3b154e160e6e5c97cf9b8b3/myty_ez_final_2.pdf

URBAN, J. – ŠARAPATKA, B. *Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003, s. 20. ISBN 8072122746.

VÁCLAVÍK, T. Jak úspěšně vytvořit a provozovat systém biobedýnek. In: *Bio-info* [online]. Brno: Ministerstvo zemědělství České republiky, 2008 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: http://www.bio-info.cz/uploads/download/Jak_vytvorit_a_uspesne_provozovat_system_biobedynek.PDF

VÁCLAVÍK, T. Kam pro bedýnky: Adresář farem a bioklubů podporujících jídlo z blízka. In: *Bezpečnost potravin* [online]. 2010 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: http://www.bezpecnostpotravin.cz/UserFiles/File/Kvasnickova2/Kam_pro_bedynky.pdf

VAN DER PLOEG, J. D. - RENTING, H. – BRUNORI, G. Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. In: *Sociologia ruralis*. Oxford: European Society for Rural Sociology, 2000, 391 - 408. ISSN 0038-0199.

VAN MOSSEL, J. CANADIAN COALITION ON CLIMATE CHANGE AND DEVELOPMENT. *Unpacking Resilience: A report from C4D's Policy Forum on Resilience and Climate Change*. Ottawa, 2014. Dostupné z: <http://c4d.ca/wp-content/uploads/2013/12/Unpacking-Resilience-C4DPolicyForumReport.pdf>

VEBER, J. *Řízení jakosti a ochrana spotřebitele*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2007, 201 s. ISBN 978-80-247-1782-1. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=2ITUVJOGj8IC&lpg=PA61&dq=bio%20ekologick%C3%A9%20zem%C4%9Bd%C4%9Blstv%C3%AD&hl=cs&pg=PA4#v=onepage&q&f=false>

ZAGATA, L. 'We want farmers' markets!' Case study of emerging civic food networks in the Czech Republic. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 2012, vol. 19, č. 3, s. 347-364.

7.2 ELEKTRONICKÉ ZDROJE

A brikolérem roku 2010 se stává. *Emamele maso* [online]. 2011 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://emamelemaso.cz/2011/01/06/a-brikolerem-roku-2010-se-stava/>

Adresa farmářů. HNUTÍ DUHA. *České biopotraviny* [online]. 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.adresarfarmaru.cz/>

Adresář Kam pro bedýnky ukazuje lidem cestu k jídlu z blízka. *Bio-info* [online]. 2015 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://www.bio-info.cz/zpravy/adresar-kam-pro-bedyanky-ukaze-lidem-cestu-k-jidlu-z-blizka>

Akce. *Biospotřebitel* [online]. 2014 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/akce?eventId=156>

Biopotraviny. *EAGRI* [online]. 2009-2013 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/biopotraviny/>

Biopotraviny. In: *EAgri* [online]. 2013 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/biopotraviny/>

Brikoláž. *Slovník cizích slov* [online]. 2015 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/brikolaz>

BSE (bovinní spongiformní encefalopatie) - neboli nemoc šílených krav. In: *Státní veterinární správa* [online]. 2009 - 2013 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/svs/portal/zdravi-zvirat/tse-bse-klusavka-scrapie-cwd/bse-bovinni-spongiformni-encefalopatie/>

Cesta vejce k vám. *Cesta vejce k vám* [online]. 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <https://www.google.com/maps/d/viewer?ll=49.731581,15.776367&msa=0&spn=0.004193,0.009645&z=7&mid=zSIwaTZ7UosU.kBl0iDdIsKvA>

Co členství obnáší. *Kom-pot: Komunitní potraviny* [online]. 2014 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.kom-pot.cz/jak-zavarit-kompot/co-clenstvi-obnasi/>

Co děláme. *Komunitní zahrada Kuchyňka* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/komzakuch/co-se-deje/ticha-kuchynka>

Co chceme. *Asociace farmářských tržišť ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-11-17].
Dostupné z: <http://www.aftcr.cz/co-chceme>

Co je KPZ. *Komunitou podporované zemědělství* [online]. 2012 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.kpzinfo.cz/co-je-kpz/>

Co je to BIO. *Biospotřebitel* [online]. 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/co-je-to-bio>

Co máme na Kuchyňce za poklady. *Botanická procházka po Kuchyňce* [online]. 2015 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://docs.google.com/document/d/1mrz7HIZPE5Q1X_n0o6NNGim58i2etIezoXrBtpp6BGU/edit#heading=h.blieyiu9pnj

Cross compliance. *EAGRI* [online]. 2009-2013 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/kontroly-podminenosti-cross-compliance-1/>

Členství. *Komunitní zahrada Kuchyňka* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26].
Dostupné z: <https://sites.google.com/site/komzakuch/project-definition>

Definition of Urban Gardening. *Ecolife* [online]. 2011 [cit. 2015-02-20].
Dostupné z: <http://www.ecolife.com/define/urban-gardening.html>

Dobrovolníci budou uklízet Česko. Velké firmy vysílají své zaměstnance. *Hospodářské noviny* [online]. 2015 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-63872560-dobrovolnici-budou-uklizet-cesko-velke-firmy-vysilaji-sve-zamestnance>

DOOR: Chráněné označení původu. *Evropská komise* [online]. 2014 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?recordStart=0&recordEnd=10&sort.milestone=desc&recordPerPage=100&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filterMin.milestone__mask=&filterMin.milestone=&filterMax.milestone__mask=&filterMax.milestone=&filter.country=CZ&filter.category=&filter.type=PDO&filter.status=RREGISTERED

DOOR: Chráněné zeměpisné označení. *Evropská komise* [online]. 2014 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?recordStart=0&recordEnd=10&so>

rt.milestone=desc&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filterMin.milestone__mask=&filterMin.milestone=&filterMax.milestone__mask=&filterMax.milestone=&filter.country=CZ&filter.category=&filter.type=PGI&filter.status=REGISTERED&recordPerPage=100

Eko magazín. *Polar: Moravskoslezská regionální televize* [online]. 2014 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://polar.cz/archiv/video/eko-magazin-16-10-2012-17-14>

Ekologické zemědělství. *Bioinstitut* [online]. 2014 [cit. 2014-08-01]. Dostupné z: <http://www.bioinstitut.cz/ekologicke.html>

Ekologické zemědělství. *EAGRI* [online]. 2009-2013 [cit. 2014-08-01]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/>

EU Rural Review: Local Food and Short Supply Chain. In: *European Commission* [online]. 2012 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/E8F24E08-0A45-F272-33FB-A6309E3AD601.pdf>

Farmář z Netína chce sestavit databázi farem s prodejem ze dvora Zdroj: http://hobby.idnes.cz/farmar-z-netina-chce-sestavit-databazi-farem-s-prodejem-ze-dvora-psy-/hobby-domov.aspx?c=A100204_153401_hobby-domov_bma. *Idnes.cz* [online]. 2010 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/farmar-z-netina-chce-sestavit-databazi-farem-s-prodejem-ze-dvora-psy-/hobby-domov.aspx?c=A100204_153401_hobby-domov_bma

Farmářské prodejny. *Vitalia* [online]. 2014 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/texty/farmarske-prodejny/>

Farmářské prodejny. *Vitalia* [online]. 2014 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/texty/farmarske-prodejny/>

Farmářské trhy v USA zpomalují, food huby jedou. *Zápisník pana Cuketky* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://zapisnik.cuketka.cz/532/>

Farmářské trhy: vývoj 2010 - 2012. *Vitalia* [online]. 2012 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/galerie/farmarske-trhy-vyvoj-2010-2012/#2>

Fenomén současných velkoměst: Guerilla gardening. *National Geographic* [online]. 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/clanky/fenomen-soucasnych-velkomest-guerilla-gardening.html>

Franšízový koncept Náš grunt. *Náš grunt* [online]. 2009 - 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.nasgrunt.cz/88-hledame-partnery.html>

Guerilla gardening: partyzánský způsob městského zahradničení. *Eko-list* [online]. 2010 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/guerilla-gardening-partyzansky-zpusob-mestskeho-zahradniceni>

Hayes Valley Farm. *Prazelenina* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://prazelenina.cz/>

Historie používání potravinářských přídatných látek. In: *Bezpečnost potravin* [online]. 2012 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: http://www.bezpecnostpotravin.cz/UserFiles/prilohy/Historie_pouzivani_PPL_Uprava_fin.pdf

Je to naše přirozenost. In: *Farmářské tržičtěstě: Archetyp o.s.* [online]. 2011 [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: <http://www.farmarsketrziste.cz/wp-content/uploads/Farmarske-trhy-prirozeny-zpusob-nakupovani.jpg>

JRC Scientific and Policy Reports: Short Food Supply Chain and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. In: *European Commission* [online]. 2013 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC80420.pdf>

Kde prodáváme. *Svobodný statek na soutoku, o.p.s.* [online]. 2012 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <http://www.svobodny-statek.cz/bio-dynamicke-zemedelstvi/kde-prodavame>

Kdo jsme. *Biospotřebitel.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/pro-bio-liga>

Komunitní zahrada Kuchyňka: Zeleninu můžete pěstovat společně. Přímo v Praze. *Biospotřebitel.cz* [online]. 2014 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z:

<http://biospotrebitel.cz/clanek/komunitni-zahrada-kuchynka-zeleninu-muzete-pestovat-spolecne-primo-v-praze>

Komunitní zahrady pěstují zeleninu i sousedské vztahy. *Vitalia* [online]. 2013 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/clanky/komunitni-zahrady-pestuji-zeleninu-i-sousedske-vztahy/>

Komunitou podporované zemědělství. *Bio spotřebitel* [online]. 2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/potravinova-suverenita/komunitou-podporovane-zemedelstvi>

Kontakt. *Biospotřebitel.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/pro-bio-liga/kontakt>

KPZky v ČR. *Komunitou podporované zemědělství* [online]. 2012 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.kpzinfo.cz/kpzy-v-cr/>

Kronika. *Komunitní zahrada Kuchyňka* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/komzakuch/co-se-deje/kronika>

Které výrobky mohou nést biozebru?. *Biospotřebitel* [online]. 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/jak-poznam-bio/ktere-vyrobky-mohou-nest-biozebru>

Městské zahradničení: Pěstujte zeleninu na balkóně nebo parapetu. *Ekolist* [online]. 2013 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelenadomacnost/rady-a-navody/mestske-zahradniceni-pestujte-zeleninu-na-balkone-nebo-parapetu>

Metodika: Literární řešerše. In: ZEMAN, K. *Metodika pro psaní bakalářských a diplomových prací na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze* [online]. Praha, 2013 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://nf.vse.cz/wp-content/uploads/Metodika-pro-psan%C3%AD-BP-a-DP2.pdf>

Metodologie vědy, vědecké metody a metodika práce. In: ŠIROKÝ, J. *Publikování a presentace výsledků vědy a výzkumu* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.mvso.cz/data/upload/Projekty/72Publikovani_a_presentace_vysledku_VaV.pdf

Mody demokracie. *DOX: Centrum současného umění* [online]. 2014 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/vystavy/mody-demokracie>

More About Restaurant Day. *Restaurant Day* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.restaurantday.org/en/info/about/>

Naše prodejny. *Náš grunt* [online]. 2009 - 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.nasgrunt.cz/6-nase-prodejny.html>

Naše prodejny. *Sklizeno* [online]. 2013 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.sklizeno.cz/nase-prodejny>

Návštěva Komunitní zahrady Kuchyňka. *DOX: Centrum současného umění* [online]. 2014 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/doprovodne-akce/navsteva-komunitni-zahrady-kuchynka>

O nás. *Eko-bio: Najdi si farmáře* [online]. 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.eko-bio.cz/content/4-o-nas>

O nás. *Farmářský obchod* [online]. 2015 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.farmarsky-obchod.cz/o-nas/>

O nás. *Sklizeno* [online]. 2013 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.sklizeno.cz/o-nas>

O nás. *Zažít město jinak* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://zazitmestojinak.cz/o-nas/index.html>

O společnosti. *Náš grunt* [online]. 2009 - 2014 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.nasgrunt.cz/2-o-spolecnosti.html>

Otázky o KPZ. *Komunitou podporované zemědělství* [online]. 2012 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.kpzinfo.cz/otazky-o-kpz/>

Pečem pecen. *Svět potravin* [online]. 2013 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.svet-potravin.cz/clanek.aspx?id=3265>

PečemPecen.cz - Kvásková mapa. *Cuketka.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://cuketka.cz/kvasek/kvasek.html>

Potravinové průšvihy vyvolávají emoce všude. In: *E15* [online]. 20.02.2013 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/byznys/obchod-a-sluzby/potravinove->

prusvihy-vyvolavaji-emoce-vsude

958619#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink

Prodej ze dvora už společně na internetu nabízí přes 50 farem. *Idnes.cz* [online]. 2010 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/prodej-ze-dvora-uz-spolecne-na-internetu-nabizi-pres-50-farem-pqw-/hobby-domov.aspx?c=A100308_095103_hobby-domov_bma

Přicházejí farmářské supermarkety, první budou v Praze a Brně. *Idnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/v-cesku-vzniknou-farmarske-supermarkety-fpw-/ekonomika.aspx?c=A130811_094636_ekonomika_cen

ŘÍHOVÁ, Barbora. Kromě zeleniny pěstují i vztahy. *Lidové noviny*. 2014, 16.5.2014, s. 14

Spolupracujeme. *KomPot* [online]. 2016 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <http://www.kom-pot.cz/co-je-kompot/spolupracujeme/>

Standardy Asociace farmářských tržišť České republiky (kodex AFT ČR). *Asociace farmářských tržišť ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: http://www.aftcr.cz/standardy-aft-cr-_kodex_

Statistika 2015. *Uklid'me Česko* [online]. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.uklidmecesko.cz/statistika/>

Udržitelný rozvoj. *Ministerstvo životního prostředí ČR* [online]. 2008-2014 [cit. 2014-08-01]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

ÚZEI. *Statistická šetření na ekologických farmách České republiky za rok 2008*. Brno, 2010. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/file/56451/Zprava_EZ_2009_aktualizovano_16._6._2010_UZEI.pdf

Vlastní jídlo bez kompromisů. *KOKOZA* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.kokoza.cz/blog/37-vlastni-jidlo-bez-kompromisu/>

Vliv Společné zemědělské politiky na expanzi soji v Jižní Americe: Informační list - Friends of the Earth Europe. In: *Hnutí duha* [online]. 2010 [cit. 2014-07-17].

Dostupné z:

http://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/Vliv_Spolecne_zemedelske_politiky_na_expanzi_soji.pdf

Vývoj KZP. *Komunitou podporované zemědělství* [online]. 2012 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://www.kpzinfo.cz/kpzky-v-cr/vyvoj-kpz/>

Vzniká nová sociální síť. Místo fotek si lidé vyměňují chlebový kvásek. *Idnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/zitny-kvasek-na-chleba-06o-/hobby-domov.aspx?c=A121228_133749_hobby-domov_bma

Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství. *Agronavigator* [online]. 2004 [cit. 2014-08-01]. Dostupné z: <http://www.agronavigator.cz/ekozem/default.asp?ids=264&ch=26&typ=1&val=16773>

Založte komunitní zahradu a pěstujte zeleninu i sousedské vztahy. *Ekolist* [online]. 2012 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/zalozte-komunitni-zahradu-a-pestujte-zeleninu-i-sousedske-vztahy>

Značení biopotravin. *Biospotřebitel* [online]. 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/jak-poznam-bio/znaceni-biopotravin>

8 PŘÍLOHY

8.1 PŘÍLOHA Č. 1: SPRÁVNĚ OZNAČENÁ BIOPOTRAVINA

(zdroj: biospotrebitel.cz)

8.2 PŘÍLOHA Č. 2: NESPRÁVNĚ OZNAČENÁ BIOPOTRAVINA

(zdroj: biospotřebitel.cz)

8.3 PŘÍLOHA Č. 3: NĚKTERÉ NÁRODNÍ ZNAČKY BIOPOTRAVIN ZEMÍ EU

Německo		Rakousko	
Velká Británie		Nizozemsko	
Slovensko		Francie	

(zdroj: biospotrebitel.cz)

8.4 PŘÍLOHA Č. 4: ROZHOVORY

Rozhovory	Účastníci	Otázky
1 – O aktivitách komunity a aktuální plány	Mirka, Ondřej, Petr, Jarmila	<p>Jaká je nyní situace ohledně pozemku? Jaké máte nyní vztahy s městskou částí Prahy 8?</p> <p>Jaké má zahrada plány na rok 2016?</p> <p>A co se týče stavebních úprav, máte nějaké plány?</p> <p>Jak probíhali workshopy dřevostaveb?</p> <p>A máte v plánu ještě postavit něco dalšího?/ Máte v plánu ještě provádět workshopy dřevostaveb?</p> <p>Platí si účastníci workshopu nějaký druh poplatku?</p> <p>Jak postupuje projekt zahradní školky?/ Vy prý máte v plánu dělat i jiné vzdělávací aktivity pro děti.</p> <p>Účastníte se potravinové komunity? Jaké s ní máte zkušenosti? / A jak je nacházíte farmáře? Na doporučení nebo máte jiné metody?</p> <p>Taky jsem slyšela, že se tu staráš o včely.</p> <p>Jaká byla Vaše prvotní motivace k zapojení se do KZ?/ Co tě nejvíc baví na zahradě, na komunitě?</p>
2 – O motivacích a rozšíření členské základny	Christiane, Mirka, Ondřej, Jarmila	<p>Jak dlouho jste členkou komunity?</p> <p>Aha. A co Vás motivovalo k zapojení se právě tady v KZ Kuchyňka.</p> <p>Co je pro Vás tedy nejvíc přitahuje na komunitní zahradě?</p> <p>A jak se Vám tady líbí? Jak třeba vnímáte to okolí tady?</p> <p>Plánujete nějaké akce na přilákání nových členů komunity?/A jak to probíhalo?</p> <p>Máte pocit, že se zlepšila bezpečnost a pořádek v okolí KZ? Pohybují se tu stále bezdomovci?</p> <p>Jaký máte názor na přínos zahrady pro děti?</p>

3 – O sociální resilienci	Mirka, Ondřej, Jarmila	<p>Jakým způsobem probíhá rozhodování o KZ?</p> <p>Máte pocit, že je někdo vůdčí osobností? Má někdo z komunity zkušenosti s vedením podobného projektu?</p> <p>Existuje něco dalšího, co by mohlo fungování zahrady ohrozit? Bojíte se něčeho konkrétního?</p> <p>Jak se stavíte k roli komunitní zahrady ve společnosti?</p> <p>Jak byste popsala styl zahradničení, který provádíte?</p> <p>Snažíte se nějaký konkrétní směr např. permakulturní zahrada/bio?</p> <p>Přemýšlíte o rozšíření aktivit o nějakou, která vám bude generovat zisk nebo pomůže dotovat chod zahrady?</p> <p>Přemýšlíte o nějaké formě komunitní spolupráce s místními firmami, sdruženími?</p> <p>Inspirujete se třeba u jiných projektů a zahrad?</p> <p>Máte relevantní vzdělání (zahradnictví, zemědělství, sociologie, ...)</p> <p>Jak byste popsala vztahy s lidmi v okolí zahrady?</p> <p>A co se týče vtaů v komunitě</p> <p>A jak se na to dívá vaše okolí, že jste členkou takové komunity?</p>
---------------------------	------------------------------	---

Rozhovory 1. kolo

1. MIRKA

- **Jaká je nyní situace ohledně pozemku? Jaké máte nyní vztahy s městskou částí Prahy 8?**

Mirka: O tom já nevím vůbec, protože tohle je soukromej pozemek a nepatří městu. Takže měla možná problém paní majitelka. Ale do toho se já nechci pouštět, já o tom nic nevím. Ale my jako zahrada, jsme žádný problém neměli.

- **Jaké má zahrada plány na rok 2016?**

Mirka: Chcete ho i vidět? My tady už máme vypracovanej osevni plán. Letos poprvé jsme to udělali takhle doopravdy. Jakože první sezonu budeme pěstovat tak, abychom měli takový ty dobroty. My teda ještě máme i tu KPZku a ty mají vždycky málo třeba rajčat a tak...takový ty luxusnější zeleniny. Zatímco mají vždycky hodně mrkve, petržele co za chvílku leze člověku krkem a pak už člověk ani pořádně neví, co z toho má vařit. No a funguje to tady tři roky zatím a nevypadá to zatím jako úžasná zahrada, ale za ty tři roky jsme tu udělali práce. To jste možná mohla vidět na internetu na těch starejch fotkách, jak to tady vypadalo. A je to teda nebe a dudy. Já tomu říkám krásná zahrada a fakt je, že to pro normálního běžnýho člověka žádná krása není. ... Ty stromečky jsou starý a nový jsou sázený předloni na podzim a to než vyroste tak to bude chvíli trvat.

- **A co se týče stavebních úprav, máte nějaké plány?**

Mirka: Nenene, my potřebujeme jenom vykopat vodu a elektriku. Protože tady je voda ze studny přivedená hadicí a to je málo na zavlažování, protože tohle je hrozně výhřevnej pozemek. Protože ono je to chráněný od západu, tamhle asi kilometr od nás je botanická zahrada a to je nejteplejší místo ve střední Evropě. Takže my se s tím tak vezeme (smích). A protože ta půda tady byla sebraná a bylo to celý zanesený zbytkama chatek, rozbitým sklem, bateriemi a s tím musel bagr vlastně skrýt veškerou tu půdu, která tady byla a snažím se tady vyrobiť novou. Vozíme sem hnůj, slámu, děláme vysoký záhony a čekáme, že za deset let tady budou políčka. Ne jenom záhony, ale že na těch terasách budou prostě políčka.

- **Jak probíhali workshopy dřevostaveb?**

Mirka: Třeba tohle (ukazuje na dřevěnou stavbu) jsme dělali na tom workshopu. A prostě jsme oznámili, že uděláme workshop. Přihlásili se lidi teda většinou z Kuchyňky, ale myslím, že přišli i dva nebo tři od jinud a prostě s tesařem se tady učili jak zacházet dřevem. Všechno to dělali amatéři.

- **A máte v plánu ještě postavit něco dalšího?**

Mirka: No možná tamhle domeček na to dřevo zbývá vyrobiť. A tak plánujeme do budoucna i asi placený workshopy abychom měli na provoz. Ale ono to připravit taky není úplná legrace.

- **Jak postupuje projekt zahravní školky?**

Mirka: My zatím čekáme, jak to dopadne. Takže ten projekt je spíš odložený.

- **Účastníte se potravinové komunity? Jaké s ní máte zkušenosti?**

Mirka: To vlastně využívá asi jenom půlka lidí, možná i méně. Já teda jo. To je historie složitá. Takže ve zkratce. U většiny pěstitelů je problém, že nepěstují na svoji půdě, ale na pronajatý a tím pádem jsou závislí na choutkách a záměrech toho majitele těch pozemků. No a ten náš první farmář, se kterým jsme byli spokojeni, tak ten se nepohodl s tím svým majitelem a ten to pronajal někomu jinému, u kterého my jsme pak loni pokračovali a byli jsme s ním hrubě nespokojeni. Protože ten, co to dělal první, ten byl „srdcař“, kdež to tenhle ten je obchodník. A to je nám už z principu ne úplně příjemný. Oba sice pěstovali šetrně k přírodě samozřejmě, na tom my trváme, že se nebude používat chemie apod. A teďka přestupujeme k dalšímu a to je asi nejvyšší kvalita pěstování, to je biodynamický hospodářství. My už jsme přes zimu si tam objednávali zeleninu a je prostě nádherná. To je ale velký hospodářství, ty mají asi deset hektarů. Jmenuje se to Svobodný statek na soutoku.

- **Jaká byla Vaše prvotní motivace k zapojení se do KZ?**

Mirka: Já to teda dělám vyloženě ze vzdoru proti společnosti. Mě to vyloženě vadí, jak je ten systém nastavený. Když si vezmu, jakou nekvalitní zeleninu a ovoce prodávají v marketech, já bych to nikdy nekoupila. Je to hnusný a ty lidi už to ani necejtí tu chuť. Já si třeba objednávám maso ze Šumavy, šest kilo na jednu, když třeba porazej bejčka. A když toho mám třeba moc, tak něco nabídnu známým a oni si to vezmou a chutná jim to. Ale nikdy se mě třeba nezeptají, kde to беру nebo na nějaké podrobnosti aby si to mohli objednat taky. Ono je to vlastně vůbec nezajímá.

2. ONDŘEJ

- **Jaká je nyní situace ohledně pozemku? Jaké máte nyní vztahy s městskou částí Prahy 8?**

Ondřej: Já myslím, že to už vypadá docela dobře. Je fakt, že pořád platí situace, že ten pozemek máme do roku 2020, ale možná nás skrze ty aktivity naše berou trochu víc vážně. Oficiálně se toho, ale moc nezměnilo, no. Tak uvidíme.

- **Jaké má zahrada plány na rok 2016?**

Ondřej: Tak těch plánu je jako každéj rok hodně (smích). Musíme tady přivést pořádně vodu a elektriku hlavně. To je podle mě prioritní. Asi se bude ještě něco drobnýho stavět, možná bude nějakýj workshop na ty dřevostavby. Holky si už připravily, co chtějí letos pěstovat. Takže já se jim to tady snažím připravit, hlavně tu půdu teda, příští týden by už snad měl být první letošní hnůj.

- **Máte v plánu ještě provádět workshopy dřevostaveb?**

Ondřej: Tady se vlastně ještě do budoucna budou stavět pak nějaký věci nahoře, v té horní části pozemku, ale to už není vyloženě v rámci tady zahrady. Bude to ale spojený, takže ten workshop budou moc dělat i tam. Zatím jsme takhle stavěli tu pergolu nahoře.

- **Platí si účastníci workshopu nějaký druh poplatku?**

Ondřej: Ne, to bylo zadarmo tenkrát. Ona taky většina lidí byla tady odsad'.

- **Jak postupuje projekt zahradní školky?**

Ondřej: Zahradní školka tady měla bejt, ale z té nakonec sešlo. Ona měla být nahoře v té horní části právě. Nenašli se nějak lidi a kluci s Terezou, co si to určili, jako projekt pak říkali, že s tím je jako hodně práce, co se legislativy týče. Že to není jednoduchý zařídit s úřadama. Jo, ale tenhle stejnej tým tady ještě má v plánu udělat vzdělávací programy pro odrostlejší děti, semináře nějaký, a že se budou chodit děti a pěstovat si nějaký rajčata a podobně a učit se jak ta zahrada funguje a celkově o přírodě. Chtěli to udělat už minulý jaro, tak to odsunuli na tohle jaro, ale myslím, že to nebude. Ono nám k tomu pořád chybí to zázemí k tomu.

- **Účastníš se potravinové komunity? Jaké s ní máš zkušenosti?**

Ondřej: Já to nevyužívám. To ti spíš řekne někdo z holek třeba. Já jsem jenom slyšel, že se to tam teďka nějak měnilo, že nebyly úplně spokojený s tím pánem. Mě stačí to, co se vypěstuje tady.

- **Jaká byla tvoje prvotní motivace k zapojení se do KZ?**

Ondřej: Asi to jídlo a obecně nepodporovat tu masovou produkci. On totiž dneska každéj výrobce ti chce nacpat, že ten jeho produkt vzniknul lokálně a šetrně, ale přitom je to taková blbost. Když se koukneš třeba na ty reklamy toho Kauflandu, jak ti zemědělci tam jezdí na tom traktoru a vezou to jakoby do toho obchodu. To

je přece blbost, Já si neumím představit, že tyhle markety odebírají zeleninu od malých ekologických farmářů. To je akorát vidět, jak teďka vycítili ten trend a snaží se těma lidma manipulovat.

3. PETR

- **Jaká je nyní situace ohledně pozemku? Jaké máte nyní vztahy s městskou částí Prahy 8?**

Petr: No, ona ta situace kolem toho je poměrně složitá. Nicméně se nám teda podařilo získat i tu horní část, se kterou pak máme nějaký další plány. Na druhou stranu pořád žijeme v takový nejistotě a nikdo pořádně neví, jak to bude dál. Ono totiž existuje takový jakoby podezření ze strany města, že ta banda ekologů je tady jen taková zástěrka pro něco většího. Tak se s tím snažíme trochu bojovat, no.

- **Jaké má zahrada plány na rok 2016?**

Petr: My jsme se teďka nově rozhodli, že si pořídíme ovce. Už máme vybraný i plemeno, budou pro začátek asi tři, takže z toho nekouká žádná výroba. Na mléko to rozhodně není ve třech ovečkách, ale aspoň tady budou spásat ten vršek. No oni budou tam nahoře, jak měla být původně tak školka. Letos ovce vyzkoušíme, je to takový spíš menší plemeno a pak uvidíme jak na další roky. Pravděpodobně to teda dopadne tak, že je na podzim pobijem a uděláme si takovou zabijačku (smích).

- **Jak postupuje projekt zahradní školky?**

Petr: My jsme se původně rozhodli, že to tady založíme ve třech. Jenže pak jsme zjistili, že o to vlastně není dostatečnej zájem zvenčí. A další otázka jsou pak finanční zdroje. Ty děti tady musí mít nějaký zázemí a to stojí hodně peněz. On to sice dneska není takovej problém získat grant, i když dneska se to spíš dává na takový ty měkký dovednosti a projekty. Sehnat peníze na stavbu a vybavení je podstatně horší. Ale další problém je i s tím, že my nevíme, jak dlouho nás tady nechají. Takže my taky ještě čekáme, jak to dopadne s tím pronájmem toho pozemku. Za současný situace je tak zbytečný se pouštět do tak velkýho projektu. Ale jednou to snad bude.

- **Vy prý máte v plánu dělat i jiné vzdělávací aktivity pro děti.**

Petr: No, to máme taky v plánu delší dobu. Ono by to mělo začít už letos. Máme nasmlouvaný už nějaký školy, že tady budeme dělat exkurze základních škol vlastně a postupně to možná budeme rozvíjet dál. Zase to souvisí s tím předchozím problémem.

- **Taky jsem slyšela, že se tu staráš o včely.**

Petr: No my se tady o ty včely staráme dva. Já se o to zajímám už asi čtyři roky, dokonce jsem to začal i studovat teď, ale ještě si to tak nějak osahávám. Minulý rok vlastně včely pomřely kvůli nemocem, takže ani nevím, jak to bude letos. Ale těším, se že budu moc zkoušet v praxi, o čem se učím.

- **Jaká byla tvoje prvotní motivace k zapojení se do KZ?**

Petr: Hlavně asi, že ty děti si tady můžou hrát a užít si tady takový to nekontrolovaný dětství.

4. JARMILA

- **Jaká je nyní situace ohledně pozemku? Jaké máte nyní vztahy s městskou částí Prahy 8?**

Jarmila: To se hodně vyvíjí. My to máme jenom v pronájmu od majitelky. A měli jsme původně v pronájmu jen tu spodní část a teďka vlastně Honza Valeška říkal, že už máme i tu vrchní část. On se tam původně měl stavět dům pro tu majitelku, ale s tím taky byly nějaký problémy a byla tam stavební uzávěra. Oni ten pozemek chtěli původně využívat nějak komerčně, to ale nešlo, tak se rozhodli, že ho budou využívat nějak alternativně, což je samozřejmě super, ale rovna paní majitelka, paní Zábranská, je hrozně vstřícná. V tý horní části byla myšlenka taková, že zřídíme tu zahradní školku nebo nějaký zvířectvo, možná ovce nebo slepice. To má všechno na starosti spíš ta PRO-BIO LIGA, ten Honza a Petr.

- **Jaké má zahrada plány na rok 2016?**

Jarmila: Tak hlavně je v plánu dostavit tu základnu a potom to pěstování. To je velká změna oproti loňsku, že jsme se poprvé dohodli, že budeme mít „placené“ zahradníky, že Honza Valeška a Mirka si vyhradí několik dní v měsíci, za kterých pak dostanou zapláceno. Oni pak budou taková koordinátoři, protože jsme často měli problém, že nikdo vlastně nevěděl, co se má na tý zahradě dělat. Oni tam

teda nebudou vyloženě otročit, ale budou mít aspoň přehled a můžou napsat, že je potřeba třeba tohle, tohle a tohle. Zatím teda po pravdě ani nevím, co mají přesně v plánu. Zatím nám to ještě ani neřekli, je akorát zatím udělanej osevň plán. O tom jsme se teďka právě bavily s Mirkou, že vlastně nemá smysl pěstovat nějaký úplně náročný plodiny na místo nebo na prostor. My tam máme docela mělkou půdu, na spoustě míst máme zvýšený záhony. Tam se taky dají pěstovat jenom věci, který mělce koření takže třeba mrkev, petržel, špenát. A ty náročnější věci budeme odebírat od toho farmáře.

- **Jak postupuje projekt zahradní školky?**

Jarmila: On o tu školku asi není zájem, protože je docela z ruky pro ty rodiče. Tudíž to pro ně není praktický, aby tam vodili ty děti zvlášť pak třeba ty menší, protože by tam vydrželi třeba jenom to dopoledne a samozřejmě to zázemí ještě není nijak připravený. Mě osobně se ta myšlenka moc líbí, ale když vidím, jak to všechno funguje na tý zahradě, tak si nejsem úplně jistá, jestli by se to ta zvládalo (smích).

- **Účastníš se potravinové komunity?**

Jarmila: Taky odebírám no.

- **A jak jsi spokojená?**

Jarmila: No... už jsem se na tu zimní sezonu hodně rozmýšlela. Spokojená s kvalitou jsem docela dost. Vlastně vloni v létě jsme navázali spolupráci s někým novým a zas tak spojený jsme nebyli. Ono to bylo takový jednotvárný a ta kvalita občas nebyla moc dobrá, ale ten farmář začínal, takže člověk to tak nějak chápal, ale spíš i ti ostatní členové byli nespokojení. Že se mezi náma v komunitě šířila taková nespokojenost a člověk to pak docela ovlivní. A já osobně mám problém to zpracovat, manžel je masožrout a já sice maso nejím vůbec, ale pak se mi to trochu hromadí. Ale přijde mi to super, protože já se teďka při tý rodičovský docela dost pracovala a začala jsem se zajímat o tyhle věci víc. Viděla jsem pár dokumentů z Jednoho světa a zjistila jsem jak je ten systém postavený. Viděla jsem dokumenty o mléčným průmyslu, banány, o kakau. A to jsem si vlastně uvědomila, že tyhle lokální potravinou jsou asi jediná možná a správná cesta. My jsme nejdřív odebírali ze Žatce a na začátku tam byl farář Richard, na příjmení si už nevzpomenu a ten měl i nějakou vizi a jezdil s náma setkání a tak to hodně

i prezentoval, ale měl to jenom v nájmu ten pozemek. A potom se ten majitel toho pozemku rozhodl, že už s ním nechce spolupracovat a našel někoho jinýho. Ten pán se jmenoval pan Vaněk a ten tam pracoval na tom Žatci. Kolegové říkali, že k tomu měl moc komerční přístup, že nás chce i trochu oškubat nebo není úplně férový. A teďka vlastně odebíráme ze Svobodnýho statku na soutoku. A ještě máme na jednání nějakou paní Markupovou ze Zdib tak to by bylo úplně lokální. Ta farmářka má prý relativně nadprodukcí a asi nemá vyloženě certifikát bio, ale dělá to taky tak nějak udržitelně. My už jsme od ní vlastně brali loni nějaký doplňkový věci, když měl někdo zájem. Třeba když měla přebytek rajčat, tak nám napsala.

- **A jak je nacházíte farmáře? Na doporučení nebo máte jiné metody?**

Jarmila: Já si myslím, že to tohle všechno má na starosti Honza Valeška, kterej má přehled velikánskej v tomhle. My totiž nemáme dořešený ten problém tý produkce, původně jsme se dohodli, že to bude vždy podle potřeb jednotlivých členů, ale problém je spíš, že jsme všichni takoví slušňáci, že se spíš jakoby žinýrujeme a pak to tam jakoby přebejvá. A jak nemáme dořešený ten osevní plán, tak zase některý lidi nemají zase zájem o to, co se tam vypěstuje. Vlastně loni i přesto, že jsme toho nevypestovali moc tak tam ty věci i zbyli. Takže takovej zájem ani nebyl, navíc spousta lidí je zapojených i do KPZ takže vlastně odebíráme od potravinu od lokálního farmáře a člověk je pak vlastně přehlcenej a nestíhá to ani zpracovat.

- **Jaká byla tvoje prvotní motivace k zapojení se do KZ?**

Jarmila: To byla třeba jedna z mých prvotních motivací, že mě trápil bioodpad a neměla jsem to kam nosit. Původně jsem teda vlastně neplánovala tolik zahradničit, ale trápilo mě tohle. Což bychom taky chtěli zřídit nějaký veřejný kompostovací místo, aby to tam lidi mohli házet v podstatě přes plot, protože jinak to máme zamčený.

- **Co tě nejvíc baví na zahradě, na komunitě?**

Jarmila: Asi právě ta komunita, ty lidi. Když je tam nějaký jasně definovanej úkol, kterej se tam dá splnit během toho vyhrazenýho času. To si ráda fyzicky zapracuju, ale nejcennější mi na tom přijdou ty kontakty. Ty lidi mi přijdou fajn a někdy tam člověk přijde a nakonec toho ani třeba tolik neudělá a trochu si

popovídá. A pak sem i líbí ten kompost na tom. To na tom hodně oceňuju. Sice je to trochu nešikovný, že to transportuju metrem a autobusem, ale už jsem si na to vyvinula systém a mám z toho dobrou pocit. Produkce odpadu se mi snížila tak na třetinu. Já jsem to dřív vozila až do Ďáblic, kde jednou za 14 dní přistavili kontejner na bioodpad. A taky jsem dřív měla žížalky, vermikompostér, ale ty mi bohužel nevydržely horký léto bohužel.

Rozhovory 2. kolo

1. CHRISTIANE

- **Jak dlouho jste členkou komunity?**

Christiane: Já jsem tu nová. Dnes jsem tady podruhé. Včera jsem se přišla podívat poprvé.

- **Aha. A co Vás motivovalo k zapojení se právě tady v KZ Kuchyňka.**

Christiane: No ono je to teď hodně módní trend. Já už jsem dříve se zapojila do jedné komunity doma ve Vídni. A tak, protože jsme se přestěhovali s manželem sem do Prahy asi před pěti lety. Hledala jsem něco podobného. Hledala jsem na internetu a byla jsem velmi překvapená, že taková zahrada je takhle blízko. Já bydlím tady v ulici nad tím.

- **Co je pro Vás tedy nejvíce přitahuje na komunitní zahradě?**

Christiane: Mě hrozně baví sahat na hlínu, tvořit a pracovat rukama. Jako bonus je pak dobrá a čerstvá zelenina. Navíc jsem teď na mateřské a potřebuji nějakou činnost, abych nebyla pořád doma.

- **A jak se Vám tady líbí? Jak třeba vnímáte to okolí tady?**

Christiane: Mě se tu moc líbí. A okolí je dobrý, fajn. A lidi jsou tu moc milý.

2. MIRKA

- **Plánujete nějaké akce na přilákání nových členů komunity?**

Mirka: My můžeme udělat spoustu různých věcí, kam jde pozvat lidi. Rozmyšlený to ale ještě úplně nemáme. Konkrétně jsme zatím dělali jen ten Restaurant day.

- **A jak to probíhalo?**

Mirka: Jednou jsme to udělali tady na zahradě a to se sešlo takovejch 30 lidí, možná dokonce 40. Přišli i tady lidi z okolí, což je náš záměr aby se taky trochu do toho zapojili. Třeba na základě toho se přihlásila Christiane. Ona má malý děti tak se nemohla zapojit dřív. A teď jedna paní přišla na základě toho inzerátu jednoho. Ale jinak máme celkem nouzi o členy. Tak jsme začali shánět další členy. Na papíře je nás 23, ale reálně opravdu aktivních je tak deset lidí s rodinami. Jedni se odstěhovali do Brna, jedni mají úplně malý děti, druhý mají furt nemocný děti, třetí má manžela Itala takže je furt v Itálii. No ne furt, zrovna teď je hodně aktivní. Ale tak různé okolnosti lidem brání a myslím, že vlastně i zaměstnání a normální život člověku nedává moc prostoru. Obzvlášť u mladých lidí je vidět, že by chtěli chodit častěji, ale nevychází jim to.

- **Máte pocit, že se zlepšila bezpečnost a pořádek v okolí KZ? Pohybují se tu stále bezdomovci?**

Mirka: Oni tady pořád jsou někteří. Ale nemáme s nima problémy. Teď jsou tady asi čtyři, původně jich bylo víc, ale ti, se kterými byli problémy, tak ty paní majitelka vyhodila. My, i když tomu říkáme krásná zahrada tak pro veřejnost to prostě krásná zahrada není. Pořád je to takovej polotovar, no.

- **Jaký máte názor na přínos zahrady pro děti?**

Mirka: Já to teda považuju za úplně dokonalý prostředí pro děti. Většina lidí tady má děti malý a musím říct, že se tady vyřáděj jak jsme se mohli my kdysi vyřádit třeba i na ulici. To už dneska jinde nejde. Spousta těch lidí to má jako motivaci, aby to těm dětem poskytli, tu možnost chovat se i během normálního školního roku, kdy většina dětí chodí na kroužky ve všední den a v sobotu, neděli sedí u počítače nebo maximálně jedou na výlet někam, tak aby měli možnost vlastně bez dozoru, protože každej tady něco dělá a nemá čas se tady o ty děti úplně starat, aby tady dělali lumpárny. A hrajou si tím nejpřirozenějším způsobem, třeba vezmou klacek a do něčeho buší nebo tak.

3. ONDŘEJ

- **Plánujete nějaké akce na přilákání nových členů komunity?**

Ondřej: Letos chceme udělat různé akce. Jak jsou různé svátky, nebo Svatojánská noc, pálení čarodějnic. Hlavně pro sebe to teda udělat, ale i tu veřejnost pozvat. Můžou si tady opíct buřty s dětma a tak. Ze začátku se připojovali tak nějak známí, kamarádi a z doslechu. Pak se přišli podívat a už třeba zůstali, jiný na to nemají čas. No a to je jeden z důvodů proč jsem tady začal bydlet (smích). Tam v tý buňce nahoře. Už to bude asi tři čtvrtě roku. Od června jsem to začal připravovat vlastně. Já jsem bydlel dřív na Čerňáku a pak jsem se přestěhoval sem. Člověk si musí přivést vodu, svačinu. To mě nebavilo (smích).

- **Máte pocit, že se zlepšila bezpečnost a pořádek v okolí KZ? Pohybují se tu stále bezdomovci?**

Ondřej: Opilí jsou, to je hrozný. Oni se k nám chovají dobře. No ten Jarda, se kterým jsou největší problémy tak ten končí teď v dubnu prej. Tam je totiž chatka, kde my máme čerpadlo od studny, víš. Tam je ta tlaková vodárnička a to má on vevnitř v chatce, takže dostat se k tomu dá jenom, když je doma, za druhý von je furt vožralej. On totiž hrozně pije. A za třetí tam má tmou a skříňky a bordel a musíš přes to lízt. No je to složitý. Pak je tu, ale jeden a ten má chatku tam pod brankou. Ten si postavil chatku, ještě když byla ta kolonie zahrádkářská, ale postupem času se z něj stal bezdomovec. Ta chatka je teda jeho, postavil si jí sám a bydlí tady, ale chová se už jako bezdomovec. Nemá jiný bydlení ani práci, a když jsem se ho ptal, jestli se chce třeba zapojit, protože je takovej docela sympatickej, a říkal, že ne, že ho to jako už nebaví.

- **Jaký máš názor na přínos zahrady pro děti?**

Ondřej: Já mám radost, že mají místo, kde se můžou tak nějak přirozeně vyblbnout. Stačí balík slámy, hromada kamení a je vymalováno. Třeba ta klouzačka tady jak je, tak na tý si hráli hned, jak jsme jí postavili a pak na jednou je to omrzelo a vždycky si tady najdou něco jinýho. Mě se akorát moc nelíbí, že berou kolikrát to vybavení a pak to někde zahoděj nebo sahají na to nebezpečný náradí. Třeba s touhle pilou. Já jsem s ní tady něco řezal, oni mě viděli a pak jí chtěli sami zapínat. Včera tady zase byli kluci jednoho kolegy a tady byli takový ty velký nůžky na dráty nebo větve a oni se s nim snažili přestříhnout kde co. Takže

kolikrát to tady pro ty děti není asi úplně bezpečný, ale zatím se teda nikdy nic nestalo.

4. JARMILA

- **Jak jste na tom s nábořem nových členů komunity?**

Jarmila: Oni se ty lidi průběžně hlásej, ale potom když to tam shlédnou, tak pak to odezva není zas tak valná. Oni si to většinou najdou na našich internetových stránkách, potom máme i Facebook, což nevím, jestli k tomu úplně přispívá. Ale můžou si tam zakliknout odběr no a případně přes známí. Co se týče okolí tak to o nás vlastně moc neví. Vlastně jak se tam Kristina (Papoušková) ptala v tom okolí, tak jsme zjistili, že nic moc. Ale teďka nás třeba kontaktovala studentka z vysokoškolskejch kolejí 17. listopadu, že by měla zájem o kompostování. Taky jsme vytvořili letáky, který chceme distribuovat ve školách, školách nebo spřízněných organizacích. Vlastně se i prezentujeme, že jsme napojený na KOKOZu, což už je taky rozsáhlá síť. A Honza Valeška je v tý PRO-BIO LIZE.

- **Máte pocit, že se zlepšila bezpečnost a pořádek v okolí KZ? Pohybují se tu stále bezdomovci?**

Jarmila: Na to našem pozemku tak už teďka nebydlí žádný. Všichni vlastně byli asi k jejich nelibosti vystěhováni, ale my jsme tam s nimi vlastně nikdy neměli problém, protože paní Zábranská s nima má vlastně dobrý vztahy a funguje to nějak na dohodě, že jí snad i něco platí na elektřinu, možná i na vodu. Původní myšlenka byla, že nám budou nějak pomáhat, aby tam mohli bydlet, že třeba něco vykopou, vyrejou. Oni i něco udělali, myslím, že udělali nějak přívod ty elektriky. Je pravda, že to místo celkově asi není úplně přátelský od pohledu. Ono je tam totiž těch bezdomovců roztroušených v okolí víc. Pak se člověk třeba necítí úplně příjemně. Ale konkrétně ty bezdomovci, co bydleli na tom pozemku, s těma problém opravdu nemáme. Když to člověk pozná, tak nemá důvod se bát, si myslím.

- **Jaký máš názor na přínos zahrady pro děti?**

Jarmila: Jo, ono je to pro ty děti super. Naučej se poznávat tu přírodu hlavně. Tady ve městě je to bída. Akorát já mám dost malýho kluka a to je docela peklo teda. To, že je pořád od něčeho špinavej, to by mi ani tolik nevadilo, ale jak tam

jsou ty svahy a terásky...to ho nemůžeš nechat chvíli o samotě. Mám strach, aby si tam neublížil, on je navíc ještě takovej tuňťa (smích). No a až budu mít ještě to druhý, tak to neuhlídám vůbec. To nevím, co budu dělat.

Rozhovory 3. kolo

1. MIRKA

- **Jakým způsobem probíhá rozhodování o KZ?**

Mirka: Děláme to úplně nejdemokratičtějc, děláme to tak, že každý musí dokázat žít s tím rozhodnutím, který padne. Nikdo nesmí být úplně proti, pokud je to někomu úplně proti myslí tak se žvaní do tý doby než se všichni shodnou, že teda jo. Takže ne, že většina rozhoduje, ale je to tak, že každěj má právo posunout to rozhodnutí někam jinam.

- **Máte pocit, že je někdo vůdčí osobností? Má někdo z komunity zkušenosti s vedením podobného projektu?**

Mirka: No jasný. To musí bejt. Osobnost okolo, který se tohle všechno točí, je bezpodmínečně nutná. A my jsme přímo u zdroje všech informací a všech novinek. Protože ten Honza Valeška je zakladatel PRO-BIO LIGY. On vystudoval nějakou ekologii a pak asi přemějšlel, odhaduju, jak se tím uživit a vymyslel PRO-BIO LIGU, což je společnost, která dává dohromady všechny lidi, kteří se snaží nějakým způsobem šetrně hospodařit, chovat se hezky ke krajině...takovou vzdorospolečnost udělat.

- **Existuje něco dalšího, co by mohlo fungování zahrady ohrozit? Bojíte se něčeho konkrétního?**

Mirka: On už o nás jednou něco psal takovej mladík. A on jako problém tý zahrady uvedl fluktuaci a mě se to tenkrát hrozně dotklo, protože to nebyla pravda. Ale třeba teď po těch dvou letech vidím, že se to tak trochu naplnilo, že ty preference těch lidí se časem mění nebo se třeba právě odstěhují pryč a dneska s tím už právě docela bojujeme.

- **Jak se stavíte k roli komunitní zahrady ve společnosti?**

Mirka: Já si hlavně myslím, že je hrozně důležitý o tom s lidma mluvit a propagovat to. Aby se lidi dozvěděli, že mají jiný možnosti a jak to všechno vlastně funguje. Takže mě třeba vůbec nevádí o tom mluvit, naopak.

- **Jak byste popsala styl zahradničení, který provádíte?**

Mirka: My jsme nakoupili letos bio osivo a pod náma tam je zahradník, kterej ještě do loňska byl aktivní a letos už to nechce dělat aktivně, ale slíbil nám, že nám předpěstuje ty sazenice. Takže budeme mít profesionální. My jsme to dřív dělali po oknech doma, že jo. A to ta kvalita není dobrá. Máme tady starý odrůdy ovocných stromů a máme tady takový ty keře, co se už moc nepěstujou jako je muchovník a to jsme vybírali speciálně. Snažíme se bejt co nejvíc šetrný k tý přírodě.

- **Přemýšlíte o rozšíření aktivit o nějakou, která vám bude generovat zisk nebo pomůže dotovat chod zahrady?**

Mirka: Tak my samozřejmě nějaký plány máme, ale zatím je to všechno dost v plenkách. S každým tím projektem je vlastně nějaký problém. Často bohužel finanční, že je potřeba nejdřív peníze utratit aby se daly vydělat.

- **Přemýšlíte o nějaké formě komunitní spolupráce s místními firmami, sdruženími?**

Mirka: Ale jo, my spolupracujeme hlavně s třeba s tou KOKOZou nebo teď kluci plánujou nějaký akce z místní školou. Samozřejmě, že ty spolupráce probíhají, my si různě pomáháme, kde je můžem. Třeba si poskytujeme navzájem prostory, informace nebo nářadí.

- **Inspirujete se třeba u jiných projektů a zahrad?**

Mirka: No, my jsme jakoby byli druhý, spíš by se mohli inspirovat ostatní u nás. Ale protože máme toho Honzu Valešku, kterej tohle koordinuje tak on je takovej zdroj všech informací.

- **Máte relevantní vzdělání (zahradnictví, zemědělství, sociologie, ...)**

Mirka: Ne to ne, ale já třeba chodím na zahradnické semináře, hodně čtu, koukám na různý dokumenty...

- **Jak byste popsala vztahy s lidmi v okolí zahrady?**

Mirka: My jsme si původně mysleli, že do toho ty sousedy tak jako zapojíme. Ono to tak bylo i postavený v tom grantu, co jsme dostali. Ale oni jednak nemají úplně zájem a druhak tady na tomhle svahu má každý svoji zahrádku, kde mají svoji práce dost. A nahoře na tom sídlišti to ty lidi moc nezajímá. Na druhou stranu, my jsme se zatím je nesnažili až tak moc sem natáhnout. Je fakt, že když jsme tady začínali tak lidi byli evidentně zvyklý to tady využívat jako veřejnej prostor. Takže tady chodili se psem

a na kytky, meruňky a tak tu jednu sezonu trvalo, než si na to zvykli, že to je soukromě obhospodařované pozemek a přestali sem chodit. Před tím byli pět, šest let zvyklí, že se o to nikdo nestaral a že to byl takovej kout, kde to prostě rostlo samo. On se o to taky nikdo nestaral, nikdo to nesklízel. Na to je dneska taky vlastně web, že se můžete podívat, co kde roste na volnejch prostranstvích.

- **A co se týče vtažů v komunitě**

Mirka: Ty jsou skvělý. Nemáme žádný problémy v komunitě. Já nevím, jak bych to ani rozvedla na dýl. Fakt to funguje. Jediný, co tak je škoda tý fluktuace. To taky hraje velkou roli. My jsme tady vlastně všichni z Prahy 8, ale jezdili sem i z Podolí, Novodvorský jezdila paní, Bára bydlí na Břevnově. I z Dejvic sem jezdili a ono to není úplně praktický.

- **A jak se na to dívá vaše okolí, že jste členkou takové komunity?**

Mirka: Někteří kamarádi se mi třeba jakoby smějou, že tady pracuju na cizím v podstatě. Ale mě to tak nepřijde, mě to naopak baví víc, než kdybych dělala jenom na svém.

2. ONDŘEJ

- **Máte pocit, že je někdo vůdčí osobností? Má někdo z komunity zkušenosti s vedením podobného projektu?**

Ondřej: Tak to bude Honza určitě. To takovej náš tady hlavní...vůdce (smích). I když to teda asi nerad slyší. Jestli ti něco říká KomPot třeba? Tak on byla vlastně i tam a zakládal to. Ale protože to měl daleko a tohle je blízko, tak se víc věnuje tomu tady.

- **Existuje něco, co zahradu ohrožuje (bezdomovci)?**

Ondřej: Ne, jima (bezdomovci) se ohrožený necejtíme. Spíš okolní sousedi některý tady asi kradou. My si nejsme jistí, ale teď tu třeba zmizelo spoustu prken, materiál na stavbu právě. A někdo to bral po kouskách, my jsme to měli přesně rozpočítaný. Zamčená zahrada je, ale my to jinak nemáme kam ukryvat.

- **Jak bys popsal styl zahradničení, který provádíte?**

Ondřej: Rozhodně dbáme na to, co sázíme a chováme se k těm rostlinkám, co nejlíp. Hnojíme zásadně přírodně, tamhle dole máme dokonce i vlastní kompost rozjetej. Jinak děláme ty vyvýšený záhony, kde se snažíme jednak tu půdu zúrodnit, ale taky srovnat.

- **Máš relevantní vzdělání (zahradnictví, zemědělství, sociologie, ...)**

Ondřej: Já jsem studoval na zahradníka – jako střední školu, ale nepamatuju si nic z toho. Má působnost tady je v podstatě od nuly. Samozřejmě nějaký základy si s sebou nesu. Tenkrát jsem na tu školu kašlal, moc mě to nebavilo. Ale my tady stejně zkoušíme různý nový, alternativní způsoby obhospodařování toho pozemku, než co nás učili na škole. Tam to bylo vyloženo o zemědělství, velkovýroba. Zahradnická škola znamená, že jsme měli nějaký základy návrhů realizace zahrad a vinařství třeba, ale všechno se to bralo z toho produkčního hlediska.

- **Jaké jsou podle tebe vztahy zahrady s okolím?**

Ondřej: My se s tím okolím vlastně neznáme. Ne, že bychom se nekamarádili, ale my tady hlavně pracujeme.

3. JARMILA

- **Máte pocit, že je někdo vůdčí osobností? Má někdo z komunity zkušenosti s vedením podobného projektu?**

Jarmila: Určitě Honza a Petr, oni se hodně angažují v různých projektech s skupinách. To už ti určitě Mirka vyprávěla, že jo? Oni na to, ale taky asi nemají tolik času, možná i ty finance.

- **Existuje něco dalšího, co by mohlo fungování zahrady ohrozit? Bojíte se něčeho konkrétního?**

Jarmila: My od začátku vlastně řešíme víc problémů. Jednak je to členská základna, která se teda i tak průběžně obměňuje, je asi jasný, že tam máme hodně mladejch žen, který pak třeba otěhotněj. Je třeba zajímavý, že většinou jsou aktivní ženy než ty jejich partneři. No, a když se rodina rozroste, tak ta aktivní členka vlastně odpadne na nějakou dobu. Nebo když jsou třeba lidi z daleka, tak pak nemají už čas. Třeba jsme měli aktivní účastníci z Modřan a tu už má taky druhý dítě a je to pro ní už hrozně daleko. Ted'ka taky cítím jako problém, že tam trošku roste finanční náročnost toho projektu, protože na začátku jsme platili členský příspěvky asi do tisíce korun ročně, letos to už vychází kolem tří tisíc ročně. To pořád není nějaká závratná suma, ale už to není úplně zanedbatelný. Navíc pořád nemáme tuto situaci přesně vyjasněnou. Ze začátku se ten členský příspěvek odvíjel od toho, jak moc tam člověk bude pracovat, ale samozřejmě, že to nikdo nekontroloval a celej ten systém je takhle na důvěře tak

si nemyslím, že by to každému mohlo vyhovovat. Takže teď těch členů potřebujeme víc, protože práce je hodně, navíc je to drahý. Takže když se ty náklady potom rozloží mezi víc lidí, tak to vyjde lacinějc všechno. Myslím si, že ten pozemek má kapacitu tam uživit případně někoho dalšího. A největší problém, který tam máme, si myslím, to sucho. Musíme se hodně zaměřit na jarní a podzimní část sezony, protože přes léto je tam kolem 40 stupňů, a když letos bylo hodně sucho. Navíc zalévat se vlastně může jen hrozně brzo ráno nebo pak zas pozdě večer. A pak když tam jsou ty lidi s těma dětma tak to nefungovala. Já jsem si na to občas udělala čas a byla jsem tam nakonec do jedenácti a sotva jsem to všechno stihla. Letos si právě chceme i vyřešit jak udělat závlahovej systém a to by ten problém snad mohlo vyřešit. Půda tam taky není moc kvalitní, s tím taky pořád vlastně válčíme. Vlastně jsme si dělali i půdní rozbor. Objevili se tam dokonce i nějaký těžký kovy, ale naštěstí jenom lokálně na nějakých místech, takže jsme se dohodli, že to řešit nebudeme. Taky máme hroznej problém tu půdy zúrodnit, protože všechno odvezly ty bagry a teďka to tam budujeme na novo. Což je taky takový hodně náročný. A ještě mě napadá, že jsme v minulosti měli trochu problémy v organizaci obecně. Třeba když já jsem byla čerstvě po porodu, tak jsem na zahradu často posílala svého muže a ten se domu vždycky vracel celej šílenej. Ono to totiž často probíhalo ve smyslu, že pravá ruka nevěděla, co dělá levá. Jedna kolegyněka tam třeba zlikvidovala celej záhon jahod, protože si myslela, že se to má udělat. Určitě jí to dalo dost zabrat, to je práce na pár hodin. No a pak jí někdo řekl, že se ten záhon přece neměl vůbec rušit...No a tak podobně to tam bylo často. Člověk třeba přišel na tu zahradu, měl čas a chuť si pořádně zamakat, ale vlastně vůbec nevěděl co má nebo může udělat. To by se, ale teď mělo zlepšit, když tam budeme mít ty koordinátory.

- **Snažíte se nějaký konkrétní směr např. permakulturní zahrada/bio?**

Jarmila: To jsme se dohodli, třeba hnedka na začátku, že permakultura fakt ne. Ani nevím proč, ale asi je to kvůli nájemní smlouvě, kterou máme do roku 2020. Protože ty zahrady než jsou hotový tak to trvá dlouho. Ale na začátku jsme se dohodli na nějakých principech. Teď máme třeba objednaný ekologický osivo, samozřejmě to nehnojím chemicky a tak.

- **Jak bys popsala styl zahradničení, který provádíte?**

Jarmila: Tak budujeme tam ty zvýšený záhony a objednáváme hnůj, kde se dá. Ta koncepce je taková, že se tam prostě naházej různý klacky, na to sláma, na to hnůj, na to hlína. Loni, když jsme to čerstvě založili, tak už jsme na tom pěstovali rajčata a relativně to šlo. Nebyla to žádná sláva, ale letos si myslím, že ty záhony z loňska by mohly relativně dobře fungovat. Loni nám zase pomohli, jak ta paní majitelka má stavební firmu, tak nám půjčili třeba bobcat, který nám tam tu hlínu rozvezl. A teď si jí budeme muset rozvážet asi sami kolečkama, což si teda moc nedovedu představit, protože ono je to deponovaný tam někde v tý horní části a ono je to vůbec takový slehlý. I sama ta půda, co tam je, je sice navezená nějak z pole, ale není to úplně nějak kvalitní, no. Ono jenom to nakutat a všechno tam odvozit, taky není žádná sláva. No a já pořád vlastně propaguju, že bychom se měli zamyslet nad tím, co tam chceme pěstovat. Protože to je tam pozemek vyloženě pro nějaký vinohrad, nebo tam mít nějaký bobuloviny. Ale těžko říct. Asi to budeme muset vyřešit nějakou metodou pokus omyl a dospět třeba k tomu, že mrkev se tam pěstovat nedá nebo naopak, že se tam daří salátu. Toho jsme loni zaseli fakt hodně a to bylo parádní. Ale myslím si, že Mirka s Honzou to letos nějak víc promyslej, zatím teda nic promyšlenýho nějak nemáme. Třeba mi přijde, že nejlepší tam jsou meruňky. A já třeba osobně úplně nejvíc těžím z toho, co tam je z těch předchozích let. A přijde mi vlastně škoda, že tam toho zůstalo zachováno tak strašně málo a ještě se to postupem času čím dál tím víc ničí. Loni tam třeba najela ta těžká technika, takže něco zpřeráželi, navíc i ty stromy jsou už starý, takže už moc neplodí. Třeba z jabloní už skoro nic není. A přitom každé vzrostlej strom, kterej by tam byl, by byl hrozně cennej, aby to tam zastínil.

- **Přemýšlíte o nějaké formě komunitní spolupráce s místními firmami, sdruženími?**

Jarmila: Loni nás právě kontaktovala ta KOKOZA, že má nějaký projekt. Já jsem teda u toho nebyla osobně, ale prý to byla skupina nějakých, ted' nevím, jestli duševně nebo tělesně postižených, který tam u nás pracovali. Oni si za to i snad něco účtují, ta KOKOZA. Pracuje tam asi sedm lidí, na ty je pak potřeba asi dva „normální“ dospělý, který na to dohlíží. Máme tam kontakt na nějakýho pana zahradníka, co nám letos bude připěstovávat sazenice. Jinak jsme pak jakoby napojení na jednotlivý spolky těch členů. Zatím to není tak, že bychom to nějak aktivně nabízeli. Zároveň ten

pozemek slouží pro soukromý akce jednotlivých členů, ale to si tam spíš uděláme třeba narozeninovou oslavu. Loni nás taky kontaktovala Eko-školka Rozárka a ty nás chtěli taky nějak zapojit. Ale to jsme nakonec nějak nezvládli a vyšumělo to jakoby. Oni organizovala nějaký den, kde jsme se taky mohli prezentovat. Takže o sobě tak nějak víme, ale vlastně se divili i v tý KOKOZE, že jsme vlastně málo aktivní, protože nechodíme na nějaký ty jejich workshopy a tak. Takže všechny nabídky nám chodí, ale my se toho prostě nějak neúčastníme. Asi na to není nějaký ten člen, kterej by se o to zajímal a měl by na to ještě čas to řešit.

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Zásady ekologického zemědělství.....	15
Obrázek 2 - Logo EU pro označení biopotravin - biolist	16
Obrázek 3 - Označení biopotravin - biozebra	17
Obrázek 4 - Poválečný vývoj zemědělství a celkový průběh rozvoje venkova..	20
Obrázek 5 - Poloha komunitní zahrady Kuchyňka.....	42
Obrázek 6 - Dobrou chuť, sousede v KZ Kuchyňka	45
Obrázek 7 - Nákres vyvýšeného záhonu.....	54